

EGYHÁZ FÓRUM

'96/2-3

Konzervativizmus

Endreffy Zoltán: Katolicizmus és modernitás

Kurt Koch: Hatalom az egyházban

Parkas László: Eljátszott lehetőségek

Aggiornamento magyar módra III.

Révay Edit: Szentbeszéd-e a szentbeszéd

Egyházforum

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Titkár: Mohos Lászlóné

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1158 Budapest, Thököly u. 74. (Tel.: 272-24-05)

Szerkesztőbizottság:

Andok Mónika (Folyamatok)

Dévény István (Perspektíva, Szemle)

Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegyi Gyula

Kamarás István

Máté-Tóth András (főszerkesztő)

Mustó Péter S. J. (Lelkiség)

Varga Péter Pius

Winkler Lajos (olvasószerkesztő)

Egyes szám ára: 150,- ÁFÁ-val (Nyugaton 7,50 SFr)

Évi előfizetési díj: 360,- ÁFÁ-val (Nyugaton 28,00 SFr)

Bankszámla:

OTP RT. XV. ker. fiók Pestújhelyi út 66.

11715007-20372297

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta RT.

Árusításban: országosan az egyházi könyvesboltok,

Csongrád megye területén a Délhír RT.

HU ISSN 1215 0630

Nyomdai munkák: Typopress Kft.

Felelős vezető: Kovács Gábor

Kedves Olvasók!

Előfizetőinknek nyár elején csak levelet küldhettünk, mert a tervezett számunk nem készült el. Azt ígértük, hogy őszre dupla számmal jelentkezünk. Íme.

Három nagy jelentőségű esemény pezsdítette fel a magyar egyházi életet: a pápalátogatás, a pannonhalmi ökumenikus találkozó és a Püspöki Kar szociális körlevele. Ez a légkör kissé pikánssá teszi mostani témánkat, de számunkat semmiképpen sem akartuk e „forró ősz” aktualitásához igazítani. Szerzőink a különböző konzervatív vonatkozások feltárásával a minőségi megújulásért emelnek szót, amely nem egyetlen évszak feladata.

A konzervativizmus a politikai és az egyházi irodalomban is gyakran negatív felhanggal szerepel: maradiságot és reformellenességet értenek rajta. Mind a politikai mind az egyházi szóhasználatban létezik azonban a konzervativizmusnak pozitív értelme is: a korábbi értékek mai érvényességének felmutatása ill. a szent hagyományban rögzített tanpillérek figyelembe vétele. Durva egyszerűsítés lenne a mai magyar egyházi helyzetet a hagyomány és a haladás tisztelőinek küzdelmével jellemezni. Inkább kétféle szegénység bénítja hatékonyságunkat. Nagyön kevesen vannak, akik a hagyományt kellőképpen ismerik és minőségi módon képviselik. (Nem is találtunk megfelelő szerzőt.) Sokak konzervativizmusa legföljebb az utóbbi 100 év egyházi állapotáig képes csak emlékezni. Ugyanakkor a magyar egyház haladásának látnokait is sokszor hiányoljuk, akik nem csak a jelennel vannak tisztában, hanem bátran láttatják Isten munkáját, aki felöltözteti a csontmezőt.

Ebben a számunkban lezárjuk az egyház-nép-szavazás témájával foglalkozó „aggiornamento Ungherese” aktuális rovatunkat. Az érdemi hozzászólások mutatják, hogy a népszavazás pontjai további vitákat és reflexiókat érdemelnének a magyar egyház szélesebb nyilvánossága előtt is. Az egyházi orgánumok azonban elzárkóznak ettől, ami ismét leleplezi számos „dialóguskész” lap és műsor egyházhűségnek titulált túlzott óvatosságát. A népszavazás eseten túllépve az Egyházforum egész szerkesztésében és témaválasztásában továbbra is fóruma szeretne lenni az égető kérdések vitájának.

Örömmel tudatjuk, hogy előfizetési akciónk sikeresnek bizonyult. A számos új előfizető közül egy négygyermekes család vehette át az első díjat és üdülhetett életében először egy hetet Svájcban. Gratulálunk!

1996. szeptember

A SZERKESZTŐK

BALÁZS ZOLTÁN

1990-ben végzett a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen, majd tudományos ösztöndíjas az MTA-nál, Fulbright-ösztöndíjas a Columbia Egyetemen. 1994 óta a Közép-Európai Egyetem politikatudományi tanszékén dolgozik, s igazgatója a Közgazdaságtudományi Egyetem Széchenyi István Szakkollégiumának. 1996-ban lett a politikatudomány kandidátusa.

Konzerválni szükséges – de mit?

A konzervativizmusról néhány oldalas összefoglaló tanulmányt írni majdnem lehetetlen úgy, hogy annak színvonalára észrevehető mértékben meghaladja a zurnálpolitológia közhelyeit és badarságait. A fölkérés megtisztelő volta azonban nem engedi meg, hogy ilyen kifogásra hivatkozva meg se próbálkozzam vele. Mindenesetre a súlyos nehézségekre utalnom kell, még ha voltaképpen elég unalmas dolog is így kezdeni egy tanulmányt (de mást is).

Minden bizonnyal akadnak még olyanok, akik olvasták annak idején az újkor első filozófus-királyának „Kik azok a népbarátok és mit akarnak?” című munkáját, e gyöngyszemét a minket ideológiailag róluk eligazító brosrúrnak. E munka ma már nem kifejezetten szalonképes kritikailag kiművelt körökben, a politikai címkézés szenvedélye azonban kiolthatatlannak látszik, elég csak az ún. napisajtót olvasni, bár vannak igényesebb írások is, ezeket az ún. igényesebb folyóiratokban kereshetjük föl. E sorok írója valamikor 1990 táján rájött egyrészt arra, hogy végző soron nem is nagyon van értelme a tiszta, filozófiailag ki-, történelmileg pedig megérlelt, Európában és Amerikában többé-kevésbé koherensen virágzó ideológiákat meg-

keresni a magyar politikai kultúra televényében, másrészt pedig arra, hogy mindez egyáltalán nem akadályozza annak, hogy a jól-rosszul, setén-sután használt ideológiai fogalmaink betöltsék modern politikai funkciójukat: nevezetesen a másik megjelölését és saját magunk besorolását. Ha valakire ma Magyarországon azt mondják, hogy konzervatív, akkor nagyjából mindenki tudni fogja, hogy ez kire leadott/leadandó szavazatot jelent. Ebben a tanulmányban viszont – a hagyományokhoz híven – először mégis megpróbálom körüljárni (már ez is nagyon konzervatívan hangzik, hiszen nem azt írtam: meghatározni) a konzervatív gondolkodás mibenlétét, majd néhány megjegyzést teszek hazai állapotjainkra, s végül – a folyóirat mibenlétére tekintettel – kitérek arra is, hogy miképpen értelmezhető a konzervatizmusnak valamilyen egyházi válfaja.

I.

Tekintsük át először, ahogy illik, a történelmi-genealógiai dokumentációt. Lassan közhellyé válik, hogy a konzervatizmusért közvetlenül a francia forradalom a felelős, amennyiben a konzervatizmus a forradalomra adott közvetlen reakció. (A „forradalom” mindig a francia forradalmat jelenti tanulmányunkban.) Ugyancsak közhely, hogy a forradalom nemes jelszavai – nagyon is elvont filozófiai és teológiai levezetések párlatai – a radikális demokratizmus vagy jakobinizmus ideológiáját testesítik meg, amelyre nem a konzervatizmus az egyetlen válasz: a liberalizmus és a szocializmus sem érthető a forradalom (és további sorsa) nélkül. A közhelyek igazak, ám a közhelyektől nem tudunk meg jóformán semmi fontosat. Ennek az az oka, hogy a közhelyek egymás közötti összefüggései nem közhelyek, ezek nélkül azonban semmit sem érthetünk meg. Nem az az érdekes ugyanis, hogy a konzervatizmus vagy a liberalizmus mikor keletkezett, érdekes az, hogy nagyjából mindegyik ugyanakkor keletkezett. Ez ugyanis arra utal, hogy elsősorban arra kell választ keresnünk, hogy

egyáltalán miről lehet konzervatíván, vagy szocialista, vagy liberális, vagy anarchista stb. módon gondolkodni. A válasz aligha lesz meglepő: természetesen a politikáról, a társadalomról, az államról és polgáiról.

Tudnivaló ugyanakkor, hogy ezek a fogalmak sem az ismeretlenségből bukkantak elő, mi több, Platón és Arisztotelész klasszikus kora óta maga a téma is klasszikus, mégis haboznánk ó- és középkor- és újkori gondolkodókat a fenti címkékkel ellátni – ez viszont nem jelenti azt, hogy gondolataik ne épültek volna be a modern világnézetekbe. Ennek oka tételünk értelmében az, hogy a forradalom minden szempontból éles határvonalat húzott önmaga és előzményei közé (gondoljunk csak arra, hogy a kalendáriumtól a személyi utónevekig, a vallástól az államigazgatás rendjéig mindent megváltoztattak), mostani szempontunkból azonban voltaképpen nem csinált egyebet, mint hogy nyilvánvalóvá tett bizonyos újszerű összefüggéseket és levont néhány gyakorlati, helyenként brutális következtetést. A filozófiai előzményekre nincs helyünk és módunk kitérni, egyes történelmi fejlemények taglalására még kevésbé (hosszasan kellene megemlékeznünk az egyházszakadások, a reformáció, a földrajzi felfedezések stb. hatásairól), a végeredmény nagyjából a következőkben foglalható össze.

A társadalom és az állam mint politikai kategóriák folyamatosan átalakultak és egyre bővebbek lettek az idők folyamán, éspedig két értelemben is: egyfelől egyre kevésbé tettek különbséget ember és ember között, vagyis a francia forradalom idejére már egy adott földrajzi területen élő emberek mindegyike része, tagja lett az absztrakt társadalom és a nem kevésbé absztrakt állam kategóriájának (magyarul mindkét „tagsági viszonyt” a polgár szóval jelöljük, franciául a bourgeois és a citoyen viszont nem ugyanaz), másfelől az ott élő emberek életének egyre nagyobb hányadát fedték le: az állam illetékességi, mégpedig kizárólagos illetékességi körébe tartozott immár minden-

féle igazságszolgáltatás, az állam igényt támasztott polgári életére (ld. hadsereg), vagyonának egy részére, beleszólt az öröklésbe, beleszólt az iskolázásba stb. Sem az egyház, sem a vallás nem volt már abban a helyzetben, hogy ezekkel a kategóriákkal versenyre kelhessen. Az állam és a köz ügyei ilyenformán mindenkit – és egyre jobban – érintettek, következésképpen a rájuk vonatkozó cselekvések – a politika – tárgyává egy korábban soha nem tapasztalt sűrűségű társadalmi viszonyrendszer és a benne zajló páratlanul intenzív interakciós folyamatok váltak. A politikai tevékenység céljai között egyre jobban a háttérbe szorult a klasszikus és „nyers” katonai-hatalmi problémák megoldása, s egyre inkább előtérbe került a polgárok mindennapjait és együttélését szabályozó, erkölcsileg kielégítő és az együttélésnek valamilyen értelmet is adó törvényhozatal, szabályalkotás, befolyásolás. A modern politikai filozófia megszületéséért tehát egyrészt a középkor utáni filozófiai fejlemények és az állam megnövekedett lehetőségei a felelősek, másrészt pedig a forradalom volt az első, olyan nagyszabású történelmi esemény, amelyet egészen nyíltan és bevallottan, mondhatni filozófiai alapossággal az állam lehetőségeit teljes mértékben kihasználva megterveztek s kiviteleztek. A tanulságok értékelése mind a mai napig tart. Bizonyos értelemben tehát minden modern ideológia alapp problémája – ma már persze csak áttételesen -, hogy mit kezdjen a forradalommal és a fentebb leírt fejleményekkel.

Ebben az összefüggésben kell értelmeznünk azt a – tájékozott körökben szintén gyakran emlegetett – bonmot-t, hogy a konzervatizmus a legmodernebb ideológia. Ebből annyi igaz tehát, hogy a konzervatizmus a forradalom gyermeke, legfőlőbb – mivel nem előkészítője vagy hivatalos filozófiája a forradalomnak, hanem rá adott reakció – néhány évvel későbbi születésű a többi modern ideológiánál. Hadd tegyék itt egy kitérőt.

A konzervatizmust (politikai) ideológiának neveztem, bár korábban a világnézet fogalmát is használtam – egyiket sem kell túl komolyan venni. Nincs értelme belebonyolódni abba, hogy mi is az az ideológia, meg hogy mi a politika (ma Magyarországon mindkettőnek elég rossz csengése van, az okok közismertek). Annyit azonban nem árt észben tartani, hogy az egyes emlegetett ideológiáknak magáról az ideológiáról és a politikáról is más és más elképzelése van. Erre rövidesen ki fogok térni.

Minthogy tehát a politika tárgyává az állam, a társadalom és az emberek mindennapjai váltak, a politikai cselekvést irányító és vezérlő elvek különböző gyűjteményei ugyancsak ezekre vonatkoznak. Abba a korszakba, amelyben a politika elsősorban pusztá hatalmi konfliktusok terepe volt, s legfőljebb egyes társadalmi konfliktusok szabályozását – törvényhozás és igazságszolgáltatás – végezte, immár nincs visszatérés. A politikai cselekvés a jövő és a jövő társadalmának tervezését jelenti, s – nolens-volens – a konzervatizmus sem más, mint idevágó irányelvek gyűjteménye. A következőkben azt szeretném áttekinteni, hogy a konzervatizmus eredeti elvrendszere miképpen változott – bővült, módosult – a történelmi változások nyomán.

II.

Minthogy a francia forradalomra adott első színvonalas politikai-ideológiai reflexió Edmund Burke nevéhez fűződik, a par excellence klasszikus konzervatizmust a tankönyvekben ő szokta képviselni, hozzátehetjük, teljes joggal. A konzervatizmus tételeit is az ő Tőprengéseiből szokták lepárolni, amit már kevesebb joggal tesznek, hiszen Burke egyik fő állítása, hogy az elméleti-racionalista-absztrakt tételek alapján társadalmakat vezetni és tervezni katasztrofális következményekkel jár. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy Burke nem tory, hanem whig volt, akinek az angol dicsőséges forradalommal

és a parlamentarizmussal kapcsolatban nem volt különösebb kifogása. Burke – mai fülnek talán furcsán hangzó – egyik fő mondanivalója az, hogy a társadalomnak, jobban mondva a politikai közösségnek nemcsak élő, hanem megholt és még meg nem született tagjaira is tekintettel kell lennie. Ebből egyenesen következik, hogy minden változtatásnál óvatosan s a lehető legnagyobb körültekintéssel kell eljárni.¹

A francia forradalommal nemcsak egyes angol úriemberek, hanem egyes francia arisztokraták sem tudtak kibékölni, s közöttük is akadt nem egy jelentős teoretikus. De Bonald és De Maistre konzervatizmusa azonban sötét tónusú, harcos, lelkes és irgalmat nem ismerő. Burke esztétának is jelentős, ami konzervatizmusát egyfajta szépségesszennnyel is összeköti, a franciák érdeklődését azonban kizárólag a fegyelem, az állam, a büntetés és a harc köti le. Az ő radikalizmusukhoz képest Benjamin Constant vagy Alexis de Tocqueville liberális, a demokráciát és a tömegérzelmekeket fenntartásokkal kezelő filozófiája kifejezetten konzervatív és burkeánus.

A viktoriánus Angliában a szabadság intézményeit – és nem fogalmát, absztrakt értelmét stb. – védelmező, megfontolt, méltóságteljes és könyörületés konzervatizmus történelemformáló erővé vált, államférfiai meghatározó befolyással rendelkeztek egy hatalmas birodalomban. A kontinensen a francia forradalom, és a későbbi forradalmak hatása sokkal erősebben megosztotta a társadalmakat, kemény konzervatizmus-tradicionalizmus, nemkevésbé markáns és kíméletlen szocialista ideológiák és egyre kíméletlenebb szabadelvű politikai erők feszültek egymásnak. A klasszikus konzervatizmus – jóllehet több helyen sokáig még jelentős eszmeáramlatnak számított – nagyjából az arisztokrácia és a magas politika hanyatlásával párhuzamosan megfakult, megroppant, eltűnt.

A múlt század második felének szempontunkból legfontosabb fejleménye a politika tömegesedése volt: egyrészt a

pártosodás, másrészt az általános választójog a két legfontosabb intézményes jele ennek. A politikai küzdelem egyre kevésbé egyének, egyre inkább szervezetek és táborok dolga lett. Ez mindegyik ideológiát érintette.

A konzervatizmus klasszikus változatát ennél fogva ma már inkább csak kifinomult, helyenként bágyadtnak tűnő entellektüelek művelik (bár ezek az entellektüelek a történelem – és a II. világháború – tanulsága szerint időnként meglepő harctéri teljesítményre voltak képesek ízlés-világuk védelmében...), helyette megjelent a népi, harcos konzervatizmus, minden fronton, talpig vasban. Ennek előfutárai közé tartoztak tehát a francia restauráció említett teoretikusai éppúgy, mint a német filozófiából és romantikából ihletet merítő népcivilizátorok. A szabadság intézményei helyett – amelyek sajnos a világ és Európa nagyobbik felén makacsul hiányoztak – a múlt intézményeit tették meg csodálatuk tárgyává, s az egységes kultúrájú, egy nyelvű, egy nemzetű, boldog és ütőképes állam víziójától megmámorosodva lázas kutatásba fogtak a gyökerek, a hajdani s a majdani nagyság föltételei után. Ezek a fejlemények – különösen a világháború előtt – még a tradicionálisan konzervatív országokat sem kerülték el, jöllehet a „régivágású” konzervatívok – néhány kivételtől vagy kivételes pillanattól eltekintve – egyértelműen elhatárolták magukat ezektől – gondoljunk csak arra, hogy Churchill a náci veszélyt Európára nézve akkorának tartotta, hogy hajlandó volt egyrészt Sztálinnal szövetségre lépni, másrészt megalázkodni az amerikaiak előtt, pedig hazájában igen komoly nyomás nehezedett rá a németekkel való egyezést sürgetve.

A háború utáni évtizedek finoman szólva nem kedveztek a konzervatív politikai gondolkodásnak, ha azt választási sikereken mérjük. A nyolcvanas évek neokonzervatív hulláma azonban ismét közkedvelt disszertációs témává avatta a konzervatizmust. Számolatlan összefoglaló munkát írtak a konzervatizmus lényegéről, ezek áttekintésére

nincs lehetőség, de szükség sem. A következő részben megpróbáljuk azokat a megfontolásokat számba venni, amelyek a legtöbb szakértő szerint a konzervatizmus velejét adják.

III.

A konzervatív fölfogás, Burke érveit modern fogalmakkal újrakovácsolva abból indul ki, hogy a társadalmi tervezés eleve elhibázott kísérlet, nem mintha nem volna kivitelezhető, hanem mert nagyon is az. (Friedrich A. von Hayek politikai filozófiájának egyik kulcsmozzanata ez a belátás.) A társadalom sokszínűbb, bonyolultabb szövésű, sokkal gyorsabban és kiismerhetetlenebbül változó valami annál, mint amit egy elmélet valaha is le tudna írni vagy előre tudna jelezni. Minden kísérletezés a társadalommal eo ipso kártétel. Következésképpen az ilyen kísérletezéssel szemben védekezni kell, sőt, lehetőleg minél több biztosítékot kell vele szemben beépíteni – hogy hova? – értelemszerűen a legveszélyesebb intézmény(rendszer)be, az államba és annak törvényeibe. A paradoxon világos: maga a konzervatív is államban, társadalomban gondolkodik – tehát modernül: emlékezzünk vissza a modern politika természetéről mondottakra -, s maga sem tud más eszközökhöz, mint az államhoz nyúlni. Az angolszász neokonzervatizmus évtizedei (különösen Reagan és Thatcher évtizede) egyértelművé és jól felismerhetővé tették ezt a paradoxont.

Ettől azonban még komoly különbségek maradnak a tekintetben, hogy mit tekint biztosítéknak a konzervatív és mit – mondjuk – a liberális. Az utóbbi az egyéni szabadságjogokban látja a védekezés legjobb módját a szabadságra törő erőkkkel szemben, a konzervatív inkább afelé hajlik, hogy az egyének fölötti, de föltétlenül az állam alatti szinten kiépülő intézményekben lássa azt. Ez a köztes szint egy bizonyos perspektívából nézve individualista, egy másiktól tekintve közösségelvű. Az állami beavatko-

zással, gondoskodással, a kezdeményező erő és függetlenség feladásából eredő elbutulással és eltunyulással szemben föllépő amerikai republikánus és angol thatcherista konzervatizmus néha kifejezetten militáns, néha dogmatikus. A liberális emberi jogi érvelést viszont ugyancsak megveti, és a nagy elméleti gonddal megkonstruált individuum reménytelen elvontságát, történetietlenségét és magányosságát szereti nevetségessé tenni. Vele szemben az egyes ember kiszolgáltatottságát, gyarlóságát, esetlegességét és irracionális viselekedésre való hajlandóságát hangsúlyozza (ezt nevezik antropológiai pesszimizmusnak a politikai filozófiában), amelyre a gyógyírt a közösségek és intézmények megtartó, kiegyenlítő, az életet elviselhetővé és értelmessé tevő erejében látja. Mindezek a konzervatívot – saját nézőpontjából – egy skála közepére helyezik: sem az absztrakt közösségnek alárendelt, sem a minden tökéletlenségétől és különösségétől megfosztott individuumot nem fogadja el. A konzervatív számára egyszerre fontos tehát a rend (a törvények és a szokások uralma) és a szabadság (itt is elsősorban a szabad tulajdon és a kezdeményezőkézség mással nem pótolható biztosítékának tekintett piac).

A konzervatív gondolkodás biztosítékokra összpontosító erőfeszítései rendszerint úgy jelennek meg – a többi ideológia perspektívájából nézve föltétlenül -, mint a létező, fönnálló intézmények, szokások, hagyományok, előítéletek irracionális védelmezése, tekintet nélkül azok ésszerűségére vagy hasznosságára. Ezen a ponton érdemes ezért a következőket tisztázni. A konzervatív gondolkodásmódról azt is állítottuk, hogy tervezés ellenes – ami úgy is megjelenik, mint egyfajta par excellence ideológia ellenesség: a konzervatív irtózik az utópiától és a jövőképektől csakúgy, mint a rájuk épülő politikai gyakorlattól – és szabadságszerető. Ez természetesen csak úgynevezett ideáltipikus vagy klasszikus formájában igaz, amelyet egy sereg további vonás alakít(ott) ki. Az a népszerű konzervatív té-

tel, amely szerint a fönnállónak éppen az a behozhatatlan előnye minden lehetséggel szemben, hogy fönnáll, egyszerre utal a társadalmi változtatásokkal szembeni általános bizalmatlanságra, és szolgáltat érvet amellett, hogy miért is van szükség erre a bizalmatlanságra. Ez az érv azonban minden más perspektívából nézve ésszerűtlen, sőt, értelmetlen, ezért aztán kevesen ismerik föl, s még kevesebben ismerik el, hogy ez valóban érv. Ennek egyik oka az, hogy a modern politikai vita megszületése óta racionális vita, amiben egy, ilyen érv nem túl hatékony, bár roppant kifejező. A másik oka pedig alighanem az, hogy a klasszikus, esztétizáló konzervatív fölfogás – ha igaz – egy meglehetősen arisztokratikus-aszketikus szabadságfogalomra épít, amely egyrészt túl konkrét: örül saját szabadságodnak, annak, amit megtehetsz, s ne törődj túlzottan azzal, hogy hogyan áll a „szabadság” ügye in abstracto, másrészt túl passzív: légy elégedett saját szabadságoddal, vagyis nem elég mozgósító erejű egy tömegdemokrácia igényeihez képest.² A gond az, hogy a legtöbb, magát konzervatívnak valló egyén sem fogadja el, hogy ilyen gyatrának tetsző érvvel fölfegyverkezve és tömegbázis híján lépjen a politikai porondra, ezért aztán érveket gyárt és híveket gyűjt magának. Az a – forradalom utáni – kor, amelyben a konzervatív szabadságfogalomra építve tényleges politikai hatalomra lehetett szert tenni, ahogy írtuk, a tömegdemokráciák megérkezteivel elmúlt. Vagyis: bár a „hivatalos” konzervatív szemlélet irtózik a tömegizléstől, a tömegmozgalomtól, az elvont eszméktől, a modern korban ezek nélkül semmi esélye sincs a politikai sikerre. A hosszú, széteső, céltalannak és értelmetlennek tűnő általános prosperitásból és tudományos-technikai fejlődésből való, kétségtelenül megerősödő össznépi kiábrándulásra remekül ráérző neokonzervatizmus lobogója alatt, pártvezérek hívó szavára gyülekező tömegek láttán Burke-öt valószínűleg borzadály fogná el.

S itt még valamit meg kell jegyeznem. Mivel a konzervatizmus politikai elmélete – ahogy írtam – alapvetően elmélet ellenes, az emberrel, az állammal, a tudománnyal, a politikával szemben szkeptikus, ennek következtében, legalábbis elvben, mindig is hajlamos volt arra, hogy ezt a szkepszist általános elvvé illetve magatartásformává tegye. Mondanom sem kell, hogy a posztmodern életérzésnek (ha van ilyen) és a társadalmi közvéleménynek (ilyen biztosan van) egy szkeptikus-agnosztikus konzervatizmus tulajdonképpen nagyon is megfelel. Az egyedül helyes elméletekkel szembeni klasszikus, veretes konzervatív malícia mára formailag és tartalmilag egyaránt kötelező köznyelvi beszédfordulatokká silányult: az arisztokratisz mosolyból plebejus vállvonogatás lett.

Ha valaki szereti a definíciókat, az eddigi megállapításokból könnyen leszűrheti a konzervatizmus valamiféle meghatározását, ebbe jómagam a következő pontokat foglalnám feltétlenül bele: az elméletekkel, absztrakt politikai fogalmakkal, utópiákkal kapcsolatos szkepszis ugyanakkor óvakodás a szkepszis filozófiává silányításától, a társadalom időbeni (múlt és jövő) egysége, irtózás a tömegmozgalmaktól, ugyanakkor irtózás az állami gyámkodástól is, a szabadság konkrét, kézzelfogható intézményeinek védelme, s végül az erényes politika és a politikai erények megbecsülése

IV.

Lássuk akkor, hogy mit mondhatunk hazai állapotjainkról! A francia forradalom hatására nemcsak Magyarországon, hanem Közép-Európa többi országában is hasonló dilemmák vetődtek föl. Természetesen akadtak jakobinusok is, befolyás nélkül, adva volt továbbá egy viszonylag jól fejlett, katonai-államszervezeti bürokráciáját tekintve európai színvonalú állam, amelyre – s intézményeire – Magyarországon a politikailag mérvadó középnemesség nem volt képes másként tekinteni, mint idegenekre. A moder-

nizáció politikai dilemmái ebben a feszültségben rajzolódtak ki. A továbblépésre többféle lehetőség is adódott.

Egyrészt lehetett forradalomban is gondolkodni, sőt, azt ki is lehetett próbálni, vitatható eredményekkel. Ennek elsősorban a nemzet és állam közötti konfliktus az oka. A múlt századi forradalmak ugyanis meglehetősen elit-jellegű tömegmozgalmak voltak (egyrészt abban az értelemben, hogy társadalomnak csak egy kis részét mozgósították – többnyire a fővárosok népének egyes rétegeit –, másrészt pedig abban az értelemben, hogy vezetői, szervezői, néha majdnem teljes résztvevő gárdájuk mai szóval élve értelmiségi foglalkozású volt), amelyek a modern, a korábbihoz képest demokratikusabb és liberálisabb jogállam megteremtésére irányultak, csakhogy a szabadságharc ezt a kérdést nálunk egyúttal nemzeti kérdéssé is tette, s egy sokkal demokratikusabb, nagyobb tömegeket megmozgató mozgalmat indítva el. Ez különben a francia forradalom és a napóleoni korszak leképezése magyar viszonyokra, azzal a különbséggel, hogy Magyarországon a közismert okok miatt fizikai képtelenségnek bizonyult államot és nemzetet egyazon politikai kereten belül kezelni, hiszen a történelmi Magyarország népességének felét nem magyar nemzetiségűek tették ki. Mindezen körülményeket Bibó István remekül elemezte. (Vö. A kelet-európai kisállamok nyomorúságáról írott esszéjével.) Konzervatíván gondolkodni pedig már ebben a helyzetben is kétféleképpen lehetett. Egyrészt lehetett védeni a nemesi szabadság biztosítékait és intézményeit – ám ezen a stratégián az úgynevezett történelem, a forradalom útján, határozottan és végérvényesen túllépett. A másik megoldás ugyancsak elvetette a forradalmat, s ebben nem kis mértékben támaszkodott a klasszikus konzervatizmus érveire, ám az első pillanattól fogva kénytelen volt elfogadni, hogy teremtető, tervező, alapító szerepet kell betöltenie, ami Széchenyi későbbi önvádjaiban a forradalmi szellem palackbóli kiengedéseként jelent meg, ráadásul az első pilla-

nattól kezdve szoros együttműködésben az állammal. Széchenyi és eszmetársai a maguk modernizációs törekvéseiben tehát nem számoltak az alsóbb osztályoktól kiinduló mozgalmak támogatásával, a francia forradalom konzervatív szemléletű kritikáját feltétlenül osztották, másfelől viszont hihetetlen társadalmi-politikai-gazdasági aktivitásuk, intézmény teremtményeik, s a mögöttes utilitarista-felvilágosító-emancipatorikus érv rendszer miatt nyugodtan rokoníthatjuk őket a klasszikus liberalizmus-sal is. A fejlemények a forradalmi alternatíva felé vezettek, Széchenyi a negyvenes évek közepétől egyre többet birkózott Kossuth fenyegető robespierre-i árnyával, de minden önkritikája ellenére sem lépett vissza a traditionalista konzervatizmus irányába, sőt, megpróbált aktívan hű maradni politikai nézeteihez, erre megrendítő bizonyíték a szabadságharc leverése utáni szellemi tevékenysége.

Bizonyos sikereket mindezen genetikai problémák ellenére is föl tud mutatni a magyar klasszikus konzervatizmus (amelyet, amint láttuk, klasszikus liberalizmusnak is nevezhetünk). Ez részben annak tulajdonítható, hogy – legalábbis a szabadságharc utáni néhány évtizedben – nem volt komoly politikai riválisa, s nem fenyegették a tömegérzelmek sem, részben annak, hogy képes volt egy európai politikai kultúrával rendelkező politikusi gárdát kiállítani – róluk szól Halász Gábornak a „A magyar viktoriánusok” című esszéje –, részben pedig annak, hogy a történelmi konstelláció miatt egy viszonylag békés és prosperáló korszak jutott az országnak.

Messze volt azonban még a századforduló, amikor a klasszikusok csillaga – Európa-szerte – hanyatlani kezdett, s a szabadság errefelé különösen gyöngé, gyérül meg-lévő és csak szabad szemmel fölismerhető biztosítékai nem bírtak ellenállni a tömegek nyomásának és az állam elhivatottságtól fűtött beavatkozási lendületének. A háborús katasztrófák után még egyszer hatalomra kerülő „ré-

gívágású” konzervatív politikai irány nem volt képes megbirkózni a tömegindulatokat itt is meglovagoló harcias konzervatizmussal, bár figyelemreméltó eredményeket ért el egyrészt a bel- és külföldi konszolidációban, másrészt a faj és a nép iránti izzó politikai lelkesedés fékentartásában, amíg az újabb háború és az azt követő évtizedek teljesen meg nem semmisítették.

A létező szocializmus késői korszakában ismét divatba jött a konzervatív kifejezés, igaz, egy első hallásra sajátos, bizarr jelentéssel: nagyjából az ókádárista, minden változástól betegesen irtózó pártkáderekre alkalmazták. Némi kajánsággal akár azt is mondhatjuk, hogy a múlt század első felének maradi (sőt, maradista) konzervatívjai bukkantak föl ismét, a szokásos közép-európai szereposztás szerint, túlhaladott, értelmetlen kiváltságaikat védelmezve, természetesen most is szerintük a társadalom érdekében. Az analógia azonban itt véget is ér, hiszen a jobboldalt nagy csörtetéssel és zörgéssel elfoglaló lovagok egy forradalom hevületével érkeztek, bontani és építeni jöttek – bontani mindent, ami van, s építeni mindent, amiről álmodtak (Széchenyiék még azt akarták fölépíteni, amit – másutt – láttak – azon persze lehet vitatkozni, hogy mennyien voltak azok, akik a hagyományos konzervatizmussal próbálkoztak, visszanyúlva a múlt századhoz. Annyi bizonyos, hogy ez az irányzat politikai-ideológiai értelemben híján volt a meggyőző erőnek.) S bár a nyugati neokonzervatizmus is – ahogy írtam – kénytelen rombolva építeni – nekik is megvolt a maguk szocializmusa – de legalább régi tervrajzok alapján dolgozhat, a modern népi és nemzeti brigádszellemet lehetőleg mértékkel véve igénybe. Az itthoni környúlállások azonban megfosztották a lehetséges neokonzervativizmust létalapjaitól, s maradt a nemzeti és népi érzés, immár nagyobb mértékkel (azon konzervatívok száma, aki helyett vagy a republikánus vagy a monarchista szellemet élesztgetik, aligha haladja meg a XVIII. századi jakobinusaink számát, fénykoruk-

ban), egy csipetnyi az úriemberek politizálásának légköréből, amely sürgősen exorcizáltatott, no meg egy nagy halom félreértés akörül, hogy tulajdonképpen mit is kellene lebontani (mint az eseményekből, illetve inkább a szándéknyilatkozatokból egyre világosabbá vált, a régi elit hatalmát – az állam hatalmáról szó se essék). A magyar konzervatizmus jelenleg a tökéletes szellemi bénultság állapotában van, beleértve azt a szárnyát is, amelyik időnként zajos utcai és parlamenti sikerekben éli ki magát. Mindez azonban, ahogy a bevezetőben jeleztem, a legcsekélyebb mértékben sem akadályozza annak, hogy pártok és választóik egymásra találásának, valamint a másik párt és a másik választók megjelölésének egyik leghatékonyabb eszköze az elnevezés legyen. Non-sapienti sat.

V.

Végül néhány gondolat az ún. egyházi konzervatizmusról. Itt is érdemes különbséget tenni a világegyház és a magyar egyház idevágó problémái között. Előtte azonban az Egyház és a profán konzervatizmus közötti kapcsolatot szeretném tárgyalni, elválasztva tőle az ún. Egyházon belüli konzervatizmust.

A Tanítóhivatal nem kerülhette el, hogy a forradalom teremtette új helyzetre új módon reagáljon. A középkor pápai bullái – szempontunkból – alapvetően politikai konfliktusok és hitvédelmi kérdések tisztázására szolgáltak. A múlt századtól kezdve a Magisztérium főként pápai enciklikák formájában nyilatkozott meg, s bár folyamatosan állította és képviselte a politika és a társadalomtudományok relatív önállóságát, a II. Vatikáni Zsinat okmányai is tele vannak a modern politikai filozófiáktól és világnézetektől kölcsönzött fogalmakkal. Ma egyenesen az Egyház társadalmi tanításáról beszélnek. Szerencsére ezeknek nincs dogmatikai szempontból akkora súlyuk, mint a hittel és erkölccsel kapcsolatos tételeknek, mégis, egyfajta hivatalos álláspontot kifejeznek. Ez az álláspont

meglehetősen változónak bizonyult. XIII. Leó pápa társadalom- és államelméleti fejtegetései – érdekes módon – még egy eléggé angolszász konzervatív szemléletmód jegyében fogantak, a szocialista eszmék elsöprőnek látszó sikerei nyomán azonban ezeknek az eszméknek is egyre nagyobb tér jutott, még ha a marxizmussal való folyamatos és éles szembenállás jegyében is. Szerencsére a fajinemzeti szédelgésekkel szemben a katolicizmus jellegénél fogva eléggé ellenálló, így ennek az eszmekörnek nem volt komoly hatása a társadalmi tanításra. A Zsinat és az azt követő enciklikák pedig – lényegében nem befolyásolva a létező szocializmus bukásától (bár e sorok írója a struktúrális bűn koncepciójának szerencsés eltűnését a magas szintű megnyilatkozásokból ennek tulajdonítja) – részben átvették a baloldali kapitalizmus kritika nem kifejezetten konzervatív fogalomrendszerét, s ennek egyes elemeihez a jelek szerint ragaszkodnak is, másrészt azt egy hagyományosabb teológiai és pragmatikusabb pasztorációs terminológiával ötvözték. Ezt egyes neokonzervatív és tradícionista áramlatok kétségtelenül örömmel üdvözlötték, figyelmen kívül hagyva azonban azt, hogy a „hagyományos értékek” felé fordulás a Tanítóhivatal részéről nemcsak úgy értelmezhető, hogy az ismét elkötelezte magát egy bizonyos (részben politikai) eszmeáramlat mellett, hanem úgy is, s véleményem szerint ezt a helyes értelmezés, mint elfordulást az átfogó társadalmi-politikai problémákra vonatkozó elméletektől. Ma a Tanítóhivatal a jelek szerint elsősorban valóban a hit- és erkölcsstani alapigazságok fölmutatását és képviselését látja feladatának és várja el (ld. püspök kinevezések, teológiai viták). Ez a magyarázata annak, hogy a legkülönbözőbb eszmerendszerek is megtalálják a maguk állításainak alátámasztását ezekben a megnyilatkozásokban, és saját szempontjukból ezeket az elemeket progresszívnak minősíthetik, míg másokat retrógrádnak.

Más jellegű kérdés az Egyházon belüli konzervatizmus, ezen sokan antimodernizmust, mások integralizmust, ismét mások fundamentalizmust vagy tradicionalizmust stb. értenek. Véleményem szerint egyfajta „örök feszültségről” van szó, amelynek eredetét tekintve kevés köze van az egyes történelmi korszakok sajátosságaihoz. Az alapvető kérdés az, hogy egy reform, újítás, változtatás (terve) vajon az Alapítóhoz való hűséget/megtérést fejezi-e ki, vagy a Világhoz való alkalmazkodást. Ennek eldöntése nagyon ritkán nem osztotta meg az Egyházat. Annyit be kell látni, hogy ezekhez a problémákhoz végső soron nem lehet másképpen viszonyulni, mint bizalommal és hittel: bizakodni kell egyrészt abban, hogy a Gondviselés ellenére semmi sem történik, hinni pedig abban, hogy az Egyház nem a maga ura. Az Egyház iránti hűség bizonyos értelemben a hit próbája – a tőle való elfordulás mindig is eretnekségnek számított. Ha valaki ezt a transzcendentális igazságot el tudja fogadni, akkor egyaránt el tudja kerülni a konzervatív és a reformer zelóták táborát. Ezzel persze egyik táborban sem szerez népszerűséget. Ha pedig egyébként is hajlik egyfajta konzervatív világszemléletre, akkor ezt a népszerűségvesztést egyenesen nyereségnek tarthatja. Sőt, ebben az esetben még két prudenciális okot is találhat arra, hogy miért türelmesebb a Hierarchikus Egyházzal szemben, mint a reformer zelóták. Az egyik ok az, hogy a Katolikus Egyház egy centrumú világegyház, s ebből az következik, hogy egyik helyi egyház sem várhatja el a centrumtól, hogy az az ő sajátos problémáira az egész Egyházra érvényes megoldásokat találjon. Róma egyik alapvető föladata önmaga védelme – az Egyház létérdekében. A másik ok a már említett konzervatív alapelv: a létező előnye a lehetőséggel szemben. Minden változtatásnak vannak megjósolhatatlan, előre láthatatlan következményei. Ez nem ok arra, hogy semmit sem változtassunk, de ok arra, hogy csak jó okkal tegyük. Különösen jól bevált, meggyökeresedett intézmények esetén van értelme azon

elgondolkodni, hogy megszüntetésük vagy lényegi reformjuk vajon tényleg indokolt-e, betöltenek-e valamilyen más-sal nem pótolható feladatot – vagy valóban megérettek-e a főlszámolásra, lévén, hogy több nehézséget okoznak, mint amennyit megoldanak.

A magyar egyház egyes problémáiról másutt volt alkal-mam kifejtteni a véleményemet (Iskolakultúra, 1996. júni-us). Terjedelmi okokból itt csak néhány megjegyzésre szo-rítkozom. Az egyik az az egyébként banális összefüggés, hogy a magyar társadalom és közgondolkodás állapotait az egyházi közgondolkodás (legyen szó újságcikkről, prédi-kációról, pásztorlevélről, interjúról, magánbeszélgetésről) pontosan visszatükrözte és tükrözi most is. Ez annyit je-lent, hogy a mértékadó egyházi megnyilatkozások – sajnos – nagyon sokszor nem emelkedtek fölül a politikai szak-zsargon diktálta nézeteken, amelyek közül – egyáltalán nem meglepően – a magukat hivatalból konzervatívnak, majd népinek és nemzetinek tartókkal éreztek rokonsá-got. Ez így történt a rendszerváltást követően is, bár a leg-magasabb helyeken ezúttal gondosan vigyáztak/vigyáznak arra, hogy politikailag elkötelezett módon ne nyilatkozza-nak meg. A retorika iránya azonban egyértelmű. Ennek szociológiailag is demonstrálható vonulata is van: a pártp-referenciák és a vallásosság között elég egyértelmű megfe-lelések mutathatók ki. Ez aligha fog változni számottevő mértékben a jövőben sem.

A magyar egyházon belüli viták egy része voltaképpen a Világegyház dilemmáira rezonál. Egy másik része azon-ban helyi sajátosság, s elsősorban a múlttal függ össze. Ha valaki ezeket figyelmesen végighallgatja, akkor minden bizonnyal arra a következtetésre jut, hogy a reform versus megőrzés dilemmái itt a túlélés különböző stratégiái körül zajló vitákon belül zajlottak le, ami egyrészt egy állandó politikai és morális készenlétet, helytállást, másrészt egy folytonos, abnormális kifelé figyelést igényelt. Ha mindeh-hez hozzávesszük azt a szünet nélküli politikai-ideológiai

indoktrinációt, amelyben egyrészt a háború előtt, másrészt a háború után volt része a magyar egyháznak (s persze nemcsak a katolikusnak), akkor csak egyet tehetünk: végtelen türelemmel, a példaadás és bizonyítás módszerével és persze mindig a hűségtől vezérelve teszünk meg mindent, amitől egy jobb magyar egyházat remélünk.

Jegyzetek

1. Edmund Burke-től azonban egy frappánsabb idézetet szoktak választani: „(...) ebben a felvilágosult korban vagyok elég merész megvallani: általában csiszolatlan érzéseket tápláló emberek vagyunk, ahelyett, hogy sutba dobniuk minden régi előítéletünket, nagyon is becsben tartjuk őket, s hogy szegyenünk még nagyobb legyen, ezt éppen azért tesszük, mert előítéletek, s minél hosszabb ideje élnek, s minél inkább elterjedtek, annál inkább ragaszkodunk hozzájuk.” (E. Burke: Töprengések a francia forradalomról, Atlantisz-Medvetánc, 1990. 179. o.) Vagyis Burke nem egyszerűen tudomásul veszi, hogy nem vagyunk teljesen racionálisak, de ezt a tulajdonságunkat megóvándó értéknek tartja.
2. Ennek legtöbbet idézett, s valóban „klasszikus veretű” megfogalmazása Michael Oakeshott-tól származik: „Konzervatív-nak lenni annyit tesz, mint előnyben részesíteni az ismertet az ismeretlennel, a kipróbáltat a kipróbálatlannal, a ténnyt a titokkal, a valóságot a lehetséggel, a határoltat a határtalannal, a közelit a távolival, az elégségest a túláradóan bőséggel, a kényelmest a tökéletessel, a jelenbeli jókedvet az utópikus boldogsággal szemben.” (M. Oakeshott: On Being Conservative, in: The Portable Conservative Reader, szerk. Russel Kirk, 1982.)

ENDREFFY ZOLTÁN

Az MTA Filozófiai Intézetének tudományos munkatársa, a középkori filozófiatörténet és az etika előadója a Miskolci Egyetemen és a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen. Kutatási területe: vallásfilozófia és az ökológiai válság filozófiai problémái. A Mérleg c. katolikus folyóirat főmunkatársa. Alábbi tanulmányát a Vallásfilozófia Magyarországon c. intézeti kiadványból vettük át.

A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI KATOLICIZMUS ÉS A MODERNITÁS

A katolikus egyház rendszerváltás utáni önértelmezéséről

Szemben a modernitással és a szekularizációval

Az 1989-90-es rendszerváltással, a totalitárius, kommunista rendszer bukásával az egyház ismét modern viszonyok közé került, ismét szembe kell néznie azokkal a problémákkal, amelyeket a modernitás vet fel a vallás és az egyházak számára. A modernitás mint történelmi korszak sokféleképpen jellemezhető. Modern civilizáción általában azt a társadalmi alakulatot értik, amely az ipari forradalom és a demokratikus forradalom hatására alakult ki. E kettős forradalommal egyéb újdonságok is együttjártak, amelyek az előbbieknél részben okai, részben következményei: így a tőkések és a munkások osztályának megjelenése, a modern tudomány és technika térhódítása, a tradicionális hierarchiák elutasítása, a szabadság és egyenlőség eszményeinek fokozatos uralomra jutása, az észnek a tekintély alóli felszabadulása és mint legfőbb irányítónak az elismerése stb.

A modern társadalmaknak a valláshoz való viszonyát a szekularizáció fogalmával szokták jellemezni.¹ A szekularizáció mindenekelőtt egy jogi-politikai jelenséget jelöl: nevezetesen az állam és az egyház szétválasztását, aminek következtében a vallás kiszorul az államhatalomból, és a magánélet, illetve a civil társadalom területére húzódik vissza. Kissé pontosabban úgy is fogalmazhatunk, hogy a vallást kiszorítják a közhatalomból, és a civil szféra területére korlátozzák. Ez utóbbi megfogalmazás azért pontosabb, és azért mond többet a szekularizációról, mert utal a szekularizáció történelmi kialakulásának körülményeire is. Nevezetesen arra, hogy a modern, világi állam éppen a XVI. századi vallásháborúkra adott reakció gyanánt jött létre: a vallási nézetkülönbségeik miatt egymást létükben fenyegető individuumokat csak azáltal lehetett pacifikálni, hogy az egymással szemben álló vallásokat megfosztották politikai hatalmuktól, az egyéneket egy vallásilag semleges politikai rend fennhatósága alá helyezték, a vallást pedig magánüggévé változtatták, hogy a vallás követelményei, parancsolatai ne kerülhessenek konfliktusba a szuverén állam által garantált jogrenddel. Ám a szekularizációnak ezen kívül volt egy másik oka is: nevezetesen a különböző társadalmi életszférák egyre erősebb racionalizálódása és ennek következtében ezek növekvő differenciálódása és önállósulása. Egy tradicionális társadalomban a gazdaság, a technika, a tudomány, az oktatás, a vallás, az állam stb. nem alkotnak oly mértékben elkülönült életszférákat, mint a modernitásban, hanem az ezen szférák előzményeit alkotó tevékenységek organikus egésszé fognának össze, amelyet a hagyomány és a vallás szabályoz. A modern racionalizáció következtében viszont ezek a szférák differenciálódnak, öntörvényűvé válnak, aminek következtében hihetetlenül megnő e szférák teljesítőképessége. A vallás vonatkozásában viszont ez a differenciálódás éppenséggel a vallás gyámsága alóli felszabadulás folyamataként megy végbe: az egyháznak és az államnak

az invesztitúraharcokkal kezdődő küzdelméből a XIV. századra egyértelműen az állam kerül ki győztesen, a tudomány és a vallás konfliktusa (ld. Galilei ügy) a XVIII-XIX. századra szintén eldőlt a tudomány javára, s hasonló módon önállósul a vallással szemben a többi életszféra is.

Minthogy a modernitás az egyházzal való konfliktusok sorozatán keresztül jött létre, érthető, hogy a keresztények jelentékeny része kezdettől fogva bizalmatlanul tekintett a modernitásra. E bizalmatlanság egyrészt abból az aggodalomból táplálkozott, hogy a vallás teljesen fölöslegessé válik, ha egyszer az összes életszférák kikerülnek a vallás irányítása alól. Másrészt az egyes életszférák autonómiájára való törekvésben a hívők közül sokan lázadást, az ember prométheuszi gőgjének megnyilvánulását látták, s számukra a szekularizáció nem egyszerűen az egyes életszférák differenciálódását jelentette, hanem azt a folyamatot, melynek célja egy Isten nélküli világ megalkotása. Más szóval a szekularizációt azonosították az ateizmussal. Ezek az aggodalmak a különböző keresztény felekezetek közül talán épp a katolikus egyházban voltak a legerősebbek, s ez a magyarázata annak, hogy a katolikus egyház tanítóhivatala egészen századunk derekáig, a II. Vatikáni Zsinatig nem fogadta el a modernitást és a szekularizációt, hanem minden lehető módon hadakozni próbált ellene. A katolikus egyház nemhogy nem vett részt az újkor nagy szabadságharcaiban, az emberi és politikai szabadságjogokért, a kultúra és a tudomány szabadságáért vívott küzdelmekben (felvilágosodás), hanem az úgynevezett katolikus korszakok éppenséggel mindig az „ellen” korszakok: az ellenreformáció és a restauráció korszakai voltak. Ami természetesen nem jelenti azt, mintha a katolikus egyházon belül a II. Vatikáni Zsinat előtt egyáltalán nem lettek volna hívei a modernitással való megbékélésnek, és egyáltalán nem létezett volna semmiféle „katolikus felvilágosodás”: gondoljunk csak a II. Vatikáni Zsinat olyan előfutáira, mint Abbé Grégoire, Lamen-

nais, Lacordaire, Montalembert, Lord Acton vagy John Henry Newman. E „modern katolikusok” azonban a II. Vatikáni Zsinatig inkább csak kivételnek és olykor üldözött kisebbségnek számítottak a katolicizmuson belül.

A II. Vatikáni Zsinat fordulata

A II. Vatikáni Zsinat ezen a téren is fordulatot hozott az egyház tanításában. A *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció „a földi valóságok jogos autonómiájának” elismerésével voltaképpen igent mond a szekularizációra: „Ha a földi valóságok autonómiáján azt értjük, hogy a teremtetett dolgoknak, maguknak a közösségeknek is, megvannak a saját törvényeik és értékeik, amelyeket az embernek lépésről lépésre felismernie, alkalmaznia és alakítania kell, akkor az autonómia megkövetelése teljesen jogos, korunk embere igényli, sőt a Teremtő akarátának is megfelel.”² E szavakkal a Zsinat egyértelműen elismeri a szekularizáció legfontosabb elvét, az életterületek differenciálódását, vagyis azt, hogy a természet, a történelem, a társadalom, valamint a társadalom egyes szférái specifikus elvek szerint struktúrálnak, ezeket az elveket magának az embernek kell feltárnia, s az ember – létének megszervezésében és alakításában – ezekre támaszkodhat. Más szóval ez azt jelenti, hogy az egyház a II. Vatikáni Zsinaton egyszersmind nemet mond mindenfajta integrizmusra is. Az integristák – mint ismeretes – azt kívánják, hogy az egész társadalmi életet alá kell rendelni a vallásnak, az egész életet be kell illeszteni – integrálni kell – az egyházba, minthogy felfogásuk szerint a kinyilatkoztatás az élet minden területére kiterjed, a kinyilatkoztatás hivatalos, Istentől rendelt őre viszont az egyház, s ezért minden emberi tevékenységnek az egyház irányítása alatt kell állnia. Ennek a mindenre kiterjedő egyházi gyámkodásnak az igényét utasítja el a Zsinat a földi dolgok autonómiájának az elismerésével, miközben tovább él a modernitás iránti bizalmatlanság is. Ám annak ellenére,

hogy a II. Vatikáni Zsinaton az egyház hivatalosan megbékélt a modernitással és a szekularizációval, ezekre az egyházban nagyon sokan ma is gyanakvással tekintenek. Amiben nincs is semmi meglepő, hiszen évszázadokon át érvényesnek tartott felfogásokat és meggyőződéseket nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni. A modernitás és a szekularizációt – kimondva-kimondatlanul – sokan továbbra is elutasítják, mégpedig elsősorban azért, mert attól tartanak, hogy ez az egyház jelentőségének veszedelmes csökkenéséhez fog vezetni. Vajon a „földi valóságok autonómiájának elismerésével” nem az egyház befolyásának jóvátehetetlen elvesztését szentesítjük? És nem ugyanez a hatása annak is, hogy az egyház teljes mértékben lemond minden állami előjogáról, legyenek azok akár intézményesen szavatolt előjogok, akár az állami pénzügyi támogatás különböző formái? Vajon az egyház és az állam teljes szétválasztása, vagyis valamely vallás állami szentesítésének megszüntetése nem vallási közömbösséget fog előidézni az egyszerű emberek körében? Vajon az állam vallási semlegessége nem azt a képzetet sugallja, hogy minden vallás egyenértékű, és a választás közöttük pusztán egyéni ízlés és önkény dolga? Ezek a kérdések napjainkban a legerősebben talán épp azokat a keresztényeket foglalkoztatják, akik Kelet-Közép-Európának a kommunista uralom alól frissen felszabadult országaiban élnek. Ennek magyarázatát abban kell keresnünk, hogy Európának éppen ebben a térségében élt a legtovább a kereszténység úgynevezett népegyházi formája.

Nosztalgia és privilégiumok

A népegyház az egyháznak az a fajtája, amelyet egységes keresztény társadalom hordoz, és amely azzal lényegében azonos. Ha a népegyházat klasszikus formájában akarjuk szemügyre venni, a középkori egyházhoz kell fordulnunk. Mint R. W. Southern írja, a középkorban „az egyház azonos volt a szervezett társadalom egészével – ez az alapve-

tő sajátosság különíti el a középkort a történelem korábbi és későbbi korszakaitól. Tágabb értelemben ez jellemzi az európai történelmet is, a IV. századtól a XVIII-ig, nagy Konstantintól Voltaire-ig”.³ Az egyház és a szervezett társadalom azonossága azt jelenti, hogy ebben az egész korszakban az egyházi törvények lényegében az állami törvények rangjával bírtak. Az egyház kényszerítő szervezet volt, akárcsak a modern állam. És ahogy a modern állam elvárja a polgáraitól, hogy megtartsák törvényeit, hogy járuljanak hozzá védelméhez és a közszolgáltatokhoz, úgy a középkori egyház is megkívánta ugyanezt tagjaitól és még sok mindent. A középkori egyház állam volt, és egy állam teljes apparátusával rendelkezett: voltak törvényei és törvénszékei, adói és adószedői, hatalmas közigazgatási gépezete, élet és halál ura volt a keresztény világ polgárai s külső és belső ellenségei fölött.⁴ Az egyéni vallásosság szempontjából a népegyház azt jelenti, hogy a kereszténység mintegy „társadalmi törvényként” van jelen, amelybe az emberek beleszületnek, s ezért az egyén számára természetes, hogy elsajátítsa ezt a társadalmilag legitimált és támogatott hitet. Ebben a világban a hitetlenség csak kivételként, az egynemű közvéleményt kikezdő vakmerő tiltakozásként létezhet. Ám a népegyház világát, az egynemű, hagyományos kereszténységet épp a hit szempontjából semmi esetre sem szabadna idealizálni. Egyet kell értenünk ugyanis K. Rahnerrel, aki szerint ez a népegyházi vallásosság „legalábbis egy bizonyos értelemben ellentétben állt a hit végső lényegével, mert a hit nem más, mint döntés Isten és az ő hívása mellett, és ezt a döntést mindig a világtól, tehát az ember társadalmi környezetének átlagos felfogásától és magatartásától kritikusan eltávolodva kell meghozni”.⁵ Minthogy a középkori társadalomból a modern társadalomba való átmenet Kelet-Közép-Európában lassabban ment végbe, s minthogy ennél fogva itt jóval tovább fennmaradtak a kereszténység népegyházi formái, ezért érthető, ha ebben a térségben ma

is tovább élnek a népegyházi gondolkodás maradványai. Ennek megnyilvánulásai közé tartozik a modernitás és a szekularizáció iránti bizalmatlanság, az egyház erős, intézményes jelenlétére való törekvés és ezzel összefüggésben az egyház államilag privilegizált helyzetének igénylése.

E vonásokat a kommunizmus utáni Kelet-Közép-Európa jó néhány egyházában megfigyelhetjük.

Ami az egyházaknak a modernitás és a szekularizáció iránti bizalmatlanságát illeti, ez leginkább jó néhány kelet-közép-európai katolikus egyház többé-kevésbé nyílt liberalizmus ellenességében nyilvánul meg. Ennek a beállítottságnak egyrészt történelmi okai vannak. A modernitás kialakulása – amint erre utaltunk – az egyházzal való konfliktusok közepette ment végbe, s mivel a modernitásért és a szekularizációért vívott küzdelmeknek épp a liberális mozgalmak és pártok voltak az élharcosai, e történelmi konfliktusok emlékei mind a mai napig megterhelik a katolikus egyház és a liberalizmus viszonyát. A kommunista rendszer bukása után azonban a régi konfliktusokhoz újak is járultak, amelyek abból adódtak, hogy az egyházak – amint erre rögtön kitérünk – intézményeik újjászervezése és megerősítése érdekében nem ritkán privilégiumokat igényeltek a maguk számára az államtól, ami liberális részről természetesen ellenállásba ütközött. A kommunizmus bukása utáni a kelet-közép-európai egyházaknak a liberalizmussal szemben bizalmatlanságát jó néhány országban megfigyelhetjük. A lengyel katolikus egyházzal kapcsolatban J. Babiuch így ír: „Bizonyos nemrég közzétett (egyházi) nyilatkozatok azt a benyomást keltik, hogy még ma is létezik a vallásüldözés és -elnyomás, és hogy ez ma még ádázabb formában folyik, mint a sztálinizmus éveiben. A különbség csak annyi, hogy a kommunizmus helyett az új ellenség most a liberalizmus, amelynek módszerei különbözőek ugyan, szándékai azonban nagyon is hasonlóak. Napjainkban a 'liberális' címkét alkal-

mazzák mindenkire, aki nem deklaráltan keresztény, és aki az egyház saját értelmezése szerint valamilyen módon fenyegetni látszik az egyházat.”⁶ A. Michnik is sajnálattal állapítja meg, milyen durva polémia folyik Lengyelországban egyháziak és liberálisok között, mely utóbbiakat egyházi részről egyenesen a bolsevik komiszárokkal és a náci gonosztevőkkel állítják egy sorba.⁷ P. Kolár szerint a katolikus egyház Csehországban is szemben áll a liberalizmussal, és ez a szembenállás itt az egyház és az állam konfliktusának formáját ölti, mivel Csehországban a Klaus kormányral a liberálisok kerültek hatalomra.⁸ Magyarországon a rendszerváltás utáni évek egyik legsajnálatosabb fejleménye volt a konzervatív-nemzeti-keresztény oldal és a liberálisok közti ellentétek kiéleződése. Bár a katolikus egyház mint egyház távol tartotta magát ettől a konfliktustól, a legtöbb katolikus lap és folyóirat hangvételéből, valamint egyházi személyek megnyilatkozásaiból mégis világosan látszik, hogy a liberalizmussal a magyar katolikus egyház hierarchiája és híveinek többsége is szemben áll.

Mint fent jeleztük, e szembenállásnak nemcsak történelmi okai vannak, hanem hozzájárul az a mód is, ahogy a kelet-közép-európai egyházak a kommunista rendszer összeomlására reagáltak.

Csehországban a civil társadalom azt veti az egyházak és főleg a katolikus egyház szemére, hogy az 1948 előtti, sőt, az 1918 előtti helyzet restaurálására törekszik: miközben a kommunista pusztítás után minden kézre szűkség lenne az ország anyagi és szellemi újjáépítéséhez, kritikusan szerint a cseh egyház elsősorban saját belső struktúráinak újjáalkotásával, főképpen pedig az 1948 után elkobzott egyházi javak visszaszerzésével van elfoglalva.⁹ Az imént már idézett Michnik és Babiuch szerint a lengyel katolikus egyház szintén nagy energiákat fordít arra, hogy megerősítse az egyháznak a társadalomban való intézményes jelenlétét, mégpedig oly módon, hogy a tör-

vényhozás befolyásolásával közvetlenül próbál politikai hatást kifejteni. Miként Michnik írja: „A katolikus papok többsége a szabadsághoz való visszatérést úgy értelmezte, mint visszatérést a privilégiumokhoz és az állami hatalom közvetlen befolyásolásához. Ez volt az értelme azoknak a harcias kampányoknak, amelyeket az egyház rögtön a fordulat után elindított az abortusz bűncselekménnyé nyilvánításáért, az iskolákban a hittannak kötelező, osztályozott tantárgyként való bevezetéséért, a médiákban a keresztény értékek törvényi védelméért és végül az egyháznak az adózási kötelezettség alóli felmentéséért.”¹⁰ Ismeretes, hogy a legutóbbi parlamenti választások alkalmával Lengyelországban látványos vereséget szenvedtek a katolikus egyházhoz közel álló pártok. Babiuch a lengyel egyház tekintélyének csökkenését azzal magyarázza, hogy az új körülmények között sokan úgy látják: az egyház rossz irányban változott, elsősorban a saját intézményeinek, szervezetének megerősítésén, hatalmának és kiváltságainak a megőrzésén fáradozik, s pozícióját nem szellemi, erkölcsi és spirituális tekintélyre, hanem jogi és intézményi eszközökre, az államban játszott szerepére próbálja alapozni.¹¹

A rendszerváltás utáni magyar katolikus egyházra is jellemző az a törekvés, hogy pozícióit az állam segítségével tartsa fenn és erősítse, s ez a törekvés, miként Lengyelországban, Magyarországon is az egyház iránti rokonszenvnek és az egyház tekintélyének csökkenéséhez vezetett. E törekvés legszembetűnőbb megnyilvánulása az egyház ingatlanok visszaigénylése. Mint ismeretes, 1991 júliusában az Antall kormány törvényt hozott a kommunista korszakban elkobzott egyházi ingatlanok visszaadásáról. Az egyházak jogot kaptak ezen ingatlanok visszaigénylésére: az állam tíz év leforgása alatt adja vissza ezeket, abban az esetben, ha az egyház az épületeket eredeti rendeltetésüknek megfelelően (iskolaként, kórházként stb.) vagy egyházi célokra (pl. szerzetesközösségek rendházaiként) kívánja

használni. A parlament ebben a tízéves periódusban évente mindig megszabja, hogy mekkora összeget lehet az egyházi ingatlanok jelenlegi használóinak kártalanítására fordítani. Mármost ez a folyamat nagyon nehézkesen és rendkívül sok konfliktus közepette megy végbe, mivel szinte megoldhatatlan feladat kibékíteni egymással az ellentétes érdekeket: az ingatlanok jelenlegi, világi használóinak, az egyházi igénylőknek és azon az önkormányzatoknak az érdekeit, amelyeknek feladata, hogy új épületeket adjanak a volt egyházi ingatlanok eddigi használóinak. A kívülállók, a nem hívők szemében az sem rokonszenves vonása a magyar történelmi egyházaknak, köztük a katolikus egyháznak, hogy az egyház és az állam modern szétválasztásának elvével ellentétben az egyház továbbra is igényel és kap is az államtól – többek között a nem hívők adójából – pénzügyi támogatást hitéleti célokra. Mint ismeretes, ezt a támogatást évről évre szavazza meg a parlament, s az egyházak ezt nem egyházi iskolák működtetésére, szociális intézmények üzemeltetésére és más közhasznú tevékenységekre, hanem templomok fenntartására, papok fizetésére: tehát tisztán hitéleti célokra fordítják. Mint ahogy az is visszatetsző a nem hívők szemében, hogy miért tartanak igényt a történelmi egyházak az állami tulajdonú rádióban és televízióban saját műsordőre, valamint arra, hogy az állami iskolákban fakultatív tárgyként hittant tanító tanárokat a világnézetileg semleges állam fizesse. Várszegi Asztrik a következőképpen vonja meg a rendszerváltás után eltelt öt esztendő mérlegét a katolikus egyház szempontjából: „Mintha az egyház letűnt korok öltözetében és fegyverzetében arra tenne kísérletet, hogy komplex és szekularizált világunkban visszaszerezze egykori szerepét (...) Az egyház többsége előtt a háború előtti korszak valósága lebegett eszményként: egy nagyhatalmú, erős, intézményei által befolyással bíró egyház. S neki is láttak egy ilyen egyház építésének (...) Bonyolult társadalmunkban ez a magatartás megütközést

és kritikát vált ki. A társadalomban most már nemcsak antiklerikális, hanem egyházellenes hangok is hallhatók.”¹² Láttuk: a kommunizmus bukása utáni kelet-közép-európai egyházak arra törekszenek, hogy politikailag az államot közvetlenül befolyásolják, és államilag biztosított kiváltságokat szerezzenek maguknak. E törekvés teljesen ellentétes a II. Vatikáni Zsinat tanításával, s ebben is megnyilvánul az a sokat emlegetett tény, hogy ezekben az egyházakban mind a mai napig késik a II. Vatikáni Zsinat tanításának befogadása, recepciója. A Zsinat ugyanis épp az ellenkezőjét tanítja annak, ami az egyház és az állam viszonyát tekintve ezekben az egyházakban jelenleg történik. Egyrészt a zsinat határozottan síkra száll az egyház és az állam szétválasztásáért: „feladatánál és illetékességénél fogva az egyház semmiképpen sem elegyedik a politikai közösséggel, és nincs kötve semmilyen politikai rendszerhez”.¹³ Másrészt, ami az állami kiváltságokat illeti, a zsinat nemhogy ilyenek megszerzésére, hanem inkább a róluk való lemondásra buzdít: „Reményét (az egyház) nem veti a világi tekintélytől felajánlott kiváltságokba. Sőt, le is fog mondani bizonyos törvényesen szerzett jogainak gyakorlásáról, mihelyt kiderül, hogy ezeknek a jogoknak a gyakorlása miatt kétségbe vonható tanúságtételének őszintesége, vagy ha az új életkörülmények más rendezését követelik.”¹⁴

A kereszténység mint vallási szubkultúra?

Megmutattuk már: a kelet-közép-európai egyházak ama törekvése, hogy állami kiváltságok megszerzésével biztosítsák erős, intézményes jelenlétüket a társadalomban, felfogható a népegyházi hagyományok felelevenítésének kísérleteként, s ennyiben múltbéli reflexek, gondolkodási sémák továbbélésével magyarázható. Itt azonban némi pontosításra van szükség. A kelet-közép-európai egyházak természetesen nem az egyház és társadalom középkori egységéhez próbálnak visszatérni, hanem – többé-kevésbé tudato-

san – azt a sajátos kultúrkatolicizmust próbálják újjáéleszteni, amely a XIX. sz. elejétől a XX. század közepéig a katolikus önazonosság fenntartásának közege és eszköze volt jó néhány európai országban. F. X. Kaufmann „felekezesített szubkultúráképződésnek”¹⁵ nevezi ezt a folyamatot, melynek az a jellemzője, hogy katolikusoknak tekintik magukat, s kezdenek elhatárolódni a kultúra többi részétől: katolikus iskolákat, főiskolákat és egyetemeket hoznak létre maguknak, az egyházhoz közel álló politikai pártokat szerveznek, az értelmiségieket katolikus irodalmi, művelődési egyesületekbe, a munkásokat katolikus szakszervezetekbe, a paraszt fiatalokat katolikus legényegyletekbe, az ifjúságot katolikus sportegyesületekbe és ifjúsági klubokba tömörítik.¹⁶ A felekezeti szubkultúráképződés sajátosan modern jelenség, mégpedig a kereszténység „elegyháziasodásának”¹⁷ egyik megnyilvánulása. Az „elegyháziasodás” szorosan összefügg azzal a folyamattal, ahogy a modernítésben a társadalom egyes alrendszerei önállósulnak és differenciálódnak: ahogy a javak termelése és elosztása a gazdaság alrendszerében, a hatalom gyakorlása és ellenőrzése az állam alrendszerében, a nevelés az iskolaügy alrendszerében összpontosul, ugyanúgy a vallási élet az egyház által fenntartott, illetve az egyházhoz kapcsolódó intézményekben koncentrálódik. A szekularizált társadalomban az egyház nagy kísértése, hogy az egyház a vallási életre szakosodott, szervezett intézménnyé váljék, amely a benne tevékenykedő „vallási szakemberek” (papok, szerzetesek, teológusok, egyházi hivatalnokok és alkalmazottak) közreműködésével vallási „szolgáltatásokat” kínál a híveknek: ünnepélyesebbé teszi az élet nagy fordulóit (keresztelővel, esküvővel, temetéssel), hitoktatást, vallási nevelést nyújt azoknak, akik kérik, s a nagy társadalomtól többé-kevésbé elkülönülő vallási szubkultúra létrehozásával próbálja biztosítani a vallási azonosságtudat fenntartását.

A II. Vatikáni Zsinat egyháztanát képviselő katolikus teológusok többsége azonban úgy véli, hogy akik támogatják a vallási élet „elegyháziasodásának” tendenciáját és a vallási szubkultúra létrehozásának kísérletét, azok nem értik az idők jeleit, és nem látják azt a hivatást, amelyet az egyháznak a modern világban be kell töltenie. K. Rahner a II. Vatikáni Zsinatot megelőző másfél évszázad egyházát, a négy Pius egyházát – amelyet mi F. X. Kaufmann nyomán a „felekezetesített szubkultúráképződés” egyházának neveztünk – „gettómentalitású szektához” hasonlítja.¹⁸ Rahner szerint ebben a korszakban megkísérelték az egyházat egyfajta steril pszeudo-ortodoxiában „megtisztítani”, adminisztratív intézkedésekkel lehetőleg gyorsan és egyértelműen határokkal körülvenni (ld. az antimodernista krízist), azaz „restaurálni”. Rahner úgy véli, hogy valamiféle átgondolatlan, öntudatlan gettómentalitás ma is hat, s ez – az egyház tisztaságának, rendjének, ortodoxiájának, jámborságának megmentése érdekében – olyan egyházat szeretne, amely vallásszociológiailag voltaképpen nem más, mint egy szekta. Rahner szerint „akkor beszélhetünk szektáról, ha egy társadalmi csoport túlnyomó része ténylegesen vagy szándékában kivonul a társadalom nyilvános életéből, már csak protestál: olyan világot lát maga körül, amely eltelt gonosszággal, amelynek világi céljai és feladatai érdektelenek a szektáriánus csoporthoz tartozó számára, mely csoport életstílusa lehetőleg sok tabu-tiltással működik, ha az életből minél többet igyekeznek a szektán belül önállóan nyújtani, ha a csoporton kívülieket többé-kevésbé veszélyes ellenségnek tekintik, (...) ha szívesen hivatkoznak valamiféle zárt egységre, hogy így meg tudják állni a helyüket az 'ellenséggel' szemben”.¹⁹

A modernitás humanizálása és az egyház

Ennek az egyházfelfogásnak – amelyet a fentiekben a „felekezetesített szubkultúráképződés”, a vallás „elegyháziasodása”, illetve a „gettómentalitású szektásság” fogalmai-

val jellemeztük – az a legnagyobb fogyatékosága, hogy miközben látszólag szemben áll a modernitással, valójában elfogadja a modernitás által a vallás számára kijelölt peremhelyzetet. Elfogadja, hogy a vallás csupán egyike a társadalom sok szektorának, elfogadja a vallás marginalizálódását, illetve „folklorizációját” (P. Valadier kifejezése), pedig a vallásnak a modernitás viszonyai között is megmarad a társadalom és az ember egészét érintő funkciója, csak nem abban az értelemben, ahogyan ezt az integristák elképzelik.

E funkció megértéséhez be kell vezetnünk két fogalmat: a kalkuláló-rationális ész és a szimbolikus ész fogalmát.²⁰

Míg a kalkuláló-rationális ész mindazokat a tudományos és technikai ismereteket jelenti, amelyek lehetővé teszik a természeti és az emberi világ viselkedésének előrejelzését, kiszámítását, és ennek alapján a természeti és az emberi világ ellenőrzését, a fölöttük gyakorolt uralmat, addig a szimbolikus ész azokat a szellemi objektivációkat jelenti – elsősorban a vallást, a művészetet és az erkölcsöt –, amelyek az ember cselekedeteinek értelmet adnak, amelyek válaszolnak arra a kérdésre, hogy mit érdemes és mit nem érdemes tenni, mit jó és mit rossz csinálni. Amint többször utaltunk rá, a szekularizáció nem más, mint az egyes társadalmi életszférák egyre fokozódó racionalizációja, ami más uralkodóvá válik, miközben a szimbolikus ész háttérbe szorul és marginalizálódik.²¹ Pedig a kalkuláló-rationális ész rá van utalva működésében a szimbolikusra, abból merít ösztönzést, az ad neki lendületet és energiát azáltal, hogy cselekvésre serkentő értelemmel, jelentéssel ruházza fel a valóságot: az embert és a természetet, a férfit és a nőt, az eget és a földet. Ha a szimbolikus ész kimerülne, összezavarodna vagy szétesne, akkor működésében teljesen megbénulna a kalkuláló-rationális ész is.

Mármost semmiképpen sem szabad triumfalista módon azt állítani, hogy a modern társadalom számára csak a keresztény vallás vagy a római-katolikus egyház szolgáltathatja a szimbolikus ész ama formáját, amely nélkül e tár-

sadalom tartósan nem tud harmonikus módon működni. Annyit viszont bátran ki lehet jelenteni, hogy a modern társadalom rá van utalva saját, jórészt nagyon is igényes és kényes elveinek (emberi jogok, párbeszéd stb.) az értelmüket megadó megalapozására, a keresztény vallás pedig mint a szimbolikus ész egyik formája, és az egyházak mint e vallás hordozói azon szervezetek közé tartoznak, amelyek meggyökereztetik az egyes emberekben és a társadalomban ezeket az alapvető meggyőződéseket és magatartásformákat, és ezzel hozzájárulhatnak egy valóban humánus modern társadalom kialakításához. Hogy mennyire nehéz feladat a modernitást megóvni a benne rejlő inhumánus tendenciáktól, s hogy a modernitás milyen könnyen sülyedhet barbárságba, azt meggyőzően bizonyítják a modern totalitárius rendszerek, amilyen a náciizmus vagy a sztálinizmus volt. A modernitás e veszélyei a modernitásnak pontosan ama sajátosságaival függnek össze, amelyek egyben nagyságának a forrásai is. A kalkuláció-rationális ész dominanciája a modernitásban ugyanis azt jelenti, hogy végbemegy ennek az észnek a totális emancipációja, megvalósul korlátlan autonómiája, aminek következtében ennek az észnek egyetlen mértéke az lesz, ami kísérletileg ellenőrizhető. Ez azonban azt jelenti, hogy az értékek egész tartománya, vagyis ami „fölöttünk van” kívül esik az ész hatókörén. Más szóval az ész és vele együtt az ember számára egyetlen kötelező mértékké politikailag és egyénileg az válik, ami „alatta van”, nevezetesen a természet kísérletileg irányítható, mechanikus erő.²²

Hogyan járulhatnak hozzá az egyházak a modernitás humanizálásához, annak a kifinomult értéktudatnak a kialakításához és fenntartásához, amely nélkül a modernitás barbárságba sülyed? Némelyek úgy vélik, ennek leghatékonyabb módja az egyház szervezeti, intézményes megszilárdítása, doktrinális és morális egységének megerősítése: az egyháznak mint látható társaságnak a felmutatása a tévelygő világ számára. Megjegyzendő, hogy az

önazonosság megerősítésére irányuló mozgalmak nem korlátozódnak a katolicizmusra. A zsidóság körében is megfigyelhető az ultraortodox irányzatok megjelenése, közismert az iszlám fundamentalizmus térhódítása és a különböző színezetű „moral majority”-k megerősödése. Mindezeket a törekvéseket tulajdonképpen az mozgatja, hogy pluralizmusával a modernitás veszélyt jelent a legkülönbözőbb hitekre és önazonosságokra. De vajon mit nyújtanak a világ számára ezek az önazonosságot erősítő törekvések? Ha sikerrel járnak, akkor egy nagy és erős egyházi intézményrendszert, amelynek súlyát akár számokban is ki lehet fejezni: számszerűsíthető az egyházi intézmények nagysága, taglétszáma, mint ahogy számszerűsíthetők a hitélet bizonyos aspektusai is (meg lehet adni évente a keresztelesek, a papszentelések, az egyházi esküvők számát, az istentiszteletek látogatottságát és más efféléket). Ezek a számok jelezhetik az egyházi élet növekvő dinamizmusát vagy éppen visszaesését, és ezért mindenképpen figyelmet érdemelnek. Mindazáltal mégsem szabad e számoknak túl nagy jelentőséget tulajdonítani, mivel ezek legfeljebb csak az egyházi intézmény társadalmi státusát jelzik. De vajon lehet-e a számokból arra következtetni, hogy mekkora a szívekben és az elmékben az evangélium kisugárzása? Hiszen tudjuk, hogy a történelemben bizonyos korszakaiban a statisztikák ragyogóak voltak ugyan, ám az egyház – az evangélium mércéjével mérve – mégis siralmas állapotba került, mert összefonódott az elnyomó hatalommal, roskadozott saját gazdagságának súlya alatt, vagy nem emelte fel szavát a jogtalanságok és igazságtalanságok ellen.

A II. Vatikáni Zsinat egyháztanának talaján álló teológusok szerint az egyház leginkább azzal járulhat hozzá a modernitás humanizálásához, ha olyan egyházzá válik, amely nem önmagáért, hanem az emberekért, minden emberét van. K. Rahner többek között Egyházreform című művében foglalkozik ezzel a kérdéssel, és itt kénytelen megállapítani, hogy ez a követelmény még távolról sem

határozza meg az egyházas keresztények és az egyház magatartását. A modernitás viszonyai között az egyháziak jelentékeny része létében érzi fenyegetve az egyházat, s mint minden fenyegetett csoport, az egyház is ki van téve annak a kísértésnek – állapítja meg Rahner –, hogy önma-ga és a saját fennmaradása váljék a legfőbb gondjává. Rahner szerint mindenekelőtt a klérus és a tisztségviselők szenvednek egyfajta ekkleziológiai befeléfordultságban: az egyházra gondolnak és nem az emberekre, az egyház és nem az emberek szabadsága fontos számukra. Pedig az egyház, összes intézményeivel együtt, eszköz az emberekért, az egyháznak az embereket kell szolgálnia, köztük a szegényeket, az öregeket, a betegeket, a hátrányos helyzetűeket, a perem-re szorultakat, mindazokat, akiknek semmilyen hatalmuk nincs, és akik az egyház semmiféle hatalmi gyarapodásához nem járulhatnak hozzá. Rahner úgy véli, az egyháznak akkor is fel kell lépnie az igazságosságért és a szabadságért, az ember méltóságáért, ha ezáltal önmagát veszélyezteti, majd csodálkozva állapítja meg, hogy történelme folyamán az egyház milyen ritkán került konfliktusba bűnös társadalmi struktúrákkal és elnyomó hatalmakkal, kivéve azokat az eseteket, amikor azok az egyházat magát közvetlenül és kifejezetten támadták. Vajon csakugyan éljük-e az egyházban a szeretetet – kérdezi Rahner –, a kemény konfrontációhoz szükséges bátorságot, s fordítunk-e energiát, időt, pénzt mások önzetlen szolgálatára, anélkül, hogy azt fontolgatnánk, használ-e ez magának az egyháznak? Az egyház csak akkor járulhat hozzá a modernitás humanizálásához, ha azokat az értékeket, amelyekre a modernitásnak szüksége van, saját maga éli és gyakorolja, és nem csupán beszél róla.

Jegyzetek

1. A szekularizáció fogalmáról ld. P. Valadier, *L'Église en procès. Catholicisme et société moderne*, Paris: Flammarion, 1989, 16-21. o.
2. *Gaudium et spes*, no. 36. A II. Vatikáni Zsinat tanítása c. kötetben, Budapest: Szent István Társulat, 1975, 465. o.

3. R. W. Southern, *A nyugati társadalom és az egyház a középkorban*, Budapest: Gondolat, 1987, 15. o.
4. Southern, id. közl. 16-17. o.
5. K. Rahner, *Praxis des Glaubens. Geistliches Lesebuch*, szerk. K. Lehmann-A. Raffelt, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1982, 55. o.
6. J. Babiuch, „L'Englise de Pologne et de l'Est au Symposium de Prague”, *Etudes*, 1993. december, 663. o.
7. A. Michnik, „Polen: Kirche, Nationalismus und Demokratie”, *Theologisch-Praktische Quartalschrift*, 1994/3. szám, 248. o.
8. P. Kolár, „L'Eglise tchéque, quatre ans après”, *Etudes*, 1994. július-augusztus.
9. P. Kolár, id. közl. 82. o.
10. Michnik, id. közl. 247. o.
11. Babiuch, id. közl. 662-663. o.
12. Asztrik, Várszegi, „Die Kirche in Ungarn nach der Wende”, *Concilium*, 1995. április.
13. *Gaudium et spes*, id. közl. 494. o.
14. *Gaudium et spes*, id. közl. 495. o.
15. F.-X. Kaufmann, „Az egyházvezetési struktúrák mellékhatásai”, *Mérleg*, 1992/2. szám, 381. o.
16. P. Neuner, „Das anti-modernistische Erbe der katholischen Kirche und die Krise der Moderne” *Una Sancta*, 1994/1. sz., 25. o. magyarul, *Mérleg*, 1995/3. sz.
17. F.-X. Kaufmann-J.-B. Metz, *Zukunftsfighigkeit. Suchewegungen im Christentum*, Herder, 1987. 38. o.
18. K. Rahner, *Egyházreform*, *Egyházforum*, Budapest: 1994. 74. o.
19. K. Rahner, *uo*.
20. Ld. P. Valadier, *L'Eglise en procès*, id. közl. 88-90. o.
21. Ld. M. Scheler fejtegetéseit a „Herrschaftswissen”, a „Bildungswissen” és az „Erlösungswissen” viszonyáról, *Die Wissensformen und die Gesellschaft c. kötetben*, Francke Verlag, 1960.
22. J. Ratzinger, *Milyen kötelezettségeket ró az európai örökség a keresztényekre?* *Mérleg*, 1989/4. 379-380. o.

FARKAS LÁSZLÓ

Farkas László jelenleg az innsbrucki egyetem teológia szakán valláspedagógiát tanul. A győri bencés gimnáziumi tanulmányai után és a katonai szolgálat lezárása után a győri Hittudományi Főiskola hallgatója, s egyben a győri egyházmegye papnövendéke volt. Három év után lehetőséget kapott tanulmánya külföldön való folytatására. 1989-től Innsbruckban hallgatott szakteológiát és 1994-ben szerezte meg teológiából a diplomát. A diplomamunkáját pasztorálteológiából írta.

Eljátszott lehetőségek

Valóban úgy tűnik, hogy az egyház a megújulás lehetőségét eljátszotta volna?

Egyesek talán provokatívnak tartják a kérdés felvetését. Eredeti megfogalmazásban e szavak azonban sokkal élesebben hangzanak: „Úgy tűnik, hogy az egyház a megújulás lehetőségét végleg eljátszotta.” Greinacher, a tübingeni egyetem gyakorlati teológia professzora, egyben a gondolatok szerzője, egy nem jelentéktelen „megjegyzést” tett a katolikus egyházzal.¹

A kérdésre minden bizonnyal sokan tudnának egy gyors és egyszerű választ adni, talán hasonlóan: „Az egyház állandóan megújul. Ennek az egyház hivatásából, illetve küldetéséből eredően így kell történnie.” Temperamentumosabbak, mielőtt a kérdésre válaszolnának, a háttér után kutatnának. „Egy német teológustól mi mást lehetne elvárni. Csak a német híveket kell megnézni, akiknek egy része a legutóbbi németországi pápalátogatás alkalmával a pápa ellen demonstrált illetve azért, hogy véleményüket, szavukat is komolyan vegyék. Ugyanakkor

mások viszont tapasztalataik alapján úgy nyilatkoznának, hogy az egyház lehetőségei nagy részét eljátszotta.

Az egyházban különböző erősséggel, de mindig feltört a megújulni akarás vágya. A II. Vatikáni Zsinat egy igazi megújulási hullámot indított el, aminek az erejét különféle sziklák és kövek megtörték és lassan már az állóvizet jellemző tünetek jelentkeznek. A magyar egyház életében viszont egy újabb megújulási vágy akkor merült fel, amikor a magyar társadalom a kommunista vezetéstől búcsút vett. Az új választások kiírása, a választhatóság feletti öröm az embereket egy új dimenzióba helyezte. Ebből a lendületből merítve kívántak a hívek az egyház belső életében valami újat kieszközölni, a közösség életében aktívabban részt venni.

A leírtakat egy egyházközségben tapasztaltakkal szeretném érzékeltetni. Egyszerű hívők egyik egyházközségben arról panaszkodtak, hogy a jelen egyház nem az ő egyházuk többé, mert most, amikor az egyház ismét szabad és valamit ők is tehetnének a plébános nem veszi komolyan, nem is hallgatja meg őket, hanem mint alkalmatlan személyekre tekint rájuk. Számomra érthető módon egyre kevésbé fogadják el a hívek a papság által nekik kiosztott szerepet. Ők ugyanis a lelkipásztorkodás „tárgyai”, akik nem alakítják aktívan a közösséget, hanem csak alkotják. Ők lennének, akiket „alakítani”, irányítani kell. Talán hagyták magukat a hívek a társadalmi változás által félrevezetni, amikor azt gondolták, hogy a véleményükre nem csak a politikában kíváncsiak, hanem az egyházon belül is szabadon kinyilváníthatják azt. Ebben az alapvető emberi jogaik gyakorlásában azonban még mindig megakadályozzák őket. Nem kerülheti el az a tény a figyelmünket, hogy az egyén, aki egyidejűleg a társadalom és az egyház tagja is és ebből kifolyólag egyrészt a közös döntésre felszólított (választás), másrészt viszont az egyéni rendelkezés jogától megfosztott személy (a döntéseket meg-

kérdezése nélkül hozzák), nem hajlandó érthető módon so-
káig ezzel a skizofrén állapottal együtt élni.

De térjünk vissza a megújulás címszavához. Már csak azért is, mert a fogalom mögött nagyon sok minden rejlik és az utóbbi időben oly sokszor lehetett hallani róla. Lassan már a parola szintjére degradálódott fogalommal válik. Ahhoz azonban, hogy ez teljesen ne következhesen be és az egyház szavahihetően hirdethesse a megújulási szándékát a világban, szükséges, hogy a hitelességét és szavahihtőségét a saját sorain belül visszanyerje. Göncz Árpád államfő a Kathpress hasábjain a következő javaslattal állt elő. „A magyar egyháznak is magába kell szállnia.”² Az egyháznak fel kell tennie a kérdést: Milyen mértékben maradtunk az egyház tanításában hűek, hol tévedtünk, mennyiben tértünk el attól? Hasonlóan fogalmazták meg a „Pastorales Forum” szimpozion résztvevői is véleményüket. Amíg az egyház nem vallja meg hibáit, bűneit a nyilvánosság előtt, addig nem is tudja a szükséges kien-
gesztelődés lehetőségét sem megtéremteni. Ez a „gesztus” mind a mai napig elmaradt, illetve várat magára. A magyar egyház az elavulás taktikáját választja helyett, hogy ezzel a súlyos ténnyel szembenézne. Így a megújulás utáni harsány kiáltások csak üres szavak maradnak és egy nem komolyan gondolt szándék áll a szavak mögött.

Az álmodozásból azonban egy józan kijelentés ráz fel bennünket. Alapvető megújulás nem is várható, ismeri be a pécsi püspök.³ Az okát pedig abban látja, hogy a papság elöregedett.⁴ Ha a papság lenne a megújulás egyedüli forrása, akkor az egyház igazán szomorú jövő előtt állna. De kérdzem én: Akadnak-e még hívek, akik a papsággal karöltve a megújuláson munkálkodhatnának? Minden bizonnyal igen. A pápai apell is, amit a pápa első magyarországi látogatása alkalmával tett és amiben a laikusok egyházi munkába való bevonását sürgette, ebbe az irányba mutat, bár még mindig megoldásra vár. Néhányan tisztában vannak azzal, hogy a laikusok aktivizálásának kérdé-

se, az egyház életében egy kulcskérdés. Az, hogy a laikusok apostolkodásával, azok lelkipásztori munkába való bevonásával Magyarországon nagy probléma van, tudja a püspöki kar titkára is. Mégis az a hír járja, hogy a laikusok alkalmazása, részvétele némely püspök és teológus által akadályoztatva vannak, mások inkább közömbös szemmel nézik őket.⁵ Az egyház öreg bástyáit ugyanis nem szabad „rebellisek”-re rábízni. Győr püspöke szeretne elsősorban a papságra támaszkodni, mert ők a püspök legfontosabb munkatársai. A laikusok apostoli küldetése nem jelenti azt, hogy ők a hitoktatásban részt vehetnek vagy különböző segítséggel támogathatnák a plébániát, hanem nekik az egyházi küldetésüket az egyéni szakterületükön belül kell gyakorolniuk.⁶ Ami még ennél is merészebb kijelentés, azt a budapesti teológiai akadémia jelenlegi dékánjától lehetett hallani, aki a nyilvánosság előtt a következő kijelentést tette. „A laikusok az egyház ellenségei.” Elődje a paphiányt és a növendékek csekély számát nyilvánosan arra a lehetőségre vezette vissza, hogy laikusok is tanulhatnak teológiát.⁷ Nyíri Tamás szerint a civilek püspökök általi elutasítása részben egy mélyen fekvő konfliktusban keresendő, ami a papság és a civilek között áll fenn. Ez pedig nem más, mint a megoldatlan feszültségek az egyház hierarchikus struktúrája és a demokratikus társadalmi felfogás között.⁸ Ez nem egyenes ellentéte a pápai kérésnek? Hova vezet ez a magatartás, ami nem csak a dékánt karakterizálja, hanem egy gondolkodásmódot testesít meg. Karl Rahner próféta erejű beszéde még mindig időszerű. „Természetesen sokáig fog tartani, amíg az egyház, aki egy II. Vatikáni Zsinatot kapott ajándékba, a II. Vatikáni Zsinat egyházává válik.”⁹

Én magam is kívánom azt, amit az egyházért felelősek oly hangosan kívánnak, mégpedig az áhított megújulást. Ennek a megújulásnak viszont nem valamiképpen, hanem az utolsó egyetemes zsinat értelmében kell létrejönni. Erről tesz tanúságot a magyar püspöki kar titkára is.¹⁰

A kívánt megújulás alatt én a következőket tudom érteni:

– Megújult erővel a hierarchia régi fényét helyreállítani (visszaállítani), a régi elöregedett és megcsontosodott formát ismét kipolírozni.

Betekintést nyerni, hogy az Istennek valami új terve van velünk. A magyar püspökök legalábbis erről adtak tanúbizonyságot Rómában az egyik „ad limina” látogatásuk során.¹¹ Isten az új tervében nem akar valami újra vállalkozni, hanem a régi és eredeti tervre fel akarja hívni figyelmünket. Otthout akar nekünk felkínálni, ahol a Lélek lakozik és a hitben megkereszteltek egyek. A hívők kereszttségéből fakadó egyenlőségből viszont sok minden következik. Az egyházon belüli demokratikus törekvések is visszavezethetők erre. II. János Pál pápa így látja: „Krisztus egy szakramentálisan és hierarchikusan strukturált egyházat akart. Senki sem változtathat azon, amit az egyház alapítója meghatározott.”¹² Sokaknak meglegedésére és igénlésére hangzanak el ezek a szavak. Mások átgondolják ezeket és feltevődnek bennük a kérdések. Figyelemre méltó, hogy az egyház magát nehézségek nélkül mint monarchiát mutatja be, aki a feudalista társadalom hierarchikus struktúráját lemásolta és az abszolutizmussal kooperált. A különbségek kiemelésével szilárdítja meg jelen rendjét. A demokráciához kialakított viszonya ellenben nehézségekkel megterhelt. A II. Vatikáni Zsinat kilátásba helyezett egy változást, ami az egyház viszonyát és a demokratikus gondolkodást szabályozta volna. A „Gaudium et spes” kezdetű zsinati dokumentumban elismerték az emberek elvi egyenlőségét. VI. Pál pápa az Octogesima adveniensis” apostoli levelében fellép a társadalom alapvető demokratizálása mellett. Itt kell megjegyezni, hogy a társadalom egy részterülete azonban a demokrácia követelésből kimaradt. Ez pedig maga a katolikus egyház szervezete.¹³ A monarchia és a feudalizmus, amik formálisan a hatalom isteni kezdetét érvényesítik, egy szakrális nim-

busszal lettek felruházva, úgy a demokrácia esetében, ami egy a tekintély emberi eredetén nyugszik, egy ilyen jellegű igazolás már nem sikerült.¹⁴ Anélkül, hogy ebben az írásomban részletesen belemerülnék az egyház és a demokrácia rendszerének hosszú elemzésébe, ismertetem Karl Rahner megfigyelését. Rahner az egyház és a demokrácia között alapvető rokonságot lát. Ez abból adódik, hogy az egyház a szabadságban hívők közössége, akik szabad elhatározásból váltak tagokká. Isten gyermekeinek szabadsága, az állandó közös papság, a Lélek mindenkire való kiáradása, a hívek hite, a hívek fundamentális egyenlősége alapozza meg ezt a struktúrát.¹⁵ A profán társadalom értelme és annak célja tulajdonképpen a szabad tér megteremtése minden egyes tag számára. Ami itt még csak cél, az az egyházban már előfeltétel.

De van egy másik mozzanat az egyház és a demokrácia belső rokonságának megvilágítására. Az egyház önértelmezésében az egyház a karizmatikus közösség, amit az Isten az egyháznak a szabadon működő Lelke által ajándékoz. Rahner figyelembe veszi azt a tényt is, hogy a hivatal a karizmatikust akadályozni és elnyomni tudja, biblikusán levezetve a Lelket ki tudja oltani. (I. Tessz. 5, 19.)¹⁶ A civil társadalom szintjén ez a következőt jelenti. A hivatalnak a feladata, hogy szükséges szabad teret biztosítson az egyén számára, hogy az képességeit kibontakoztathassa.

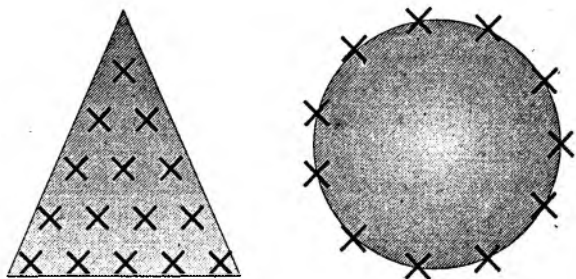
Egy további jelenség talán első látásra kevésbé játszik szerepet a demokráciában, így az egyház és a demokrácia önmeghatározásában is. Ez pedig a hivatal, amit egy személy gyakorol. Az egyházban a hivatal hordozója bizonyos teendőket gyakorol, amiket nem egy csoport kollektív döntésére lehet áthárítani, ami által a hivatalhordozó egy csoportnak illetve az egyház egészének döntését végrehajtja. A hivatalhordozó nem tudja magát névtelen intézmények mögé elbujtatni, ahol az egyén nem tudja, hogy kihez kellene fordulnia, hogy véleményét hatékonyan bevethesse.

Ott, ahol egy valós személyes lelkiismeretre és személyes átháríthatatlan felelősségre lehet apellálni, csak ott lehetséges a tagok szabad és aktív együttműködéséről beszélni, amit a demokrácia igen is akar.

Az egyházon belüli demokratizálódás lehetőségére szeretnék egy nem mindennapi példát bemutatni. Reinhold Stechernek, Innsbruck püspökének, korára való tekintettel gondolnia kell arra, hogy ki is lesz az utódja. Utódaül olyasvalakiket szeretne a Vatikánban előterjeszteni, akik a papság és a hívek bizalmát is élvezik. Ennek érdekében a papságtól, az egyházi szervezetek megválasztott képviselőitől és a teológiai tanszék reprezentásaitól javaslatot kért.¹⁷ Lehet, hogy az innsbrucki püspök nem tett mást, mint I. Leo pápa szellemében cselekedett, aki úgy vélte: „Az legyen püspök, aki a papság és a nép bizalmát élvezi.” Ez a fajta demokratizálódás félelmet válthat ki egyesekben. Félelem attól, hogy az egyház elveszti tekintélyét és a mindennapokban feloldódik. Stecher püspök megnyugtatta ezeket a kételkedőket. Azok ugyanis, akik állandóan a tekintélyükről beszélnek már régen elvesztették azt. (Vagy nem is volt nekik tekintélyük.) Nem hinném, hogy a mi egyházunk II. Leo szellemét magáévá tette volna, ami mindenesetre ajánlatos lenne. De hol állunk mi? A megújuláshoz látni kell a tényeket, amik bennünket körülvesznek. Ehhez egy helyzet elemzés épp egy kézenfekvő megoldás. A helyzetelemzéshez szeretnék egy általam készített szociológiai felmérést közre adni. A felmérés résztvevői a budapesti Pázmány Péter Hittudományi Akadémia hallgatói. Pontosabban 78 hallgató, akik papjelöltek és a civil teológusok (továbbiakban civilek) népes táborából kerültek ki. A papjelölteknél minden egyes hallgató kapott egy kérdőívet. A részvételi arány 92%-os volt. A civileknél minden évfolyamból csak annyi civil lett megkérdezve, ahány kispap azt az évfolyamot látogatta. Ezen belül a megkérdezettek felének lánynak kellett lenni. A civileknél 82%-os részvételt könyvelhettem el. (Ebből 53,12%

17 fő lány és 47,88% 15 fő fiú.) Három fő egység szerepelt a kérdőíven: A jelen egyházkép felmérésből indultam ki. Az egyházkép változását a tanulmányok befolyásolhatják, így a kiképzésnek fontos szerep jut. Ha viszont egy változás kezdetét veszi, akkor az igény is megnövekszik, hogy ezt a változást a világnak is megmutassák. Ezek alapján kirajzolódik a kutatás három fő kérdésköre: egyházkép, kiképzés vagy felkészítés és a hivatás vagy szakma.

Az egyházkép önmagában egy komplex fogalom. Annak felkutatása komoly körülírást és sok-sok szempontot feltételezne. E nehézségek elkerülése érdekében egyszerű megoldáshoz folyamodtam. Két kép állt a megkérdezettek rendelkezésére, hogy eldöntsék, melyik felel meg a mai magyar egyház jelenlegi arculatának. Íme a két kép:

A civilek is és a kispapok is a baloldali egyházképben ismerték fel a magyar egyház állapotát. Vagyis mindig a „népegyház” képe a meghatározó, ahol az erőviszonyok a „fent” és a „lent” között aránytalanul oszlik meg. A centralista forma érvényesül azt együttes felelősségvállalással szemben. Az egyik csoport gyámlik a másik fölött. A kérdés ezek után kézenfekvő:

Véleményed szerint támogatják-e a híveket abban, hogy nagykorú keresztényekké váljanak?

A civilek úgy érzik, hogy az egyházban kevés támogatásban van részükhöz. Ugyanakkor a papjelöltek arról tudósítanak, hogy a hívek nagykorúságukban támogatottak. A

két eltérő vélemény a közel azonos egyházkép mellett is lehetséges! Ha ez így van, akkor bizonyos nézeteltérés a két pólus között elkerülhetetlen, ami hosszabb időre krízisállapotot idézhet elő.

Többször hallani azt a megállapítást, hogy az egyház a krízis állapotába került. Mire vezetted vissza ezt az állapotot?

Húsz válaszlehetőség közül lehetett választani. Csak a legfontosabbakat említem meg. A civilek:

- a túl kevés élő közösségben;
- az elavult egyházi struktúrában;
- és a túlzott jogi egyházképben látták a krízis gyökerét.

A kispapok szintén ezeket emelték ki a harmadik kivételével csak arányelosztásban volt némi különbség. Harmadikként az ima hiányát látták mint krízisteremtőt. A civileknél érthetőnek tartom az elavult struktúrák vádját. Számukra az egyház a jelen képpel nem életképes. Az elavult struktúrán belül a gettó szellemisége uralkodik (civilek 31,2%, papjelöltek 20,6%). A civilek felróják, hogy az egyház a kommunista rezsim alatt elkövetett hibáit tagadja illetve arról említést sem tesz. A papjelöltek a papság hiányzó egységét látják elmarasztaló példának.

Ha a krízis egyik oka az elavult egyházi struktúrában rejlik, akkor érthető a kérdés, hogy:

Véleményed szerint mennyire illik a katolikus egyház korunkba?

A civilek ezt a problémát lényegesebben kritikusabb szemmel figyelik, mint a kispapok. A kispapok számára a jelenlegi felállás inkább jó. A civilek már nincsenek annyira elragadtatva tőle. Ennek ellenére meglepő, hogy azok a személyek, akik nemrég még az elavult egyházi struktúrára voksoltak és benne a krízis okát látták megsejteni, most az egyházat a jelen formájában a korunkba illőnek sorolják. Ez a hallgatók orientálódási hiányát veti elénk. Mindezek ellenére a civilek is és a papjelöltek is tolmácsolják elvárásaikat.

Mi jellemzi a Krisztus-követők közösségét?

A civilek első helyen említik:

- a jövő egyháza csak testvéries egyház lehet (93,3%);
- az egyháznak illeszkednie kell a jelen időbe;
- sajnálatos lenne, ha az egyház a jövőben jelentőségéből veszítene;
- a hivatali egyházon gyakorolt kritika személyesen érinti a civileket.

Papjelöltek első helyen említik:

- a jövő egyházának testvéries egyháznak kell lennie;
- sajnálatos lenne, ha az egyház a jövőben jelentőségéből veszítene;
- az egyház hierarchikus felépítése megfelel a krisztusi akaratnak és az megváltoztathatatlan;
- az egyháznak illeszkednie kell a jelen időbe.

Az egyház egy adott társadalmon belül létezik. A társadalom adta kihívásoknak meg kell felelnie és ennek érdekében elkerülhetetlennek látszik, hogy reformokat hajtson végre saját területén belül.

Véleményed szerint az egyház a korral halad, változóképes, reformokat végre tud hajtani, vagy túlságosan merev ahhoz?

A civileknek és a papjelölteknek több mint 70%-a nem tudta eldönteni a kérdést, válaszuk is-is. A hallgatókon belül 50% úgy érzi, hogy az elavult egyházi struktúrák nem a reformképességet, hanem a krízis állapotát segítik. Szintén 50% azon a véleményen van, hogy az egyház a hierarchikus formájával a demokratikus társadalomban elveszti a bizalmat. Egy másik csoport az „is-is” táborból azon az állásponton van, hogy az egyházban hiányzik a párbeszéd lehetősége.

Ennek ellenére mennyire érzed szorosnak kapcsolatodat az egyházzal?

A civilek 68,8%-a szorosnak ítéli meg kapcsolatukat. Papjelöltek 83,4%-a. Civilek közül többen érzik, hogy az egyházzal nem tudják magukat azonosítani. (12,4%) Ugyanakkor a semlegesek száma (18,7%) erősebb a civileknél mint a papjelölteknél (8,8%).

Az egyház szeretne továbbra is eleget tenni feladatainak. Ahhoz, hogy ezt maradéktalanul meg tudja tenni, elengedhetetlen egy nyílt és nyitott oktatás és nevelés.

A nyíltsággal ellentétben áll az elhallgatás, problémák tabuizálása. Mégis fontosnak tartottam a feltenni a kérdést: Léteznek-e kérdéskörök, amiknek a megvitatása nem kívánatos?

A civilek 84,4%-a, a papjelöltek 62,5%-a válaszolt erre a kérdésre igennel. A hallgatók 71,2%-ban tehát igazolják, hogy a gondolati szabadság nem létezik. 21,2%-uk ezt az állapotot mint gettót él meg. Ezek alapján érthető, ha a tanulmányokat súlyos kritikák érik. Mik ezek a nem vitatott kérdések?

Nem különösen elfogadott vitatémák: a tanulmány, a cölibátus, a hierarchia és a civilek-papjelöltek viszonya. A hit és személyes gondok teljesen a háttérbe szorulnak. Ez egy nagyon szomorú mérleg. A jövőbeli megújulás lehetőségét már csírájában fojtogatják. A „magvak” úgy látszik nem jó talajba estek és esnek. Az igazi jó talaj csak szelektíven van jelen. Ennek következménye az lesz, amit a papjelöltek is megfogalmaznak, hogy a hivatásukra nincsenek igazából felkészítve. A tanulmánnyal kapcsolatos kritikát maximum egymás között tudják átbeszélni, mert nincs az a fórum, ahol a felmerülő gondokat nyitott füllel (és nyitott lélekkel) fogadnák. Meglepő az is, hogy a cölibátus a felkészülés fázisában egy nem kívánatos téma, azaz tabu. Ez legalább olyannyira paradox dolog, mintha a házasságra készülő ifjú párnak minden másról beszélnének, csak a házasság élet lényegéről nem, mert az tabu. A papnevelő intézetek ezen az alapon nem is tudják betölteni felkészítő szerepüket. Az egyház felépítéséről, az abból eredő hiányosságokról netán igazságtalanságokról, visszaélésekről eszmecserét folytatni nyilvános fórum előtt úgyszintén nem kívánatos. Ahelyett a hallgatás és az egyszerű elfogadás magatartása az elfogadott.

Érezhető-e a fakultánson, hogy a civileket és a papjelölteket megkülönböztetetten kezelik?

A civilek úgy érzik, hogy háttérbe szorulnak a papjelöltekkel szemben. A diszkrimináció viszont ellentétben áll párbeszédre való készséggel, a testvéries egyházszal szemben.

Az eddig elmondottak alapján a testvéries egyház iránti vágy csak vágy marad. A hívek és a jövő papsága közötti együttműködés a megkülönböztettség miatt, ami sokszor a tolerancia hiányával párosultan jelenik meg, már erősen megterhelt, és fenntartásoktól átitatott.

Milyen elvárásokkal indulnak el a képzett teológusok (civilek és papjelöltek) és milyen a konkrét elképzelésük. Milyen szerepet tölthetnek be az egyházban?

Az egyházban uralkodó szellem, ami a különbség kiemelésén alapszik, arra készteti a civilek nagy részét, hogy a teológiai tanulmányaik mellett még egy szakmát is elsajátítsanak. A hallgatók 51,4%-a úgy gondolja, hogy egy másik szakma elsajátítása még azért is fontos, mert a jelenlegi egyházi irányzat a civilek egyházon belüli hivatásbeli lehetőségeikre negatívan hat.

Hivatásbeli lehetőségeket említettem az imént. Melyek ezek a lehetőségek? A civilek rangsor szerint a következőket említették: Hitoktatóként, a médiáknál alkalmazásban, felnőttképzésben, tudományos kutatásban egyetemi asszisztensként, nős diakónus és ifjúsági vezetőként tudnának az egyházban tevékenykedni. Érthetőnek tűnik, hogy a civilek nagy része a hitoktatóként tudja magát elképzelni, hisz ez volt idáig is a kézenfekvő. A civilek panaszkodnak, hogy a hivatásbeli lehetőségekről kevés információval rendelkeznek.

A papjelöltek 82,3%-ban a papságot jelölték meg, mint hivatásbeli lehetőséget. A fennmaradó 17,7% nős diakónusként, szociális tevékenységet végzőként vagy pedig egyetemi munkatársként kívánja az egyházat szolgálni. Ez az eredmény is mutatja, hogy a papjelöltek nem kívánják 100%-ig a papi tisztséget betölteni. A papjelöltek legnagyobb része tudja magát a papi hivatása mellett a hitoktatásban, családpasztorációban és nevelésben elképzelni.

Ez egyben azt is jelentené, hogy a civilek feladatköre potenciálisan kibővíülhet. Fontosnak bizonyul, hogy a jelöltek a kiképzés ideje alatt elégséges pozitív támaszt kapjon ahhoz, hogy hivatását, ami a nőtlen papi hivatástól a nős diakonátusig terjedhet, felismerhesse és arra megfelelően felkészülhessen. Itt a felkészítőre nagyon komoly feladat vár. Ha a cölibátus továbbra is a papi hivatás meglétének mérőeszköze marad, akkor a hivatások nagymértékű elpocsékolásának vádját könnyelhetjük el, amit nem másnak, mint saját hitünk törvényeinek köszönhetünk. Ezt az állítást támasztja alá az a felmérési eredmény is, amiben a civil teológusok 56,2%-a kijelenti, hogy komolyan foglalkozott a papi hivatás kérdésével. Mi lehet a végső elutasítás oka? A civil teológusok közül sokan (71,4%) személyes okokban látták az elutasítás miértjét. 70,6% a cölibátust mint kötelező előfeltételt komoly akadálynak látta. 62,5% úgy gondolta, hogy civilként jobban meg tudja őrizni szabadságát. 50% úgy vélte, hogy az uralkodó, nem igazán példaértékű „papkép” elriasztja őket a papságtól.

Melyek azok a feladatok, amiket kizárólag a papság számára kell fenntartani?

A civilek is és a papjelöltek is a misézést és a gyónást a papság feladatának tekintik. A betegek szentségéről már eltérnek a nézetek. A papjelöltek (79,4%) nagy része nem tudja elképzelni, hogy a civilek e szentség kiszolgáltatói legyenek. A civileknél ez az arány lényegesen alacsonyabb (43,7%). A házasságkötésnél az egyház által delegált tanú szerepét mindegy, hogy ki tölti be.

A civilek 83,8%-a sürgeti, hogy a nős diakónusok egyházi szolgálatát és eddig a papságnak fenntartott terület egy részét átvegyék. 80% szerint a pasztorális tevékenységet asszisztensek segítsék. Az állandó diakonátust 64,5%-ban támogatják a civilek. A papjelöltek 75%-a el tudná képzelni, hogy a pasztorális munkában asszisztensek is segítkoznének. 72,7%-uk úgy véli, hogy állandó diakónusok bevetésével a jelen pasztorális helyzeten javítani lehetne. A nős diakónusok 62,5%-ban arattak elismerést és bizalmat.

Az egyházban betöltött hivatás képét viszont bizonyos félelmek alakíthatják, sőt teljesen elsötétíthetik. A civilek attól tartanak, hogy a papok nem tartják őket egyenjogú partnerüknek, (59,4%), hogy a fizetésükből nem tudnak megélni (59,4%) és hogy a hivatalos egyházzal konfliktusba kerülnek (40%). A papjelöltek attól tartanak elsősorban, hogy hivatásukra nincsenek eléggé felkészítve (55,9%). A hivatalos egyházzal való konfliktustól 29,4% tart. Néhányan attól félnek, hogy a képességeiket nem tudják majd az egyházon belül kamatoztatni (23,5%).

A civilek 53,1%-a azon az állásponton van, hogy az egyház a jövőben a civilek nélkül nem tud létezni. A papjelöltek ugyanezt csak részben tudják aláírni (38,2%). Mégis úgy érzik, hogy a civilek hivatásbeli lehetősége az egyházon belül növekszik. A civilek itt inkább tartózkodóan nyilatkoznak, hisz a jelenlegi egyházi irányzat a civilek hivatásbeli lehetőségére negatívan hat ki. A civilek 100%-ban vádolják az egyházat, hogy tanácsok nélkül hagyják őket, ami a munkalehetőségeket illeti.

Végezetül a papság véleményét hallhatjuk a civilekről a civilek és a papjelöltek szemüvegén keresztül. A civilek (71,9%) és a papjelöltek (79,4%) szerint is a papság a civileket szükség kiegészítőknak tekinti. Mindkét tábor azon a véleményen van, hogy a papság a civileket nem tartja egyenjogú partnerének. Bár a papokat és a civil teológusokat azonos helyen képzik, mégis a papok nem ismerik el a civileket mint teológiában jártas munkatársaknak. A hívek véleménye szerint a papoknak is és a civileknek is megvan a különleges feladatuk az egyházon belül. A civilek tapasztalata, hogy a hívek nincsenek eléggé jól informálva a civilek munkájáról. A papjelöltek ezt az állítást inkább kétségbe vonják. A civilek szerint a hívek jól ki tudnak jönni a civil teológusokkal, sőt 50%-uk úgy látja, hogy a hívek megbíznak a civilekben. Ez egy jelentős bizalmi potencia, ami lehetővé teszi a civilek munkáját.

Az írásom végén ismét fel kell tennem a már nem először elhangzott kérdést: Valóban eljátszotta az egyház a megújulás lehetőségét? A kérdésre az említett felmérés alapján azt kell válaszolnom, hogy az egyház még mindig elmegy lehetőségei mellett, az idő jeleiben nem olvas és amíg azt teszi el is játsza lehetőségeit.

A demokratizálódás, ami elsőként azt jelentené, hogy a civilek lehetőség szerint aktívan és felelősen részt vesznek az egyház életében csak áhított álomkép. A megújulást a megcsontosodott egyházképünk gátolja. Úgy tűnik, hogy az egyházunk a saját magának faragott képének rabja lett. (Apcsel, 7, 43 B: „a bálványok, amelyeket magatok faragtatok, hogy imádjátok őket...”.) Sokszor abba a hibába esik az egyház, hogy megpróbálja létének apró mozzanatait abszolútnak mondani, ami relatív, a második leglényegesebbet lényegesnek emeli ki és így valójában nem hisz abban, amiben végül hinnie kellene. A szervezetet tekintni mércének és legfőbb garanciának,¹⁸ és az egyéni vállalási rendszer stabilitásán és kiterjesztésén fáradozik. Ha ez így van, akkor elkerülhetetlennek tűnik az emberi jogok megsértése, annak egyszerűen figyelmen kívül hagyása.

Mindazoknak, akik mégis talán az ismeretlentől való félelmükben a jelenlegi rend megtartásán ügyködnek, szeretném a Szentírás szavait figyelmükbe ajánlani. „Ma még csak tükörben homályosan látunk...” (1 Kor. 13,12) Ha az egyház küldetésének eleget szeretne tenni, akkor az egyháznak az idő jeleit mielőbb fel kell ismernie.

Jegyzetek

1. Vö. Greinacher, Norbert: Kirchliche Götterdämmerung. Der Spiegel. 1994/43. 51.
2. Göncz: Auch Ungarns Kirchen brauchen Selbstbesinnung. Kathpress. 47. (1993. 02. 26.) 6.
3. Bischof von Pécs: Ungarns Kirche braucht Erneuerung. Kathpress. 111. (1993. 05. 14.) 11.

4. A papság 70%-a 60 év fölötti.
5. Vö. Ungarns Bischöfe verhindern Mitwirkung der Laien. Kathpress. 146. (1992. 08. 01.) 6. Vö. Kathpress. 34. (1993. 02. 11.) 6.
6. Vö. Péntes Zoltán: Szabadság szabadság nélkül. Az egyház megújulása mostantól fogva csak rajtunk múlik. Új Ember, 22. (1991. 06. 02.) 4.
7. Nyíri Tamás: Theologie in Ost und West – Karl Rahners Beitrag. Budapest, 1993. 19.
8. Vö. Nembach, Ulrich: Informationes theologiae Europae -- Internationales ökumenisches Jahrbuch für Theologie. Frankfurt am Main, 1992. 233.
9. Vö. Siebenrock, Roman: Kirche als Communio. Versuch einer systematischen Spurensicherung zum Thema. Niewiadomski, Jozef, (kiadó) Verweigerte Mündigkeit? Thaur, 1989. 244.
10. Ungarn: Neuer Bischof für raschere Konzielsumsetzung. Kathpress. 58. (1993. 03. 11.) 11.
11. Vö. Ungarns Bischöfe auf „Ad limina“-Besuch in Rom Kathpress. 21. (1993. 01. 27.) 11.
12. Vö. Papst bekräftigt festhalten am Zölibat. Kath press. 249. (1993. 10. 26.) 9.
13. Palaver, Wolfgang: Gleichheit als Sprengkraft. Megjelent: Niewiadomski, Jozef, Verweigerte Mündigkeit. 201.
14. Alberigo, Giuseppe: Ekklesiologie und Demokratie. Concilium 28 (1992) 362.
15. Lehmann, Karl: Zur dogmatischen Legitimation einer Demokratisierung in der Kirche. Concilium 7 (1971) 173.
16. Rahner, Karl: Demokratie in der Kirche? Stimmen der Zeit 182 (1968) 3.
17. Die Moralprädigten verrauschen. Profil 4 1995 01. 23. 29.
18. Pfürtner, Stephan H., Fundamentalismus -- Die Flucht ins Radikale. Freiburg, 1991. 19.

Konzervativizmus – szemelvényekben

A konzervativizmus, mint politikai teória meghatározása különösen nehéz, mivel a konzervatív gondolkodás egyik eleme épp az, hogy politikai ügyekben elutasítja az explicit ideológiát és előnyben részesíti a pragmatizmust. Nehéz továbbá definiálni azért is, mert a különböző társadalmak, illetve különböző generációk nem feltétlenül ugyanazon dolgok megőrzésére törekedtek. Bár a konzervatív értékek egyes közös elemei a politikai gondolkodás korai szakaszára vezethetők vissza, a konzervativizmus mint önálló politikai nézetrendszer a 18. században alakult ki, amikor elkerülhetetlenné vált, hogy érveket vonultassanak fel az európai felvilágosodás által konstruált utópikus államfelfogással és a francia forradalom nyomán felszabaduló radikális politikai erőkkel szemben. Ekkor jelentette meg Angliában Edmund Burke az azóta immár klasszikussá vált „Töprengések a francia forradalomról” című művét, amely a hagyományok, az intézmények és az evolúció fontosságát hangsúlyozta az elvont eszményekkel, az individualizmussal, és a konstruált politikai renddel szemben. Franciaországban Joseph de Maistre a forradalmi eszmével szemben a fennálló rend védelmében írott egyik esszéjében a politikai rendszeren belüli rend szükségességét és a nemzeti sajátosságok fontosságát hangsúlyozta.

A konzervatívok nem feltétlenül ellenzik magát a változást. Szkeptikusak viszont az olyan kísérleteket illetően, amelyek egy előre konstruált elméleti modell alapján egy tökéletes társadalom megalkotását tűzik ki célul. Úgy vélik, hogy az emberi gyarlóság bizonyos célokat eleve illuzórikussá tesz, bár ezt nem mindegyikük köti az eredendő bűn keresztény fogalmához. A hagyomány melletti kiállásukat az ősök társadalmi intézményekben megnyilvánuló tapasztalata iránt érzett alázatnak tekintik.

A gyakorlati politikában Nyugat-Európa és a Brit Nemzetközösség politikai rendszereiben számos konzervatív párt létezik. A brit Konzervatív Párt választási eredményei azt jelzik, hogy sikeresen élte túl a tömegdemokrácia kialakulását. A hazafias jelleget ötvözte a status quo fenntartásával, miközben elfogadta a tágan értelmezett jóléti állam koncepcióját. mindig erős hangsúlyt fektetett a tulajdon védelmére, de 1945-től kezdve elfogad-

ta a vegyes gazdaságot. Az 1970-es évektől jelent meg a párton belül az az irányzat, amely a kormány által kidolgozott kedvezmények megsemmisítéséért szállt síkra és a piacgazdaság erőteljesebb formáját preferálta. (...)

A kontinensen a konzervatív értékeket valló pártok általában nem konzervatívnak nevezik magukat. A legtöbb ilyen párt a „kereszténydemokrata” jelzót használja, bár Franciaországban a fő konzervatív erő a gaulleista párt.

(Forrás: ROBERTSON:
The Penguin Dictionary of politics
Oxford 1985. 65-66.o.)

Teória és antropológiai pesszimizmus

Burke, a konzervativizmus atyja. Ha egyetlen visszatérő témát akarnánk kiemelni műveiből, úgy alighanem a teóriával szembeni ellenérzéseiről kellene szólnunk. Szinte minden jelentős alkotásában vissza-visszatér arra, hogy szerinte milyen jelentős erkölcsi és politikai károkkal jár, ha az elmélet behatol a politikai gyakorlatba. Számára a francia forradalom felszínre hozta és megjelenítette a spekulatív politizálás minden káros hatását. A mértéktartóbb reformok szorgalmazása helyett a végletekig hajszolta a forradalmárokat. Teoretikusaik eleve abból a helytelen következtetésből indultak ki, hogy a politika előre jelezhető, működése egyetemes szabályokba rögzíthető, holott az elmélet mindig egyszerűsít, a gyakorlat ezzel szemben mindig összetett. „Semmiféle egyetemes összefüggés nem fogalmazható meg racionálisan bármely erkölcsi, vagy politikai kérdéssel kapcsolatban.”-állította. A dolgok természetes rendjét megbontó teóriát szembeállította a gyakorlati bölcsességgel, amely nála az első valamennyi erény között. Szerinte ez joggal helyezhető bármelyik elméleti tudomány fölébe, mert a konkrét körülményeknek mindenkor jogukban áll felborítani mindenféle szabályosságot, vagy elméleti összefüggést. A gyakorlati bölcsesség az emberi tapasztalat szülötte.

Swifthez hasonlóan ő is gúnyt űzött a szárnyaló elméjű politikusokból. A francia forradalomban elsősorban a metafizikus elmék térnyerését látta, s így a demokratikus egyenlőségeszményt a teória tévedésének tartotta. Míg Tocqueville a francia filozófu-

sokra úgy tekintett, mint akik megfogalmazták az emberek természetes vágyát az egyenlőség után, addig E. Burke számára a gyakorlatban túlhajtott egyenlősítés igazolni látszott az elmélet káros hatásáról vallott álláspontját, a demokrácia elvi alapjainak tarthatatlanságát.

„Igaz lenne, hogy a francia kormányzat ennyire alkalmatlan és érdemtelen lett volna a reformra? Feltétlenül szükséges volt az egész rendszert egyszerre lerombolni, és megtisztítani a terepet, hogy egy elméleti kísérleti építményt emeljenek a helyére? (...) A tombolás többet lerombol egy félóra alatt, mint amit a bölcsesség, a megfontolás és az előrelátás száz év alatt felépít. (...) Egyszerre megőrizni és megváltoztatni egészen más dolog. Mikor a régi szervezet hasznos részeit megtartják, és amivel kiegészítik, az illeszkedik ahhoz, amit megőriztek, akkor élénk szellemre, állhatatosan kitartó figyelemre, a szembeállítás és az egyesítés egymástól eltérő képességeire, a hasznosítható megértés erőire van szükség. (...) Az ilyen folyamat lassú. Nem felel meg egy olyan nemzetgyűlésnek, amely azzal büszkélkedik, hogy korszakok munkáját végzi el néhány hónap alatt. (...) Úgy tűnik, mintha Párizsban az lenne az uralkodó vélemény, hogy az érzéketlen szív és a minden kétséget elutasító önbizalom a tökéletes törvényhozó egyedüli tulajdonsága.”

(Idézet: E. BURKE: Töprengések a francia forradalomról Atlantisz-Medvetánc 1990.)

(Forrás: Edmund BURKE:

Töprengések a francia forradalomról

In: Az egyetemes politikai gondolkodás története

Szöveggyűjtemény (Szerk.: Paczolay Péter és Szabó Máté)

Budapest 1990. 253-254.o.)

A konzervatív gondolkodás nem törekszik rendszerezésre, lényegében az elmélet nélküliség elmélete. A modernitás legsúlyosabb tévedése, hogy a politikát a meggyőződés kérdéseként kezeli.

„A konzervatívok szerint az államot addig fenyegeti a nyugalanság nyavalyája, amíg az emberek a társadalmi és politikai

változásoktól remélnék megoldást azokra a problémákra, amelyekre nem adható megoldás.”

(Forrás: Roger SCRUTON: *Mi a konzervativizmus?*
In: *Mi a konzervativizmus?* Osiris Kiadó 1995. 11.o.)

Hagyomány

„Mindenütt, minden országban, városban, faluban szemmel láthatólag kettős társadalmi szerződés keletkezett, egy olyan, amelyet a hódítók maguk kötöttek, és egy másik, amelyet ezek utódaikkal, vagy a későbbi jövevényekkel. A két rész szerződött felékként áll szemben egymással, és akkor is, ha a nemzet fogalma alatt egyesítjük őket, ez a különbségük nem szűnik meg. A legnyilvánvalóbb csalárdság lenne, ha az utóbbiak, a kevesebbre jogosítottak, emberi jogokat igényelnének maguknak arra, hogy többségi pozíciójuk következtében az addigi alkotmányt megváltoztassák, és magukat az elsőekkel egyenlő jogúakká tegyék. Ez ugyanolyan lenne, mintha az angol nemzet, avagy a parlament egyhangúan megszavazná, hogy megszünteti a Kelet-indiai Társaságot, vagy minden született angolt részvényesévé tenne. Mint ahogy egy nemzet, amely különböző szerződő felekből áll, nem változtathatja meg alkotmányát tetszése szerint, ugyanúgy nem rendelkezhet csalárd módon a nemzeti javakról sem.”

(Forrás: Justus MÖSER: *Patrióta fantáziák*
In: *A politikaelmélet története i.m.: 267.o.)*

„A progresszívek (...) célszerűtlen érzelemnek minősítik a múlt emlékeihez való ragaszkodást, melyek a haza vérével megszentelt, évszázadok küzdelmeinek verejtékével megtermékenyített földjéhez, apáinak sírjához kötik az egyént és tagjává teszik a nemzetnek, melynek munkájával szellemi, anyagi érdekeit gyarapítani köteles, melynek érdekeiért síkra szállani, melynek dicsőségéért harcra kelni lenne hivatva akkor is, amikor az ő egyéni neve, híre dicsősége teljesen elvész a nemzet névtelen munkásainak nagy tömegében, melynek kultúrépületéhez örömmel, szeretettel kellene hordania a köveket, hogy a kultúra ezen épülete a nemzet géniuszának sa-

játos jellegében pompázva örök becsű alkotórésze lehessen az egész emberiség közművelődésének.”

(Forrás: MEZEI Gyula:

A nemzeti szellem hanyatlása és orvosszerei

In: A Cél 1913. 9. sz. 372.o.)

Egyén és közösség

A konzervatívok szerint a társadalom több mint az őt alkotó egyének összessége. Benne jelen van a múlt, s belőle természetesen következik a jövő. Az egyén szocializációja számukra a „dolgok szokásos menetének” elsajátítását, a „spontán rend” megismerését és elfogadását jelenti eredményeként az egyén szert tesz a társadalmi szokások megismerésére, tudja mit tesz, amikor belép a társadalmi érintkezések hálózatába. Következésképp az emberi lét közösségi relevanciái hangsúlyosabb szereppel bírnak a konzervatív paradigmában:

„Az emberi szabadság, az emberi személyiség társadalmi produktum, mivel az ember már elve az elődei iránti elkötelezettségek közé születik. Átruházhatatlan kötelezettségei vannak a történelemmel és egy olyan kultúrával szemben, amelyet nem ő választott. (...) Ezeket a kötelezettségeket nem mi vállaljuk, hanem ránk hárulnak. Beleegyezésen és nem szerződésen alapulnak, a kötelességérzet és a hála felgyülemlett terhén. Az autonómia kötelezettségeit szabadon vállaljuk, de tisztelni csak akkor tudjuk őket, ha azokat a másfajta kötelezettségeket is tiszteljük, melyeknek teljesítésétől az autonómia törekeny rendjének egésze függ. Kötelességérzet nélkül az autonómia csak üres váz, melynek sem belső értelme, sem igazolási alapja nincs. Ha az autonómiát tekintjük társadalmi célunknak és mindennemű politikát ennek rendelünk alá, akkor megfosztjuk magunkat a valódi közösségtől. Ha méltó módon akarjuk értékelni szabadságunkat, azt is értékelnünk kell, ami e szabadság előfeltétele, azaz a társadalmi rendet, amely a kötelességek forrása és az emberi személyiség identitásának alapköve.”

(Forrás: Roger SCRUTON: *Mi a konzervativizmus?*

In.: Mi a konzervativizmus? Osiris Kiadó 1995. 19.o.)

A konzervativizmus és a jóléti állam koncepciója

„A konzervatívok egyre inkább szembekerültek a jóléti állammal, amelynek terjeszkedése ellen nagyjából három érvet hoznak fel. Először is, a jóléti állam alapját képező „társadalmi igazságosság eszméje” – amely a jóléti államban nem jótékonytságot jelent, sokkal inkább annak joga, aki kap, és nem annak erénye, aki ad – az erkölcsi érzék romlását vonja maga után, illetve ennek elleplezését segíti. Másodszor: a jóléti állam, amely erre az elképzelésre épül, egyre inkább távolodni látszik az autoratív és személyes állam konzervatív elképzelésétől, és egy labirintusszerű, kiváltságokkal áthatott, arctalan hatalmi rendszer irányába tart. Ez a hatalom olyan polgárságot nevel, amely egyre kevésbé hajlandó felelősséget vállalni, egyre jobban hiányzik belőle a személyes felelősségérzet, és egyre inkább azon bürokrácia adományainak élőködőjévé válik, mely iránt nem érez semmiféle hálát. A harmadik ellenérv szerint – talán ismerősebb, bár ideológiai szempontból kisebb súlyú – a jóléti állam többet ígér, mint amennyit teljesíteni tud: rákos daganatként növekszik a gazdasági rendszerbe, és végül magát a jólét biztosítását is veszélybe sodorja.”

(Forrás: Roger SCRUTON: *Mi a konzervativizmus?*
Osiris Kiadó 1995. 33.o.)

A konzervatívok és a szocialista társadalmi igazságosság eszméje

„Az igazságosság eszméjének valódi alkalmazását nem a társadalmi termékek és javak elosztására vonatkozó nagyívű számításokban kell keresnünk, hanem az egyes társadalmi szereplők, valamint a köztük és a világ között lezajló ügyletekben. (...) Az igazságosság mindaddig érvényesül, amíg a jogokat tiszteletben tartják, de éppen a jogok létrehozásának és megszerzésének folyamata az, ami egyenlőtlen eloszlásukat eredményezi. A jogok tiszteletben tartása azonban gyorsan feledésbe merül, mihelyt a „társadalmi igazságosság” gondolata kezdi meghatározni gondolkodásunkat. A társadalmi kapcsolatok szférájából eltűnik a személyes felelősség és kötelezettség érzése, megbomlik a közös vállalkozások egységessége. Ha semmi más nem lehet valóban az enyém, amíg a „társadalom” újra el nem osztja, akkor jogosan semmit nem adhatok, vagy kaphatok. Ha semmilyen kiváltság

nem megérdemelt, amíg „társadalomisten” a kézjegyével el nem látta – noha előzőleg már minden természetes jogosítványt eltörölt –, akkor nyereségemet nem oszthatom meg mással, s nem lehetek rá büszke jó szerencsém jeleként. De ez csak példa a szocialista absztrakció romboló hatására.”

(Forrás: Roger SCRUTON: *Mi a konzervativizmus?*
Osiris Kiadó 1995. 35.o.)

Egyenlőség

„Az „egyenlőség” misztikus és irracionális célkitűzés. Ilyen vagy olyan szempontból lehet esetleg védeni, de az abszolút érték szintjére emelve az egyenlőség gondolata tartalmatlanná válik és elveszti vonzerejét. A konzervatívok általában kiállnak „a törvény előtti egyenlőség” mellett, esetleg még az egyenlőség olyan általános elvét is elfogadják, amely szerint mindenkinek meg kell kapnia jogos jussát, és ebben az értelemben az „egyenlő” elbírálást. Ám az egyenlőségnek ez az (arisztotelé-szi) értelme (a jogi méltányosság) nagyon is összeegyeztethető, sőt megköveteli a jelentős vagyoni és helyzeti előnyök létezését. Az egyenlőség bármely más, radikálisabb formája célként következetlen, eredményként pedig nemkívánatos. Az emberek nem egyenlők értelmi képességeik, erejük, megjelenésük, tehetségük, egészségük, eredeti társadalmi helyzetük tekintetében – más szavakkal: minden olyan szempontból, ami lényeges azon hajlamukat illetően, hogy embertársaikhoz barátság és szeretet fűzze őket. A természetes egyenlőtlenségek tehát társadalmi egyenlőtlenségeket táplálnak: aki másképp gondolja egyszerűen nem veszi figyelembe, hogy az ész, az erő, a szépség valóban vonzóbb, mint a butaság, a gyengeség és a csúfság. A hierarchia és az előnyök tehát kiküszöbölhetetlenek. A feladatunk nem az, hogy harcoljunk ellenük, hanem hogy egyrészt patológikus formáit elkerüljük, másrészt fenntartsuk azon formáit, amelyet elfogadnak azok, akiknek legkevesebb hasznuk származhat belőle.”

(Forrás: Roger SCRUTON: *Mi a konzervativizmus?*
Osiris Kiadó 1995. 37.o.)

„Ténylegesen létezik az egyenlőségre irányuló férfias és jogos szenvedély, amely arra készteti az embereket, hogy mindanyja-

in próbáljanak erősekké és megbecsültekké válni. Ez a szenvedély hajtja a kicsiket, hogy a nagyok közé emelkedjenek; de az emberi szívben megvan az egyenlőtlenségnek az az elfajzott ösztöne is, amely a nagyokat le akarja rántani a saját színvonalára, és arra akar kárhóztatni mindenkit, hogy többre becsülje az egyenlőséget a szolgaságban, mint az egyenlőtlenséget a szabadságban.”

(Forrás:

Alexis De TOCQUEVILLE:

Az amerikai demokrácia

Európa Kiadó 1993. 88.o.)

Tekintély

„Az egyenlőség korában élő emberek tehát nehezen bírhatók rá, hogy az intellektuális tekintélyt – melynek alávetik magukat – az emberiség fölé és rajta kívülre helyezték. (...) Míg a létfeltételek eltérőek, és az emberek erősen különböznek egymástól, addig mindig lesz egynéhány igen felvilágosult, nagy tudású, és eszessége folytán nagyhatalmú egyén, és lesz egy felettebb tudatlan, erősen korlátolt sokaság. (...) Ennek ellenkezőjét a demokratikus századok hozzák magukkal. Amilyen mértékben egyenlőbbek és egymáshoz hasonlatosabbak lesznek a polgárok, úgy csökken bennük a hajlandóság, hogy vakon higgyenek egy emberben, vagy egy osztályban. Megnövekszik a hajlandóság a tömegben való hit iránt, és egyre inkább a közvélemény irányítja a világot.”

(Forrás:

A. TOCQUEVILLE i.m.: 603.o.)

Nemzet

A közösségi tagság tudatán alapul.

„Nos határozottan állítom, hogy a tagságnak eme nem politikai tapasztalata nélkül nem létezhet társadalom. Ez tesz ugyanis képessé, hogy saját ügyemnek tekintsem idegenek érdekeit és szükségleteit, ez tesz képessé, hogy elfogadjam azon döntések és

törvények autoritását, amelyeknek engedelmeskednem kell, habár közvetlenül nem az én érdekeimet szolgálják, ez ad kritériumot azok megkülönböztetéséhez, akik jogosultak a tagság által rám rótt áldozatok hasznának élvezésére, illetőleg azoktól, akik pusztán visszaélnék vele. A tagság élménye nélkül az emberek pusztán saját érdekeiket követik: a halottak érdekképviselője el-sikkad, a még megszületők pedig, akiknek a halottak mintegy őrangyalai, elesnek örökségüktől. A „puszta élők közötti szerződés” tárgya nem más, mint a világ tartalékainak kifosztása ideiglenes lakói javára. Az ilyen elvekre alapozott társadalom élete nem tarthat tovább egyetlen nemzedéknél, és bukása nem veszteséget, hanem erkölcsi jót fog jelenteni. Nyilvánvalóan ez a többes szám első személy az, amit a különböző nemzeti gondolatok megpróbáltak visszaidézni.”

(Forrás: Roger SCRUTON: Többes szám első személy
In: *Mi a konzervativizmus? i.m.: 139.o.)*

A szentség

„Ahogy Rilke élete és költészete megmutatta, a szentség újraidézése embert próbáló feladat. Az időtlen és mulandó világ metszésponjának kitapintása egy szent számára talán nem okozhat sok nehézséget, az egyszerű halandónak ehhez egy egész közösség támogatására van ehhez szüksége. Szentség nélkül az ember világa személytelenné válik, ahol minden megengedett, de semminek nincs feltétlen értéke. Úgy hiszem ez a modern történelem legfontosabb tanulsága, és ha félünk kimondani, ez azért van, mert magunkról mondanánk ítéletet. A hübrisz, amely elhitette velünk, hogy a tudomány minden kérdésre választ ad, hogy mi magunk is pusztán halandó állatok vagyunk és életünk értelmé az önigazolás, vagy legjobb esetben valamilyen közös, mindenre kiterjedő, túlságosan földi cél kergetése – nos ez az oktan babona magában hordozza azok büntetését, akik mindezt elhiszik.”

(Forrás : Roger SCRUTON: *Filozófus a doveri öbölben*
In: *Mi a konzervativizmus? i.m.: 51.o.)*

„Az ideákat le lehet rombolni, az isteneszmét ki lehet irtani – legalább ideig-óráig – az emberi szívekből, a közérdek helyére lehet tenni az egyéniség kultuszát, a vallás szigorú erkölcsét, mely a földön, vagy azon túl felelősségre vonást feltételez, helyettesíteni lehet a célszerűség erkölcsével, de ezen az úton nemzeti intézményeket fenntartani nem lehet. Ez az út az állami életben nyílegyenesen a bomláshoz, a társadalmi életben pedig az emberiség Sodoma-Gomorhájához vezet.”

(Forrás: MEZEY Gyula:

A nemzeti szellem hanyatlása és orvosságai

In: A Cél 1913. 9.sz. 375.o.)

Magyar újkonzervatív alapelvek

„A konzervativizmus nem haladás ellenes, csak az erőszakos újítástól, a tabula rasától idegenkedik, a józan haladástól a szociál-reformoktól nem zárkózik el, hanem igenis igyekszik fenntartani azt, ami a nemzeti múltban és a törvényben gyökerező intézményekből fenntartásra érdemes. (...) Tényül fogadja el az emberi gyarlóságot, az egyenlőtlenséget és belenyugszik. (...) A tömeg uralma helyett a kiválók uralmát tartja igazoltnak. Ez nem kasztrendszer, hanem a vezető osztálynak a természetes kiválasztódás útján való kifejlődése. (...) A konzervativizmus tehát a keresztény világnézet alapjára épült társadalmi rend, a keresztény szocializmus pedig a társadalmi kérdéseknek a keresztény erkölcsi törvény alapján való megoldása, akár a társadalom, akár az állam viszi keresztül. (...) Gazdasági, társadalmi patriaralizmus, törvénytisztelet, szociálreform jellemzi, amely a magántulajdon, család, haza, vallás alapjára épülő társadalmi rend megteremtését célozza.

(...)

Én nem tudok olyan társadalmi rend eljöveteleért munkálkodni, amelyből a hazaszeretet éltető napja hiányzik. Ezért nem állhatok a feltétlen liberalizmus elvi alapjára sem, mert az a kozmopolitizmusnak nyit utat. (...) De nem fogadhatom el azért sem, mert alapelve – a korlátlan egyéni érvényesülés, s a szabad verseny – a gyöngék védelmét kizárja. Hogy védje meg a megszorultat az uzsorás, a gyöngé nőt a női tisztaság az útonállóval szemben, hogy védje meg magát a bárány, ha a farkast a nyáj közé eresztik? (...) Ha pedig a

(liberalizmus) a gyöngébb, vagy a nemzeti érdek védelmére törvényt hoz, saját lényegét tagadja meg. A liberális szociálreformizmusban ezért nem bízhatom.”

(Forrás: GEŐCZE Sarolta:

A konzervativizmus és a keresztényszocializmus

(Részletek a Társadalomtudományi Társaság által

a társadalmi fejlődés irányáról rendezett konferencián

elmondott beszédéből.)

Különlenyomat a Huszadik Századból

Budapest 1904. 68-87. és 359-360.o.)

A konzervatív gondolkodás tudásszociológiai alapjairól

„E konzervatív átélésmód és gondolkodás egyik lényeges jellemvonása szemünkben a közvetlenül meglévőben, gyakorlatias konkrétan való megkapaszkodás. (...) Konkrétan átélni, konkrétan gondolkodni ettől kezdve különös magatartásmódot jelent, kizárólagos hatni akarást abban a meghatározott közvetlen világban, amelyikbe bele vagyunk állítva – mindannak radikális elutasítását, ami „lehetséges” és „spekulatív”. A nem romantizált konzervativizmus mindenkor a közvetlen egyes esetből indul ki, s nem terjeszti ki horizontját saját különös világán túlra. Közvetlen cselekvésre irányul, a konkrét részletek megváltoztatására, és ez okból tulajdonképpen nem törődik annak a világnak a szerkezetével, amelyikben él. Ezzel szemben minden progresszív cselekvés egyre inkább a lehetséges tudatából él, az adott közvetlent transzcendálja, azzal, hogy visszanyúl annak szisztematikus lehetőségére, és nem azzal küzdi le ezt a konkrétat, hogy egy másik konkrétat akar annak helyébe állítani, de azzal, hogy egy másik rendszeres kezdet lehetőségére törekszik. A konzervatív reformizmus az egyedi törekvések más egyedi tényekkel való kicserélésében (pótlásában) áll. A progresszív reformizmus tendenciája az, hogy egy ellenszenves tény miatt az egész világot átépítse, amely e tény körül kiépül, amelyben egy ilyen tény lehetséges. Eből kiindulva érthető meg a progresszív gondolkodásnak a

rendszerre, a konzervatív gondolkodásnak pedig az egyedi esetre irányuló tendenciája.”

(Forrás: MANNHEIM Károly: *A konzervativizmus*
In.: *A Társadalomtudomány Klasszikusai*
Cserépfalvi 1994. 69-70.o.)

(Válogatta: Kiss Mária Rita)

Interjú Helmut Krätzl bécsi segédpüspökkel

Az alábbi interjú a Tygodnik powszechny című lengyel katolikus hetilapban jelent meg. Kiváltója egy, a lengyel televízióban sugárzott katolikus műsor, amelyben az osztrák egyház-nép-szavazással kapcsolatban a műsor szerkesztője a Groer-krízisből kiemelkedni nem tudó, az egyház tanításától távolodó osztrák egyházat mutatta be.

Milyen okokra vezethetők vissza az osztrák egyházában történt eseményeknek?

Az osztrák egyház helyzetét és más európai egyházak helyzetét sem szabad a társadalmi fejlődéstől függetlenül vizsgálni. A zárt társadalomból plurális társadalom korszakába jutottunk, amelyben mindaz, ami eddig vitathatatlan tekintéllyel rendelkezett megkérdőjeleződik. A társadalomban él az egyház és a sorsa is hasonló hozzá. Véleményem szerint az egyház e megváltozott társadalmi viszonyok között még nem találta meg a számára legmegfelelőbb helyet. Azonban ez sem kizárólag osztrák probléma, mivel e jelenség az egyházat minden nyugati országban érinti, s ez az egykori Ostblock országaiba is be fog szüremkedni.

Ausztóriában sokan az egyház szemére vetik, hogy a II. Vatikáni Zsinat utáni változások tempója túlságosan lassú.

A Zsinat az előbb vázolt fejlődési tendenciát előre látta és helyes irányt mutatott a jövő számára. A Zsinat után az egyházban két csoportosulás alakult ki, egyesek gyorsan, talán túl gyorsan akarták megvalósítani a reformokat, míg mások úgy vélték, hogy az egyházban megtapasztalható minden negatív jelenség a zsinati reform számlájára írandó. A Zsinat azt akarta, hogy az egyház inkább a társadalom szolgálóleányának érezze magát és ne úrnőjé-

nek. Én magam úgy gondolom, hogy az egyház nem, vagy nem elég konzekvensen ment abba az irányba, amit a II. Vatikánum mutatott számára. A Zsinat a többi egyházzal és a világvallásokkal való párbeszéd fontosságát is hangsúlyozta, azonban az egyház még napjainkban is fél ettől a nyitástól. A Zsinatnak megvolt a maga látomása az egyházzal: az egyház ne legyen többé klerikális intézmény, mivel minden megkeresztelt ember Isten népéhez tartozik. Ma azonban a klerikális egyházhöz való visszatérés jelei tapasztalhatók.

Elképzelhető az, hogy sok ember ezért nem érzi magát otthon az egyházban mert nem kap ott elfogadható választ a kérdéseire?

Az egyház valóban nem foglalkozott eleget azokkal a konkrét egzisztenciális problémákkal, amelyek előtt a mai ember áll. Tanításában még mindig túlságosan az elméletet tekinti kiindulópontnak és nem az emberek problémavilágát. Napjaink egyik fő problémája, hogy az emberek egyre inkább kudarcot vallanak személyes kapcsolataikban, mindenekelőtt a házasságban. A másik problémakör a szenvedéssel, a halállal, az életbeli sikertelenséggel pl. a munkahely elvesztésével kapcsolatos krízis kezelése. S ezen helyzetek megoldásához nem kapnak elég segítséget az egyháztól. Nem szeretném azonban, hogy elemzésem azt a látszatot keltse, mintha a Zsinat után minden vakgányra terelődött volna.

Melyek a Zsinat legfontosabb pozitív hatásai oszt-rák szemmel nézve?

Nagyon pozitív, hogy a Zsinat után a laikusok az egyházban felelőségük teljes tudatára ébredtek. Nagyon fontos funkciókat végeznek az egyházközségek életében egy olyan korszakban, amikor nagy a paphiány. A katakéták nagy része is laikus. A laikusok szorgosan együttműködnek papsággal pl. a szentségekre való felkészítésben azaz az elsőáldozásra, bérnálásra, a házasságra való előkészítésben és a házasság későbbi segítésében is. Sok laikus to-

vábbképzzi magát különböző teológiai kurzusokon és teológiai karokon. Még soha nem rendelkezett az egyház ilyen sok, teológiailag képzett laikussal, s azt hiszem az egyház jövője attól függ, hogy kihasználjuk e ezeket a kiaknázatlan erőtartalékokat.

Térjünk vissza még egyszer az osztrák egyház mai krízisére. Ön beszélt az okokról amelyek az egyházban keresendők. Én a krízis más, külső okaira szeretnék rákérdezni. A mai világ valóban bizalmatlan, túlságosan kritikus, és gyanúsító az egyházzal és annak megnyilvánulásaiival szemben? Egy osztrák püspök egyenesen úgy vélte, hogy a kultúrkampfhoz hasonló, egyház ellen viselt háború zajlik manapság.

Nézetem szerint napjainkban nincs kultúrkampf, s az sem igaz, hogy az egyházzal szembeni vádak mögött a sajtó összeesküvése áll. Ellenkezőleg, mert például amikor Groer bíboros leköszönt és Weber püspök lett az osztrák püspöki kar új elnöke, akkor a média ezt a választást pozitíven kommentálta és Weber püspök véleményének tág teret adott. Ez a választás tehát nagyon pozitív visszhangot kapott a médiákban. Ugyanakkor, mivel nem szeretnék általános kritikát mondani a médiáról, csak arra hívnám fel a figyelmet, hogy az esetek jelentős részében a média jobban koncentrál a vitákra és konfliktusokra, mint más eseményekre. Az egyházban zajló némely vita a médiában sokkal polarizáltabban kerül bemutatásra, mint ahogy az a valóságban van.

Ön készítette elő a pápa első látogatását Ausztriába. Ekkor a pápát az osztrákok lelkesedéssel köszöntötték. Azóta 13 év telt el. Ma az a benyomás keletkezik, hogy a Szentatyát nem fogadják már olyan lelkesen.

1983-ban hónapokon keresztül a pápalátogatás előtt minden egyházmegyében katolikus napokat készítettünk elő, s a pápalátogatás ezáltal beilleszkedett az egyház éle-

tébe. 1988-ban, a második pápalátogatáskor is nagyon nagy volt a hívek lelkesedése. A pápa harmadszor is meghívást kapott egy ausztriai látogatásra, de még nem tudjuk, hogy a Szentatya 1997-ben vagy 98-ban látogat meg minket. Nyilvánvaló, hogy az első látogatás kelti mindig a legnagyobb lelkesedést, mert újat hoz, s a látogatások szaporodásával a lelkesedés folyamatosan csökken: Ebből azonban nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az osztrákok megváltoztatták volna a pápával kapcsolatos felfogásukat. E vádak egyházunk néhány kisebb csoportjából származó hamis vádak, amellyel azoknak akarnak kárt okozni, akik nem úgy gondolkodnak mint ők.

Mégis úgy tűnik, hogy az osztrákok néhány püspök kinevezése után kritikusabbakká váltak, és azal vádolják a pápát, hogy az új püspököket a 80-as évek első felében kizárólag az egyház konzervatív szárnyának képviselőit választották ki.

Néhány püspök kinevezése Ausztriában nyugtalanságot keltett, mert olyan püspököket neveztek ki, akikkel kapcsolatban az a benyomás keletkezhetett, hogy inkább fékezik, mintsem segítik a II. Vatikáni Zsinat reformjainak megvalósulását. E kinevezésekkel szembeni kritika azonban nem ugyanaz mint a pápa kritizálása. Itt az a kérdés merülhet fel, hogy vajon a pápa a világegyházban minden normaalkotó esetben elégségesen és helyesen van-e informálva, illetőleg az, hogy az egyház milyen módon keresi meg a püspöki hivatal várományosait. Az ügynevezett egyház-nép-szavazás egyik posztulátuma éppen az, hogy a helyi egyháznak a püspökjelöltek kiválasztásakor beleszólási jogot kell adni, de a végleges döntés természetesen a pápa kompetenciája marad. Itt egy információs folyamatról van szó – és ezt szeretném aláhúzni –, amely nem minden esetben zajlik a fenti módon és nem minden esetben tükrözi a Szentatya szemléletét.

Ön az egyház-nép-szavazást említette. Hogyan vélekedik az öt követelményről?

Az egyház-nép-szavazás inkább a struktúrák problémáit érinti és nem a hit problémáit. Az is nyilvánvaló, hogy azok többsége, akik ezeket a követelményeket megfogalmazták az egyház mellett elkötelezett emberek és az egyházat szeretetből kritizálják és nem azért, hogy megsemmisítsék. Ez az akció sokak számára ventilációs lehetőség volt, olyan alkalom, amikor kifejezhetik protestálásukat az egyház Zsinat utáni megújulásának túl lassú tempója miatt.

Reálisnak tartja az egyház-nép-szavazás által megfogalmazott követelményeket?

Néhány egyházmegyében már megvalósult az a követelmény, hogy a püspökjelöltek megkeresésébe különböző csoportok kapcsolódjanak be. Az egyház-nép-szavazás másodsor azt is kéri, hogy az egyházi ígehirdetés inkább az örömhír hirdetése legyen és ne a félelem pedagógiájával dolgozzon, valamint, hogy az egyháznak a pasztorális munkája közepette nem kellene annyit moralizálnia és többet kellene foglalkoznia azokkal a hittartalmakkal, amelyek az embereket nehéz helyzetükben bátorítják. Ezt az elvárást persze még mindig nem elégséges mértékben valósítják meg a katekézisben, prédikációkban és a felnőttoktatásban. A harmadik fontos kérdéskör a szexuális-erkölcs problémája, hisz egy plurális társadalomban az eddigieknél sokkal inkább foglalkoznunk kell az ezzel kapcsolatos problémákkal pl. a jobb házassági előkészítések révén. E három követelményt nagyon komolyan kell venni.

De akkor marad még kettő: a kötelező cölibátus megszüntetése és a nő egyházi szerepének fölértékelése.

A nők egyházi szerepével kapcsolatban úgy vélem már sokminden történt, jóllehet még többet is megtehetnénk annak érdekében, hogy a nők úgy érezzék, hogy minden dologban amelyhez nem szükséges szentelés a férfiakkal azonos jogokkal rendelkeznek. Ezekben a kérdésekben sokmindent meg lehetne változtatni pl. nőket is meg le-

hetne hívni a teológiai karok tanszékeire és számos egyházi grémiumban is helyet kellene biztosítani számukra. A cölibátus az egész egyház problémája, amelyet lokális szinten nem lehet megoldani, de lehet és kell is erről beszélni lokális szinten. Úgy vélem, az egyház-nép-szavazás nem akarja teljesen megszüntetni a cölibátust, inkább arról volt szó, hogy azt szeretnék elérni, hogy bizonyos feltételek megléte esetén nős embereket is – a cölibátust vállalók mellett – lehessen pappá szentelni. Iyen megoldás létezik a görög katolikus egyházban, amely Rómával teljes közösséget alkot.

Mi az álláspontja az osztrák püspöki karnak az egyház-nép-szavazásról?

1995 őszén a püspöki kar egyhangúlag elhatározta, hogy az egyház-nép-szavazást komolyan veszi és meg van győződve arról, hogy kezdeményezői és aláírói az egyház elkötelezett részét képviselik. A püspöki kar azt tanácsolta a megyéspüspököknek, hogy vegyék fel a kapcsolatot a kezdeményezőkkel és maradjanak velük kapcsolatban. Szeptemberben nagy máriaceli zarándoklatot határoztunk el, a "sokféleség zarándoklatát", ahol az egyház minden csoportosulása és mozgalma közös imádságra találkozhat. A zarándoklat előtt öt helyen Máriacel közelében találkozásokra és vitákra kerül sor, amelyek témája az egyház és a társadalom kapcsolata. Ez a püspöki kar részéről egyfajta válasz az egyház-nép-szavazás kérdésére, amely természetesen nem elégít majd ki mindenkit. Ez egy lépés a közösség felé és a mai helyzet kritikus átgondolása felé. Az egyház problémáira használható megoldást azonban sohasem lehet a pusztá kritikából venni, az imádságra is mindig szükség van.

Lehetséges még a párbeszéd?

Már zajlik. Én magam is sokszor beszéltem az egyház-nép-szavazás kezdeményezőivel. A dialógus folyik, azt azonban nem lehet elvárni, hogy egyik pillanatról a másikra mindenki azonos véleményen legyen. Az egyháznak

meg kell tanulnia, hogy bizonyos vitakultúrával differenciákat is kihordjon. Mind a két oldálnak készen kell lennie arra, hogy állandóan tanuljon.

A lengyel televízió a Fronda nevezetű programban bemutatta a katolikus egyház helyzetét Ausztriában. Ott Laun püspök kijelentéseivel alátámasztva az fogalmazódott meg, hogy az egyház-nép-szavazás kezdeményezői az egyházon kívül állnak. Hogyan vélekedik erről?

Nem tudom mire alapozza Laun püspök ezt az állítását. Én kijelentéseimet saját tapasztalatomra alapozom és ezért ezt a véleményt határozottan vissza kell utasítanom. Ismerem az egyház-nép-szavazás kezdeményezőit, és tudom, hogy ezek az egyház belsejéből jöttek pl. Thomas Plankensteiner a fő kezdeményező az Innsbrucki egyházmegye hittanára. Azt is hangsúlyozni kell, hogy az egyház-nép-szavazás követelményei között egyetlen olyan sincs, amely a hit definitív igazságaival szemben állna.

Azt mondta, mind a két oldálnak tanulnia kellene. Hogyan képzelhető el két ennyire különböző partner között a dialógus?

A korábban említett két egyházi csoportnak van a legnagyobb jelentősége ezen konfliktus megoldásában. Az első csoport inkább a teológiának és az egyházi gyakorlatnak a Zsinat utáni fejlődésére teszi a hangsúlyt, a másik pedig úgy véli, hogy az egyház biztonsága érdekében vissza kell fordulni erről az útról. Valójában e második csoportba igen kevesen tartoznak, a bázis, a plébániák többsége az első csoporthoz sorolható, s innen fakad optimizmusom. Csak azt kívánnám, hogy a jövőben mindkét csoportosulás képviselői gyakrabban találkozzanak. A Szentatya röviddel ezelőtt nyilvánosságra hozta a Tertio Millennio Adveniente című enciklikát, amely a katolikus egyházat a harmadik évezredre készíti elő. Úgy vélem, hogy azok a társadalmi problémák, amelyek a jövőben az európai integrációs folyamat révén bukkannak fel, csak akkor oldha-

tók meg, ha a keresztények a II. Vatikánum szellemében felkínálják szolgálataikat a társadalomnak. Ha ez nem történik meg, akkor egyre inkább összezsugorodunk, míg a katolikus egyház kis gettoizált csoporttá nem válik.

Püspök úr, ön beszél a hívek egyháztól való elfordulásáról. Sokan lépnek ki ma az egyházból Ausztriában?

Igen. De ezeket a kilépéseket nem akarnám az elmúlt évek helyzetével összefüggésbe hozni. Amikor König bíboros volt Bécs érseke, akit a nem-hívók is nagyon tiszteltek, akkor is léptek ki emberek az egyházból. Az okokat inkább azoknak a támaszoknak a megszűnésében kell keresni, amelyekre a zárt társadalom épült. Ma az egyházból inkább azok lépnek ki, akik passzív tagjai, akik csak azért tartoznak hozzá, mert ez így szokás. Az olyan emberek, akik formálisan az egyházhoz tartoznak, bár belsőleg már régóta semmilyen kapcsolatban nincsenek vele, megállapítják, hogy nem akarnak tovább egyházi adót fizetni és formálisan is kilépnek az egyházból. Ezek az emberek azonban nem azok, akik az egyházat kritizálják, ezek a közömbösek.

Meddig növekszik még a kilépők száma?

Valószínűleg addig, amíg az egyházban csak azok maradnak, akik életük legfontosabb pillanataiban összekötve, egybekapcsolva érzik magukat az egyházzal. De talán azok is megmaradnak akik az egyházat tisztelik és benne a társadalmi változások lényeges forrását látják.

Az egyház-nép-szavazás csak a német anyanyelvű országokban volt eredményes. Franciaországban például kudarccal végződött. Mi lehet ennek az oka?

Azok a problémák melyek Ausztriában és Németországban foglalkoztatják az egyházat Európa minden egyházában és Európán kívül is gyakorta felmerülnek. Az egyes országokban a felmerülő kérdések megvitatása különböző keretek között zajlanak. A francia kudarc nem azt jelenti,

hogy a francia katolikusok ezeket a kérdéseket nem teszik fel komolyan, hanem ez csupán azt jelzi, hogy a módszert nem fogadják el.

Hol van az egyházkritika határa? Lehet az egyházat úgy kritizálni, mint bármely társadalmi szervezetet? Vagy pedig az egyház olyan mint az anya? Az ember az anyját nem kritizálja.

A modern családban bizony minden további nélkül lehet az anyát kritizálni. A határt az jelenti, hogy a kritikát az egyházért viselt gond és szeretet vagy pedig az önfejlés és a tudálékosság vezérli. Nem szabad az egyháznak egyik dimenzióját sem megcsonkítani, hisz mind az isteni, mind az emberi tényező nélkülözhetetlen. Ha az egyház emberi alakjáról van szó, akkor mindig lehet valamit kritizálni Ecclesia semper reformanda, ezt egyenesen előrelépésnek, haladásnak tekintem, ha a hívők szeretete akkorá válik, hogy ilyen pozitív értelemben bátrakká válnak az egyház kritizálására.

Az a benyomás keletkezik, hogy ma a német nyelvű országokban megvalósuló megoldások által alapozódik meg Európa egyházának a jövője. Mit kínál az osztrák egyház a harmadik évezred számára?

Úgy vélem, a katolikus egyháznak meg kellene tanulnia, amit ma Ausztriában tanulunk: toleránsnak lenni az azal a ténnyel szemben, hogy az egyházban különböző nézőpontok léteznek. Én magam, mindenfajta uniformizmus ellensége vagyok, s örülök e sokféleségnek, amely a lelkiiséget is átfogja. Egyik mozgalom se vitathatja el a másiktól a katolicitást és nem állíthatja, hogy egyedül ő jár az igaz úton. Így képzelem el az ökumenét is, hiszen az ökumenikus mozgalom sem arra alapoz, hogy egy egyetlen egyesült egyházat képezzünk, hanem arra, hogy a különböző keresztény hagyományok közelítsenek egymáshoz anélkül, hogy identitásukat fel kellene adniuk. A sokféleségben való kiengesztelődés számomra az ökumené alapelve.

Hogyan lehet a mai embereknek Istent megmutatni úgy, hogy vágyakozzanak Krisztusra?

Ez a legnehezebb kérdés. A szociológusok azt állítják, hogy az emberek vallási igénye nem csökken, hanem növekszik. Az emberek valamiféle vallási piacról akarják igényeiket kielégíteni. Tartok attól, hogy sok új "vallás" már nem igényli Istent és inkább úgy próbál tanácsot adni, hogy nélkülözi a Vele való személyes kapcsolatot. Ez nagy probléma. Segíteni akarunk ezeken az embereken, mert egy ilyen vallás nem adhat számukra tartós boldogságot.

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Harminc évvel a forradalom kitörése, három évvel Napoleon bukása után, 1818-ban jelent meg Párizsban François René de Chateaubriand folyóiratának, a „Le Conservateur”-nek első száma. A megnevezés mögött – mint oly sok más esetben – latin szó áll. Conservare annyit jelent, mint megőrizni, fenntartani, megmenteni, épségben tartani. A latin szó eredeti formájában került a nemzetközi használatba, nem szokás – jelentéstartalma miatt nem is lehet – lefordítani. Mi magyarok sem beszélünk megőrzőkről, hanem konzervatívokról, amikor „egy bizonyos” politikai kulturális – egyházi és társadalmi – ideológiát és magatartást akarunk megjelölni.

Ez a beállítottság a szó eredeti jelentéstartalmában persze ideológia nélkül is létezett. A megőrzés szándéka talán egyidős az emberiséggel. A magyar származású, németül író, de különösen az angol nyelvterületen ma is rendkívül nagyra értékelt szociológus, Karl Mannheim „Das konservative Denken” (1927) című írásában joggal hangsúlyozta, hogy itt „olyan általános hajlammal kell számolunk, melynek jellemzője az, hogy az ember makacsul ragaszkodik a meglevőhöz, kellenetlenül vállalja az újat és szokatlant. Ezt a tulajdonságot természetadta konzervativizmusnak lehet nevezni.” (Talán érdemes megemlíteni, hogy Karl Mannheim [1893-1947] életműve angolul „Collected works” cím alatt 11 kötetben a közelmúltban – 1996-ban – jelent meg a londoni Routledge kiadónál.)

Ezzel a definícióval azonban nem lehet Európa újkori politikai, kulturális és vallási történelméhez közeledni, ezt jól tudta a konzervatizmus tudósa is. (1925-ben a heidelbergi egyetem benyújtott habilitációs írása – Altkonservatismus: Ein Beitrag zur Soziologie des Wissens – is erről tanúskodik.) Ma már lehetetlen feladatra vállalkozik, aki közös nevezőt keres minden önmagát konzervatív-

nak nevező párt, vallási vagy politikai ideológia számára. A legkülönbözőbb áramlatok hirdették, hogy őrizni akarják a meglévő rendet, a megszerzett értékeket, de a „rendről”, az „értékekről” és a „megőrzés” módjáról szerteágaztak és szerteágaznak a vélemények.

A róluk alkotott „közvélemény” sem segít a megértéshez. Szinte általánossá vált, hogy a „konzervatív” megnevezéshez a negatív jelzők egész sora asszociálódik. Ez különös módon még a szótári definíciók világába is betört. Úgy olvasom a német szinonimaszótárban (DUDEN, Die sinn- und sachverwandten Wörter, Mannheim/-Wien/Zürich, 1972): „Konzervatív” annyit jelent, mint jobboldali – esetleg szélsőségesen jobboldali – örök tegnapi, reakciós, maradi, ellenforradalmár. A magyar Idegen szavak és kifejezések szótárában (9. kiadás, 1989) pedig ezt találtam: a konzervatív megnevezés jelentése maradi, a régi rend és állapot híve, aki minden újíttással, újdonsággal szemben ellenséges. Ha ezeket a jellemzéseket összefoglaljuk, akkor ez az eredmény: a konzervatívok a haladás ellenségei, a szabadság megbéklyózói, a privilégiumok védelmezői, a letűnt rendszerek védelmezői. Ez a „közítélet” azonban korlátolt és téves, használhatatlan a méltányos számára.

A katolikus Chateaubriand még egyszerűbbnek láthatta a kérdést, egyértelműbb volt a helyzet. A francia forradalom zűrzavaros éveit, a következő évek pusztító háborúi után, érthető, hogy nemzedéke a stabilitás után vágyódott, s konkrét példát és erőforrást az előző társadalmi és vallási rend értékeiben látott és keresett. Ez látszólag egyértelmű restaurációs programot jelentett. A valóság azonban már akkor is sokkal bonyolultabb volt.

Azt, ami történt, nem lehetett teljesen agyonhallgatni, a régivel való elégedetlenséget (ami a forradalom kitöréséhez vezetett) nem lehetett teljesen megszüntetni, a felvilágosodás eszmevilágát nem lehetett meg nem történtté ten-

ni. A puszta konzervativizmusnak már akkor sem volt jövője. Csak egyetlen – magyar – példa, nagyjából Chateaubriand idejéből. Az új kiadás által régi tekintélyét visszanyert Hóman Bálint -Szekfű Gyula „Magyar Történet” 5. kötetéből ismerős, hogy 1848 előtti években Apponyi György vezetésével egy „konzervatív reformpárt” alakult. Ha a tényektől függetlenül csak a két fogalom jelentéstartalmára nézünk, akkor ez a pártprogram azt jelentené, hogy „jövőre tekintő múltörzés”.

A németek jelentős hagyománnyal rendelkező csúcsléxikona, a „Brockhaus Enzyklopädie” (Wiesbaden, legújabban 1986-1995) megfelelő címszó alatt ezt a kiegyensúlyozottabb értelmezést vitte be ismertetésébe: A konzervativizmus az a szellemi, szociális és politikai magatartás, amely ragaszkodik a hagyományos értékekhez és a meglévő társadalmi rendhez, s arra törekszik, hogy mindezt megőrizze. Esetleges újításokat nyitottan fogad ugyan, de azzal a feltétellel, hogy aki újítani akar, igazolja ennek szükségességét. Határozottan szembefordul azokkal a kísérletezőkkel, akiknek nincs tényekből vett bizonyítékuk, s csupán elméletek és programok alapján akarják a változást kieszközölni. A konzervatív ember az államban, társadalomban, jogrendben és kultúrában organikusan növekedett történelmi képződményeket lát. Számára rendkívül jelentős mindaz, ami az állandóságot, a hagyomány őrzését biztosítja: egyház, család, tulajdon. Meggyőződése szerint ezekben található az az erőforrás, amely az eltömegesedéssel, az egyéniséget el-tüntető nivellálódással és a fokozódó társadalmi káosszal szembe tud szegülni.

Nem jelentéktelen az a megjegyzés sem, amelyet „konzervativizmus” címszó alatt egy filozófiatörténeti lexikonban találtam (Historisches Wörterbuch der Philosophie, Basel/Stuttgart, 4. kötet, 1976). „Harcos konzervatív gondolkodással és magatartással (forradalmi stílusú) korszakváltó időkben lehet találkozni. Ilyenkor a konzervatív

ember az új szemléletmód és új társadalmi értékrend törekvéseiben felforgatóerőt lát, amely – szerinte – a kulturális élet betegségéhez vezet.” Ha hiányzik a kihívás, hiányzik a harcba bocsátkozás indítéka is, akkor a „meg nem támadott konzervatívnak” identitásavara támadhat. Ez abban is megmutatkozik, hogy „csend” idején a különböző szemléletmódok, politikai programok (gondolok itt még a liberálisokra és szocialistákra) továbbá a kulturális és vallási irányzatok közötti különbség kevésbé feltűnő.

Feltűnő lehet viszont, hogy az utóbbi két évtizedben a (nyugati) demokráciák jó néhány országában a választások győztese sok esetben a konzervatív párt. Ennek a magatartásnak magyarázatát keresi Peter Maerker „Ismét modern a konzervatizmus?” című könyvében (Peter Maerker, Konservatismus – wieder modern? Studien zu einer philosophischen Grundlegung des konservativen Denkens. Bonn, 1993.) Filozófusként lát a témához, s a magyarázat keresésében egy német filozófus csak Hegelig tud visszanyúlni. Ez történik ebben a könyvben is. Hegel volt a világtörténelmi fejlődés, egyúttal a befejezett fejlődés ideológusa. Tétele túlerőltetve és (primitív módon) leegyszerűsítve így hangzik: eddig tartott a fejlődés évezredek útja, mostantól kezdve azonban konzervatívnak kell lennünk, meg kell őriznünk a „dialektikus fejlődés” végeredményét.

Ez az „őrizni akarás” különben Hegeltől függetlenül is jellemző a történelemre. Egy-egy „forradalmi újító” ha úgy jutott hatalomhoz, hogy megtámadta a múlt örökségét, új helyzetben „megvalósult teljességnek” tartotta önmagát – konzervatív lett. őrizni akarta a meglévőt – alapjában véve őrizni akarta hatalmi pozícióját, őrizte ennek esetleges ideológiai bázisát is, változatlanul. Egy mellékes megjegyzés talán nem fölösleges: a Szovjetunió és csatlós államainak tragédiáját talán mozdulatlan konzervatizmus (is) okozta. A társadalom és a gazdaság szervezete a múlt me-

rev őrzésében elrozsdásodott, s amikor „generáljavításra” került volna sor (1985 után) a gép leállt. Kiderült, hogy a gépet végeredményben csak a diktatúra működtette.

Martin Greiffenhagen „Das Dilemma des Konservatismus” (Frankfurt, 1986) című könyvében arról értekezett, hogyan vezet a szélsőséges konzervativizmus vak diktatúrához. A francia forradalmat követő „reakció” éveit prototípuskén kézelve állítja: ha egy vezetőréteg kizárólag a „mindent helyreállítani és megőrizni” elvet érvényesíti, akkor ellenállhatatlanul rohan a diktatúra felé.

Miért? – kérdezi a szerző. Első megjegyzése: A konzervatívok a hatalom tekintélyét akarják visszaszerezni, ehhez letörnek minden ellenállást. Értékelni így nem lehet, csak félni-rettegni tőle – kivéve a privilegizáltakat. Tovább: Ilyen helyzetben erősödik a hitelesítés igénye. Történelmi tapasztalat szerint ezt a vallásban – egyházban vagy egyházakban – keresik. Ebbe a szerepbe kényszerítve azonban a vallásból mítosz lesz, szinte elkerülhetetlenül az erőszak mítosza. Végül: ha a konzervatívok a felvilágosult, gondolkodó értelmet teszik felelőssé az „új eszmékért”, akkor – az ész tagadása által – igazi eszmerendszer nélkül esztelen aktivizmus áldozataivá válhatnak.

A szélsőséges konzervativizmus dilemmája egyetlen mondatban: álmissztikus büvtükör veszi körül a szabad és értelmes egyéni életet elfojtó hatalmat, isteni büntetéssel fenyegetve a nem-engedelmeskedőket. Úgy azonban erős kohéziós erővel rendelkező közösség nem tud létrejönni.

* * *

Az egyház kétezer esztendő történelméből sajnos elég bőven lehet idézni nyilatkozatokat, bőven lehet sorolni tetteket is, amelyek a (szinte betegesen) túlerőltetett konzervatív szemléletmód számlájára írhatók. Sok esetben még a

szentekre (később szenttéavatottakra) is gyanakvással tekintettek – nem is beszélve azokról, akiket nem avattak szentté. Csak egyetlen példa: Aquinoi szent Tamás sereg filozófiai és teológiai tétele került a párizsi érsek által felállított „tévedések listájára” – utódja nagy igyekezettel szüntette meg e lista érvényét a szenttéavatás évében.

Érdemes lenne különben a zsinati, pápai vagy püspök-kari hivatalos egyházi tantételeket akár csak a száz-százötven évvel ezelőtti hivatalos tanítással összehasonlítani. Fel lehetne sorolni azok nevét, akik ezekben az évtizedekben kirepültek az egyházból (kiközösítés) vagy elnémultak (felfüggesztés) – elítélt tanításuk viszont idővel „hivatalossá” vált (pl. a tudományos kutatás szabadságáról, a hit és ész kapcsolatáról, a szocializmus megítéléséről, a bibliához való irodalomkritikai közelítésről, a lelkiismeret szabadságáról, a nem-keresztény vallások értékéről stb.) A „megőrzés” feladatának szélsőségesen konzervatív államhatalom készségesen átvette a halálraítélt „újítók” kivégzését.

Ma sokak előtt ismerős az a helyzet, amelybe a szélsőségesen konzervatív Marcel Lefebvre püspök sodródott – sodorta magát és közösségét. Számukra az egyháztörténet befejeződött a Tridenti Zsinaton (16.század), s azóta már csak őrizni kell a kincseket. Kezembe veszem a püspököknek tanácstalan katolikusokhoz tíz évvel ezelőtt írt nyílt levelét (Marcel Lefebvre, *Offener Brief an die ratlosen Katholiken*, Wien, 1986.), s csodálkozom: mit akarhat Isten az ő szemléletmódjában az elmúlt négy évszázaddal (és a még hátralevőkkel), ha mást sem kell tenni, csupán ismételni, ismételni, ismételni.... és elítélni azt, aki új fogalmazásban beszél a régi dolgokról.

Persze a múlt iránti elkötelezettséget erősen megszűrő szélsőséges progresszív magatartás dilemmáját ugyanígy meg lehetne fogalmazni. Hová akarnak eljutni és miért tevékenyek, ha a „honnan” – tehát a hagyomány – nem ad

nekik tájékoztatást sem a „hová”, sem a „miért” kérdéseire? Fölépíthető a kereszténység úgy, hogy csak frissen kitermelt építőanyagot használunk hozzá? A most felsorolt könyvek szerzői nem egy esetben ezek közül jönnek, de inkább ezek számára írnak, hogy megtartsák őket a nagy közösségben. Talán ezért adnak könyveiknek nem egyszer jámbor füleket botránkoztató címet. A szélsőséges konzervativizmus kritikája azonban – néha már szinte fájdalmas őszinteséggel – mindegyikben megtalálható.

Hans-Dieter Schorge, Sind die Kirchen noch zu retten? Eine Antwort an ihre Anhänger, Kritiker, Verächter und Emigranten [Meg lehet még menteni az egyházakat? Felelet híveinek, kritikusainak, elítélőinek és emigránssainak]. Freiburg, Christophorus, 1988.

Fritz Köster, Kirche im Koma? Der Mut zu einer ganz anderen [Kómában van már az egyház? – Egy új egyházra való bátor vállalkozás]. Frankfurt, Knecht, 1989

Der pastorale Notstand. Notwendige Reformen für eine zukunftsfähige Kirche [Szükségállapot a lekipásztorkodásban. Milyen reformokra van szüksége annak az egyháznak, amely képes a jövőt birtokába venni?]. Düsseldorf, Patmos, 1992

Anneliese Lissner, Seid nicht so geduldig. Warum der Kirche widersprochen werden muss [Ne legyetek olyanyira türelmesek. Miért kell szembeszegülni az egyházzal]. Zürichm Benzinger, 1993

Rupert Lay, Nachkirchliches Christentum. Der lebende Jesus und die sterbene Kirche [Kereszténység az egyház megszűnése után. Jézus él, az egyház haldoklik]. Düsseldorf, Econ, 1995

A „termés” sokkal nagyobb, hiszen közel teljes – s eléggé problematikus – évtizedről van szó. Ebben az időben és ezzel a mentalitással nem öt könyv jelent meg. Azt azonban mindenképpen tisztáznunk kell, hogy legtöbbjükben nem a rombolás szándéka, nem a múlttól való teljes függetlenedés vágya él. Elkötelezettséget (többé-kevésbé) ismerő szerzők – nem egyszer teológusok – ezek, akik a jövő szempontjából zsákutcába jutottnak érzik az egyházat, s olyan útra szeretnék visszahozni, amelyen a mai ember – aki hozzászólt ahhoz, hogy megkérdezik véleményét, tehát a gondolkodás és magatartás szabadságáról nem tud lemondani – közlekedni tud.

Ezeknek az írásoknak „megszívlelő mérlegelése” mindenképpen ajánlott lenne azok számára, akik reszketve féltik hitüket minden bizonytalanságtól. Nem kétséges ugyanis, hogy minden szervezet őriz (vagy őrizhet) olyan hagyományokat, amelyeknek csak időleges jelentősége van, s amelyek így egy idő múlva koloncként csüngenek rajta. A nagy kérdés tehát mindig ez: a hit teológiai értelmezésében, a lekipásztori munkában, a szentségek kiszolgáltatásában, a nők helyzetének értékelésében, az egyház szervezeti működésében, társadalmi szerepében... mi az a ballaszt, amit (tévesen) örökérvényűnek tartva cipelünk magunkkal.

* * *

Ezt a kérdést teszi fel Luis Pérez Aguirre is, egy uruguayi jezsuita páter. Könyve hazájában négy hónap alatt hat kiadást ért meg, fordításban pedig több nyelven megjelent.

Luis Pérez Aguirre, Glaubwürdigkeit zurückgewinnen! Die Kirche und ihre ungelösten Probleme an der Schwelle des dritten Jahrtausend. Luzern, Exodus, 1994. 175. o.

Hitelességünkkel van baj! – állítja a szerző, aki 1941-ben született, 1970-ben szentelték pappá, s most Montevideo egyik nyomornegyedében dolgozik. Megoldatlan kérdések seregét hurcoljuk magunkkal, de a harmadik évezred hajnalán ideje lenne ezeken gondolkodni. Nem vár gyors megoldást, pusztán azt reméli, hogy az egyház (egyházi vezetőség) képes és készséges arra, hogy az égető problémákat valóban égető problémáknak tartsa.

Felsorolása nagyjából ismerős területeket – problémaköröket – kerít be. Néhány fejezetének gondolatvilága: Hatalom, hatalommal való élés, esetleges visszaélés, abból adódóan a vezetői tekitély krízise. – Egyeduralmi rendszer – monarchia – vagyunk, vagy radikálisan egyenrangúak élő közössége, s csak ezen közösségen belül jöttek létre szolgálatok? – A szegény Lázár kopogtat az egyház ajtaján. Kérdés: az evangéliumi utasítások és a krisztusi magatartás nyomán nem a szegények felé kell fordulnia elsősorban az egyháznak? – A test és testiség problémája: aszketikus életre hivatott-e mindenki, vagy a szexualitás is isten adománya? – Egyenjogúak, egyenrangúak a nők az egyházban, vagy áttörhetetlen a diszkrimináció fala?

Ennek a könyvnek kiadói előszavában olvasom a következőket: „A sokaság lelkesedéssel fogadta a könyvet, de az uruguayi püspökkari konferencia visszahúzódott. A szerző tanításával – tehát az ortodoxia kérdésével – kapcsolatban eljárást indítottak. A Hittanítás Vatikáni kongregációja is átvizsgálta a könyvet. Az uruguayi jezsuita provinciálist pedig felszólították, hogy gyakoroljon nyomást Aguirre páterre: ne nyilatkozzék többet ezekben a kérdésekben.” – Érdekes ezt kiegészítően a szerző (kilencoldalas) előszavának bevezető mondatait idézni. A „kedves olvasó” helyett a németben „Liebe Leser, liebe Leser” áll (a spanyol eredeti nem áll rendelkezésemre) – megszólítja kükön a nőket – s eőbb őket, majd külön a férfiakat.

„Kedves Olvasó! Jobb módja nincs annak, hogy kapcsolatba kerüljek veled, mint hogy ezt a bizalmasabb megszólítási formát alkalmazom. Ha felnyitod a könyvet, megérezheted azt, amit már a cím is jelez, amiről beszélgetnünk kell egymással. Arról a gondról és vágyról van szó, hogy az egyházban és a társadalomban ne maradjanak úgy a dolgok, ahogyan most vannak.

A következő oldalak címzettjei elsősorban a felnőtt, érett katolikusok, akik felelősséget és nyugtalanságot éreznek egyházuk iránt. Érdeklődhetnek természetesen azok is, akik nem osztoznak hitünkben, de lélekben nyitottak azon problémák iránt, amelyekről itt szó lesz.

Találsz itt esetleg olyan megállapításokat, amelyekkel a legteltesebb mértékben egyetértesz. Biztos találkozol olyan gondolattal, amelyet nem fogsz minden további nélkül elfogadni. Jónéhány kijelentés esetleg elutasítást vált ki benned. Akármi történjék is, maradjon meg az elsődleges cél: gondolkozzunk, ítélkezzünk együtt, állítsuk eszünket és szívünket annak az ügynek szolgálatába, hogy az egyház és a társadalom mindennapi élete jobb legyen, mint eddig.”

* * *

Nem valószínű, hogy a nyolcvanéves Herbert Haag, évtizedeken át a tübingeni egyetem katolikus teológiai fakultásán az ószövetségi exegézis professzora, „nyugdíjas hattyúdallával” akarta megajándékozni olvasóit, hiszen most is szünet nélkül munkálkodik. „Tapasztalatok és dacos remények” annak a könyvének címe, amelyben a merev konzervatizmussal (egyúttal vak engedelmességgel és alárendelődéssel) szemben védelmezi a keresztény ember szabadságát.

Herbert Haag, *Den Christen die Freiheit. Erfahrungen und widerspenstige Hoffnungen.* Freiburg/Basel/Wien, Herder, 1995. 222. o.

Herbert Haag lényegében véve hasonló problémavilágban körözik, mint Aguirre. Könyve az idős „és sokat megélt” ember tapasztalatával gazdagabb, de problémaközelítő módszere is más. Nem bizalmas beszélgetésre hív, hanem tényközlésre – és önálló gondolkodásra. Keményen perlekedik a múlttal és jelennel, felnőttként kezeli olvasóit, s feltételezi róluk, hogy kijelentéseit megfelelő mérlegelés után fogadják el – vagy éppen utasítják vissza.

Évszázadok óta megoldatlan az alapvető – alapvetőnek tartott – emberi jogok kérdése a katolikus egyházban, állítja Haag. Könyvét teljesen ebbe a perspektívába helyezi. Idézi Thomas Jefferson 1776-os függetlenségi nyilatkozatát; idézi a német felvilágosodás legértékesebb képviselőjét, Lessinget; idézi a párizsi nemzetgyűlés 1789-es tételeit az emberi jogokról; megemlíti az Egyesült Nemzetek Szövetségének 1948-as nyilatkozatát; említést tesz végül az 1950-ben, Strassburgban aláírt európai szerződésről „az alapvető emberi szabadságjogok” védelmében.

„E két utóbbi dokumentum abban különbözik egymástól, hogy az Egyesült Nemzetek nyilatkozatának nincs nemzetközi jogérvénye, mert kifejezetten egyetlen nemzet sem kötelezte el magát. Értéke az, hogy egy, az egész világra érvényes mértéket nyújt, s etikai követelményt állít a különböző kormányok és állami törvényhozók elé. Más a helyzet az emberi jogokra vonatkozó strassburgi egyezmény esetében. Ennek betartására az aláíró európai államok elkötelezték magukat. Ezek – jelenleg 30 tagállam – alkotják az Európatanácsot. Legutóbb, 1993-ban Észtország, Litvánia és Szlovénia nyert felvételt, miután képviselői aláírták az emberi jogok dokumentumát. Svájc előtt

is csak 1971-ben, a nők szavazati jogának biztosítása után nyílt szabad út a jelentkezésre. A Vatikán a mai napig nem tagja az Európatanácsnak, pusztán megfigyelőjét küldi ki. Nem tagadja, mert az emberi jogokra vonatkozó egyezményt nem írta alá – jelenlegi joggyakorlata alapján nem is írhatja alá.”

Egyház-nép-szavazás – osztrák fejlemények

Az osztrák egyház-nép-szavazás után a kezdeményezés elindítói és az osztrák püspökök is a maguk módján bírkóznak a kialakult helyzettel. A népszavazást menedzselő csoport a kijelölt célok elérésére mozgalmat szervez. Ennek érdekében nagy találkozókat és kis munkacsoportokat szerveztek az elmúlt fél év során. A találkozókön elképzeléseik és cselekvésük autonómiáját tanúsítandó programokat állítottak össze. Június 16-án Linzben nagygyűlést tartottak, ahol az ismert követelések (testvériség az egyházban, szabad cölibátus, nők teljes egyenrangúsága, a szexualitás pozitív értékelése és az örömhírről való fenyegetés abbahagyása) tárgyalására ökumenikus zsinat összehívását javasolták. A gyűlésen felolvasták számos külföldi szimpatizáns csoport és egyházi személyiség üdvözlését.

A munkacsoportok pedig elsősorban a szexualitás átértékeléséről bocsájtottak általános vitára egy szakanyagot ("Nyájlevél a pásztoroknak"), melynek szerzője a linzi Peter Paul Kaspar, az ottani egyetemi lelkész. 1997-ben hasonló vitaanyag készül a testvéries egyház témájában. A linzi gyűlés prominens vendége volt Gaillots francia püspök, akit sajátos lelkipásztori módszerei és nyilvánosság előtt terjesztett nézetei miatt elmozdítottak állomáshelyéről.

Az Osztrák Püspöki Kar a népszavazásról kiadott körlevelének megfelelően szeptember 7-8 között megtartotta Máriacellben a „sokféleség zárándoklatát”. Christoph Schönborn bécsi érseke a szeptember 3-i bécsi stáció alkalmából a Stephansdomban mondott beszédében abban jelölte meg a zárándoklat lényegét, hogy „egymással és egymásért imádkozni akarunk, az odavezető úton szóba akarunk állni egymással, konfliktusainkat ki akarjuk beszélni és megpróbálunk növekedni a kölcsönös megértésben. Máriazellből kiindulva tovább akarjuk járni az egy-

ház útját a harmadik évezred felé.” A bizalom klímájának megteremtéséhez az érsek szerint arra az alapállásra van szükség, amelyben a „partnerek abból indulnak ki, hogy a másik gazdagíthatják egymást”.

Az osztrák püspöki kar elnöke, Johannes Weber szerint az egész népszavazási akció mögött meghúzódó Groer-ügy miatt az egyházban sokan csalódtak. Szerinte nem Groer bíboros személyére kell koncentrálni, de az „ilyen tragikus eseteket – akár megfelelnek a tényeknek akár nem – nagyobb egyértelműséggel kell feldolgozni”. A maga részéről ezirányú igyekezetét „nem adja fel”.

Ezekből a fejleményekből és véleményekből kiviláglik, hogy a népszavazásban felvetett pontok tárgyalása az osztrák (és német) egyházi közösségekben minden szinten tovább folyik. A kezdeményezők a maguk módján ébren tartják a témákat, s a püspökök az egyházmegyei intézkedések szintjén valamint az egész osztrák egyház és társadalom nyilvánossága előtt sem maradnak süketek és némák. Konfliktuskezelésükkel azonban egy immár nem uniformizált, és többé nem is uniformizálható egyház képét mutatják fel.

Kedves Pápa testvér!

A Codex Iuris Canonici Ön általi közzétételének mai, 13. évfordulóján késztetést érzünk arra, hogy az Egyház jövője iránti őszinte gonddal eljuttassuk Önhöz a következő üzenetet.

A 212. kánonban Ön – amint hisszük, teljesen helyénvalóan – kifejezetten elismeri a hívőknek azt a jogát, hogy az Egyház javát érintő véleményüket közöljék a lekipásztorokkal és a többi hívővel. Ráadásul arról is szó esik, hogy olykor kötelességük ezt tenni.

Az elmúlt években arra a benyomásra kellett szert tennünk, hogy sem a római egyházvezetés, sem a különböző országok püspökeinek többsége nincs kielégítő módon tisztában azzal, milyen sok embernek és mennyire kell szenvednie a római katolikus Egyház bizonyos adottságai miatt. Megnyitandó e nagy számú hívő számára annak lehetőségét, hogy véleményüket – teljesen az említett kánon értelmében – közölhessék az egyházvezetéssel és a nyilvánossággal, az utóbbi évek eseményteli és különösen fájdalmas tapasztalatai nyomán életre hívtuk a „Kirchenvolks-Begehren”-t, amely világosan taglalja e sok hívő kívánságait. Jóllehet biztosan tájékoztatták Önt erről, mellékeljük a „Kirchenvolks-Begehren” szövegét.

Az akció kezdetén gyakran azzal a kijelentéssel vetették el ezt az ügyet, hogy Ausztrián belüli problémákról van szó, amelyeknek nem kell foglalkoztatniuk a világegyházat. Hogy ez egyáltalán nem így van, azt időközben rég bizonyította a Németországban és Dél-Tirolban szintén nagy sikerrel kivitelezett „Kirchenvolks-Begehren”, s hogy az akciót folytatták Franciaországban és legújabban Olaszországban, közvetlenül a Vatikán kapui előtt is. Az a

sok megkeresés, amely egy egész sor országból újból és újból elér minket, annak feltételezésére ösztönöz, hogy további „Kirchenvolks-Begehren”-ekre a Föld más régióiban is sor kerülhetne.

A Hittani Kongregáció előtt 1995. november 27-én megtartott beszédében Ön – a bécsi „Katholischer Presseagentur” szerint – annak a félelmének adott hangot, hogy „ellen-tanítóhivatal” létrehozására irányuló törekvések vannak folyamatban. Ez a beszéd arról tanúskodik számunkra, hogy Ön is teljesen komolyan veszi a „Kirchenvolks-Begehren”-t. De csodálkozunk azon, hogy erre a komolyan vételre a valamitől való félelem formájában kerül sor. Amilyen kevésbé akarunk félni mi – egyszerű hívők és lelkipásztorok – egyházi közösségünk magasabb hivatalviselőitől, megfordítva is éppoly kevésbé lenne helyénvaló valamiféle félelem. Kedves Pápa testvér, kérjük, ne ellenfeleit lássa bennünk, hanem nővéreit és fivéreit a közös hitben.

Fájdalmat okoz nekünk, ha hívők milliói ügyének előhozását az egyházra nézve károsnak állítják be. Csak a német nyelvterületen eddig több mint két millió katolikus nő és férfi (s ezen túlmenően 300.000 más felekezeti tag keresztény nő és férfi) írta alá a „Kirchenvolks-Begehren”-t. Ezenkívül országainkbeli reprezentatív körkérdések azt mutatták, hogy a „Kirchenvolks-Begehren” ügyét messze nagyobb kör, nevezetesen országaink lakosságának mintegy háromnegyede szintén támogatja. És amint időközben Ön bizonyára tapasztalta, a „Kirchenvolks-Begehren” kezdeményezései a német nyelvű országokban egyáltalán nem bátorítanították el vagy tették rezignálttá az embereket, ahogy egyesek olykor féltek ettől, hanem inkább bátorították őket és megerősítették hitükben. Mindazonáltal nem az egyházrend változtathatatlanságának „hitében”.

A „Kirchenvolks-Begehren” ügyével való nagy egyetértésből levezethető az Egyház felelőseinek ama sürgős kötelezettsége, hogy testvéri beszélgetést kezdjenek azokkal, akik teljes tisztelettel és bármiféle szakadást okozó szándék nélkül, őszinte gondjaikkal közelednek hozzájuk. Ennek a feladatnak annál is könnyebben lehetne megfelelni, mivel a „Kirchenvolks-Begehren” öt pontja nem a hit központi tanításainak tartalmát érinti, hanem mindenekelőtt az egyházrend kérdéseit. Ha ezekben a kérdésekben az Egyház jobban tükrözné Isten szeretetét és nagyvonalúságát, akkor ez csak Isten ígéje hirdetésének javát szolgálná.

Éppen azért, mert a „Kirchenvolks-Begehren” követeléseiben főként az egyházi struktúrákról van szó, amelyek történelmileg alakultak ki és ennél fogva meg is változtathatók, kötelességünknek érezzük ezek megváltoztatásán munkálkodni, hogy szabaddá tegyük az utat a hit tulajdonképpeni hirdetése előtt. Hiszen az Egyház külső megjelenésében is a lehető legtöbbnek kellene érezhetőnek lennie Jézus Krisztus emberbaráti, felszabadító-megváltó üzenetéből.

A római katolikus Egyház elkötelezett tagjaiként azonban ténylegesen azt tapasztaljuk a bőrünkön – és ezért talán a magas méltóságok viselőinél világosabban –, hogy a strukturális problémák mennyire megakadályozhatják az evangéliumhoz való hozzáférést. Ezek egyre gyakrabban okai annak, hogy sok ember elfordul az Egyháztól. Mivel ez a fejlemény mélyen érint minket, az egyházvezetéshez fordulunk, hogy az égető kérdésekről kezdjen nyílt dialógust a hívőkkel. A jövő kihívásaival ugyanis csak az Egyház vezetésének és népének közös erőfeszítése révén lehet megbirkózni.

Mivel biztosak vagyunk abban, hogy Ön különleges módon szívén viseli Egyházunk kisugárzását, és mivel püspökeink sajnos nem vállalkoztak arra, hogy határozottan

terjesszék Ön elé oly sok hívő ügyét, szívből kérjük Önt, nyissa meg a dialógust és a személyes beszélgetést.

Testvéri üdvözlettel:

Innsbruck, 1996. január 25.

Dr. Thomas Plankensteiner

Dr. Robert Hochgruber

Christian Weisner

NAGY FERENC

Aggiornamento magyar módra

Budapest, 1995. június 2.

Igyekszem röviden reflektálni az idézett címmel közzétett, meglehetősen változatos összeállításra.

1. Az „egyház-nép-szavazás” kihívó hangzása nyilván csábít, de jobb lett volna a kifejezést egyáltalán nem használni. Az osztrák kezdeményezés szabatosabb (talán szürkébb) megnevezései: egyházi népi kezdeményezés, a keresztény nép kívánságlistája.

2. Hegyi Gyula írását (75–85. oldal) találok leginkább a tárgyhoz szólónak és a legértékesebbnek, beleértve az én füzetkémre mondott bírálatának lényegét is (82. oldal), „a nemzeti és vallási érzület cinikus bomlasztói” kifejezésem elemzése azonban nem egészen találó. Érdeemes lenne körüljárni ezt az ismert és általa idézett mondást is: „A hír szent, a vélemény szabad.”

3. Füzetkém ismertetésének (61–63. oldal) lényegtelen pontatlanságaiból csak egyet teszek szóvá: a szövegem végén felsorolt öt pontot én igazában nem szántam és nem is neveztem „összefoglalásnak”. Az igazság kedvéért még valamit megjegyzek: Úgy látszik (vö. 61. és 81. oldal), többen túlértékelik az általam megnevezett tizenöt személy társ-szerzőségének dimenzióit és fontosságát.

4. Nincs olyan benyomásom, hogy Morel Gyula innsbrucki professzor (67–76. oldal) szándékoltan és ténylegesen „Nagy Ferenc mellékletére... válaszol” (59. oldal). Nyilván ismeri írásomat, és ahhoz is hozzászól, elsősorban mégis magáról az egyház-nép-szavazás témájáról mondja el „egy szociológus szempontjait”. Érdelemleges párbeszédet csak a szerzőénél jóval hosszabb írásban lehetne megkísérelni (elemezni, árnyalni, pontosítani kellene sok tömény megfo-

galmazását. Csupán egy-két példát hozok: a) túlságosan sommásak az „egyértelműen válaszolt” és „lelkibetegek vagy félrevezetettek kis csoportja” kifejezések (68. oldal); b) a felsorolt egyházképek (68–69. oldal) szintén túlságosan sommásak; c) az emancipáció pozitív oldalai mellett a negatívumokat sem szabad nem megnevezni (69–70. oldal); d) a szükséges gyanúper mindkét kijelentésre vonatkozik: „ezen az egyház nem változtathat”, „ezen az egyház változtathat”; e) felmerül a két hosszan kifejtett „szakmai megfontolás” (72–74. oldal) teljes elfogadhatóságának vagy optimális jellegének kérdése; f) Morel Gyula nemegyszer teológiai kérdésekhez is hozzányúl. Egyetlen teológia-történeti apróságot említek. A 4. jegyzetben Denzinger híres Enchiridionjának 1948-as 24–25. kiadására hivatkozik. Közben Schönmetzer az Enchiridiont 1963-ban a 32. kiadásban gyökeresen átdolgozta, Hünemann pedig újabb igen jelentős átdolgozással 1991-ben megjelentette a gyűjtemény többnyelvű (az eredeti szövegek német fordításával bővített), immáron 37. kiadását is. A Denzinger 1945 és 1991 közötti fejlődését nyugodtan párhuzamba lehet állítani a teológia ugyanezen időszakban megtett fejlődésével!

5. Pengeváltás az Egyházforum és Nagy Ferenc között (64–66. oldal). Andok Mónika február 19-én faxon küldte nevemre a szépen nyomtatott szerkesztőségi hozzászólást, azzal a kéréssel, hogy a Távlatok közölje. Mivel Szabó Ferenc főszerkesztői bevezetőjében (1995. 722.) már világosan megírta, hogy a népszavazásról további vitát a lapban nem kíván folytatni, nem tehettem mást, mint hogy erre hivatkoztam. Az Egyházforum hozzászólásának hangvétele arra ösztönzött, hogy azonnal, sok fontolgtatás nélkül, ákombákom kézírással, hasonló hangnemben válaszoljak. Írásom közlését nemcsak nem kértem, de meg se fordult a fejemben, hogy valaha kinyomtatva viszontlátom. Végül is: egyik írás nem rosszabb, mint a másik, de alighanem kár az Egyházforum jobb sorsra érdemes három oldaláért.

6. Újabb tervezetem ismertetésében (77–78. oldal) sajnálatos módon keveredik egy tervezetés két, egymástól jelentősen eltérő fázisa. a) Az 1995. február 8-i fogalmazvány viselte a Magyar katolikus hitvallás – 1996 címet, az akkori elgondolás szerint ezt ismert katolikus személyiségek kisebb-nagyobb csoportja, mindegyikük nevével jegyezve, tette volna közzé, aláírás formájában történő csatlakozások gyűjtésére. b) A február végi változat, módosult jellegének megfelelően, már ezt a címet viseli: Bízunk Krisztus megváltásában. Katolikus elköteleződésünk – Magyarország 1996. A célkitűzésben többé nem szerepelt az aláírásgyűjtés. „Célunk az, hogy az előttünk álló kérdéseket tudatosítsuk, és a szükséges szemléletváltozáshoz fórumot teremtsünk. A kezdeményezők azt óhajtják, hogy e gondolatok a helyi, plébániai közösségekben a továbbgondolásra és a mielőbbi felelős cselekvésre ösztönözzenek.” Ennek a fogalmazványnak egy rövidebb változatát közli az Egyházforum. (A hosszabb, teljes változat kb. nyolcszorta terjedelmesebb.)

7. Az említett február végi változat már egészen közel volt ahhoz, hogy nyomtatásban megjelenjen. Nem az írás értelmi szerzőin és nem is a kiadásra kész sajtóvállalkozáson múlt, hogy ez nem következett be. Mások tettek keresztbe. (Alighanem végzetes félreértés alapján, amelynek okai.)

8. Nem örülök annak, hogy hazánkban a katolikus sajtószervek közül most már csak az Egyházforumban lehet ilyen népszerű elgondolást leírni és olvasni (60. oldal): „Arról kérdezzük olvasóinkat, mik legyenek az „aggiornamento ungherese” témái, és milyen módszerrel lehetne folyamatosan, minél szélesebb kör számára lehetőséget adni a közreműködésre.”

9. Teljesen függetlenül attól, hogy én pillanatnyilag minek örülök, és minek nem örülök: Bizonyára a Szentlélek gondviselő vezetése fog érvényesülni abban (és nem csupán emberek – alkalmasint püspökök – ilyen vagy olyan

hozzállása), hogy „aggiornamento ungherese” jelleggel talán majd sor kerül az egész (virtuálisan egész) magyar egyház valamiféle belső dialógusára.

1996. VIII. 18.: kiegészítés.

A magyar püspöki kar Igazságosabb és testvériesebb világot! című körlevele nagyszerű kezdeményezés. Négy fejezetében sorra veszi a mai Magyarország társadalomépítési nagy problémáit: a szociális viszonyokat és az egészségügyet, a gazdasági életet, az államot és a politikát, valamint a kultúrát. „Gondosan törekedtünk arra, hogy megfogalmazásaink érthetőek legyenek mind híveink, mind a világ számára. Evilági életünkről szólunk, a hétköznapi ember nyelvén.” (11. pont) „Bízunk abban, hogy hívó szavunkat minél többet meghallják, és elfogadják a felkínált párbeszéd, az együttműködés lehetőségét.” (6. pont) Kíváncos lenne, ha jobb hozzászólások ne csupán a tömegkommunikációs irodába jussanak el (vö. 71. old.), hanem valamilyen sajtószervben rendszeresen elérjék az ország közvéleményét.

BÁRDOSY ÉVA

A jezsuita Szív és Távolatok szerkesztője hozászólt Nagy Ferenc jezsuita atya folyóiratunkban is referált szövegtervezetéhez. Hozzászólását azzal a kommentárral küldte meg szerkesztőségünknek, hogy „a szerző teljes egészében maga vállalt felelősséget a tanulmányban leírtakért, tehát bennünket nem érhet semmilyen vád. (...) Úgy tűnik (például Morel Gyula reflexiójából), mintha mi mindannyian egyetértettünk volna Nagy Ferencel. (...) Az általam leírtak szerintem nem tükröződnek Nagy Ferenc írásában a legkevésbé sem.” Hozzászólását kissé szerkesztett változatban közöljük.

Szóban forogjon

A téma kidolgozása fontos, s a magam részéről amellettnél is fontosabb, hogy nagyobb nyilvánosságot kapjon. Ha az emberek elgondolkodnak ezekről a kérdésekről, az senkinek és semminek nem árthat. A levegőben vannak ezek a dolgok.

A nyolcvanas évek közepén volt a világiakkal foglalkozó püspöki szinódus. Arra készülve Waigand Jóska bácsi közvéleménykutatást végzett. Olyasfélét, melyet Nagy Ferenc szorgalmazna. Ez ugrott be a fogalmazvány olvasásakor, mert sok kérdés teljesen úgy vetődött fel akkor is.

Testvériesebb egyházat

A baj egyik oka, hogy a szolgálati papság csak elméletben tekinti papságát szolgálatnak, sokkal inkább kiváltsággként gyakorolja ezt a tisztséget (s ez a magatartás sokkal általánosabb, mint a tiszteletet érdemlő kivételek), másrészt pedig az általános papság sem vált tudatossá a keresztényekben, még azokban sem, akik már fölvtették a bérmlás szentségét is, sőt az egyházi rendet is.

Női egyenjogúságot

Meglehetősen távolságból kellene szemlélni a dolgot, én viszont elképesztően közelről tudom csak szemlélni. A nők állandó diakonátusáról van egy kidolgozott „előadásom”, amelyet a Patrona Hungariae gimnázium öregdiák-találkozóján mondtam el. Betekintésre átadom, mert árnyalja ezt a kérdést. [A szerzőt felkértük, hogy későbbiekben publikálhassuk dolgozatát, amihez hozzájárulását adta. – szerk.]

A nők papságához annyit tennék hozzá, hogy amíg ez íróasztal mellett kiötlött probléma, addig bizonyára egyszerű a kérdés megoldása. Akkor kezd égetővé válni, amikor egy-egy személy számára létkérdéssé, életbevágóvá szigorodik. Amikor egy nő kénytelen együtt élni azzal a konfliktussal, hogy teljesítenie kellene Isten akaratát (amely őt papságra hívja), de a szó szoros értelmében tiltja a vallása, akkor lesz minden bizonytalan. Eközben hitről, egyházhűségről (!) van szó, mert azért nem minden érintett keres olyan megoldásokat, hogy másik egyházban vállal papi tisztséget, mint tudomásom szerint ezt igen sokan megteszik. Természetes, hogy egyik kérdés sem tárgyalható csupán helyi egyházi szinten, de közvéleménykutatást azért nyugodtan lehetne végezni erről is. Talán az is kiderülne, ki mit vár, milyen előnyöket a nők diakonátusától vagy papságától. Minden elismerésem a pápáé, de engem történetesen nem sikerült „megerősítenie” a szóban forgó nyilatkozatával sem 1994. május 22-én, sem azóta. Inkább elgyengítenie sikerült, ezt meg kell mondanom az igazság kedvéért.

Szabad cölibátusválasztás

Arra a tapasztalatra hivatkoznék, hogy hazai szinten (ez az országosan eltejedt vélemény), sokkal jobb helyzetűnek tartják a női görög katolikus papságot a hivatások alakulásának tekintetében, mint a latin szertartásúakat. Az állandó diakonusokra is igen nagy szükség van és főleg lesz.

Időben legalább annyit kell majd házas emberként rá-szánniuk a hivatásuk gyakorlására, mint „áldozópap” kollégáiknak. Ama „megosztott szív” emlegetése pedig egyre anakronisztikusabbá válik, ezt saját életem is tanúsíthatja.

Szexualitás átértékelése

Ez a téma is felvetődött azon a nyolcvanas évekbeli közvéleménykutatáson, s a végeredményt Jóska bácsi így fogalmazta meg: „szeretettel kérjük a szentatyát, a jövőben kerülje azt a látszatot, hogy a fogamzásgátlás és az abortusz közé egyenlőségjel került”. Ma már megértem a különbséget a természetes és a mesterséges fogamzásgátlás között, mégis biztosra veszem, hogy nem minden házaspár számára ad segítséget az előbbi. Számos püspöki kar gondolkodik így, mert a gyermekáldásnak valóban áldásnak kellene lennie, nem pedig az ellenkezőjének.

A szexuálerekölcs görcsös túlhangsúlyozása érzésem szerint nem a Tanítóhivatal szintjén, hanem sokkal inkább a gyakorlati „lekipásztorkodás” szintjén okoz gondot.

MIHÁLYI GILBERT

AZ EGYHÁZ OTT VAN, AHOL A MEGKERESZTELTEKÉLIK A KÖZÖSSÉGET ISTENNEL ÉS EGYMÁSSAL

Nagyon szívesen válaszolok a Szerkesztőségnek Olvasóihoz intézett felhívására.

I.

A Szentatya az USA-beli püspökök ad limina látogatásakor hangsúlyozta: „Az Egyház reformjának az útja a kommunió-egyház szemléletén át vezet, amely a központi és alapvető eszméje a zsinati tanításnak” (Origins, 1993. okt. 21.).

Vagyis a Szentatya szerint új módon, zsinati szellemben vagyunk egyház. Ezt kezdettől fogva megértette Gál Ferenc, ma a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektora: „Amikor az egyházi élet megújítására törekszünk, elsősorban azt kutatjuk, hogyan válik az egyház élő közösséggé” (Zsinat és Korforduló, 1968).

II.

Viszont többek között Szennay András OSB, Szabó Ferenc SJ szerint lassan valósul meg a zsinati aggiornamento. Gyulay Endre megyéspüspök úgy gondolja: „Sajnos, a magyar egyházban mi igen messze vagyunk az eszményi megújulástól” (Távlatok, 1995/5., 625. old.) Acerbi pápai nuncius hasonlóan nyilatkozott. Kipke Tamás pedig figyelmeztet: „Nem tehetünk úgy, mintha egyházunk életében rendben levőnek találnánk mindent” (Új Ember, 1995. december 24.).

Okait kötelességünk keresni. Szerintem az egyik fő ok az ekkleziológiai különbözőség, eltérés, érdektelenség. Do-

romby Károly, Szennay András volt pannonhalmi főapát szerint sok hívő és sok pap sem olvasta a zsinati dokumentumokat. Korzenszky Richárd: „Magyar katolikus tömegek még nem tudatosították a zsinati tanítást.” Erdő Péter egyházjogász nem régen állapította meg, hogy sokan nem ismerik, és nem becsülik eléggé a zsinati útmutatásokat. Csoda, ha vánszorgunk, budácsolunk, húzódozunk, meg sem mozdulunk?

III.

Ezért a közösségalkítás csak itt-ott megy. Általában folytatódik a régi: az osztálytársadalmas egyház, klerikalizmus. Ezt kritizálják a Jezsuiták régiós megbeszélésén Prágában, az Új jezsuita Tartományfőnök a Magyar Nemzet húsvéti számában, Nemeshegyi Péter SJ pedig így ír: „Nekem még nincsenek tapasztalataim, de innen-onnan hallottam, hogy a papság egy része még autokratikus. Ezt paptársaik és híveik közül is többen tapasztalják.” Keresztesné, Várhelyi Ilona a Pax Romana 1996-i Konferenciáján így jellemezte a helyzetet: „Legfeljebb vallási közösségekről beszélhetünk s nem közösségi egyházzal. Ma nagy tömegek láthatók templomainkban, de alig minősíthető egy szentmise közössége különbnek, mint egy igényes színházi előadás közönsége... A klérus nehezen viseli el a véleményt, kritikát, másfajta javaslatot.”

IV.

Isten népét mind a papság, mind pedig a hívek alkotják. Az egyház nem a klerikusok egyháza. Az egyetemes papság és a szolgálati papság, mindkettő felelős az Egyház missziójáért. Nem riválisok tehát, hanem munkatársak, így akarja a II. Vatikáni zsinaton az Egyház.

Az együttműködés hiányáért felelős a papság: Gyulay Endre megyéspüspök őszintén rámutat: „Sok pap nem tud együttműködni a világi hívekkel... A papságra nevelés az elmúlt 20 vagy 50 évben azt jelentette, hogy a te feladatod

az, hogy uralkodj és kormányozz, mert a te felelősséged, hogy merre vezeted a népet.” Veszprémből levél panaszkodik: „Nem régen egyik városunkba új plébánost helyeztek, egy fiatal, „ifjúságpártoló” papot. Megérkezése után 3 nappal minden leányt leváltott s hímneműsítette a ministráns csapatot...”

Az együttműködés hiányáért felelősek a hívek is: „A hívek közül sokan abban a tudatban élnek, hogy a pap engem szolgáljon ki, egyébként pedig hagyjon békén, kifizetem az egyházi hozzájárulást s ezzel eleget tettem az egyháznak” – mutat rá Gyulay Endre megyéspüspök.

Első kisegítő helyemen az esti szentmiséket is mondtam, így gyakrabban tettem említést a homiliáimban a II. Vatikáni zsinatra. Két-három hét múlva 2-3 asszony így szólt: itt saenki nem beszél a zsinatról, nemde önnek is azt kellene prédikálni, amit az Egyház tanít. Rájuk mosolyogtam: „Igazuk van. Azt is teszem, hiszen a zsinaton az egyház tanít.” Csak néztek, néztek, majd bevallották: ezt mi nem tudtuk. „Sajnálom”, mondtam, de mondják meg lelkipásztoruknak. Sajnáltam az asszonyokat, de jobban sajnáltam papjukat. Hát csodálkozunk, hogy így vagyunk?

Pedig II. János Pál a Krisztushívő Világiakban ezt jelenti ki: „A hívők szolgálata sohasem hiányozhat az egyház életéből.”

V.

Működnek a kollégialis tanácsok, fórumok a kommúnió megélésére? Folyik a dialógus, vagy még mindig zárt egyház vagyunk, távolságtartással? „Nyitott kapuk egyházá”-nak kell lennünk, hirdeti Szennay András OSB. A pápa látogatásakor: „Nem a hatalom, hanem a szolgálat egyháza vagyunk.” Nincs megfelelő kommunikáció, szabad véleményezés, ezt hiányolja a Pax Romana 1993. Kongresszusa, Tomka Miklós Csak a Katolikusoknak c. gyűjteménye, Morel Gyula jezsuita a Jövő Biztosabb mint a Múlt c. könyve, a Faludi Ferenc Akadémia Egyház a kommuniká-

ciós társadalomban c. programján Tomka Miklós és Czákó Gábor (Távlatok, 1996/1. 90–94. old.), stb.

„Az egyházi népszavazás” ügyetlen szó, a katolikus egyházban teljesen szokatlan. De hát miért nyargalunk a kifejezésen, a lényeg a fontos. Ez pedig a kommunikáció, dialógus, véleménynyilvánítás, kérdezés, joga, kötelessége... Sajgó Szabolcs jezsuita így vélekedik: „A magyar katolikus egyház létkérdése, hogy legyen olyan fóruma, ahol mindenkit meghallgatnak, ahol mindenki mindenkiről és mindenről elmondhatja véleményét, legyen az akár elmarasztaló is.” (Vigilia, 1994/6. 478. old.) Nemeshegyi Péter jezsuita: „Mindenekelőtt az egyháztagek sokféle karizmáit kellene harmóniába hozniok az egyházi vezetőknek. Ennek feltétele, hogy a hívek merjenek beszélni, véleményt mondani, és püspökeiknek, papoknak és világiaknak legyen füle a hallásra.” (Teológia, 1993/4. 219. old.) Ez a lényeg, nem pedig a túlreagálás a „népszavazás” kifejezésre. „Kíváncsi, hogy a kollégialitás elve egyre hatékonyabban érvényesüljön nemcsak a pápa és a püspökök, hanem a püspökök és a papok, papok és világi hívek együttműködése vonalán” – állapítja meg Békés Gellért OSB (Vigilia, 1995/4. 290. old.)

König bíboros is szószólója a szabad véleménynyilvánításnak: „Ebben sok jóakarat van, amit tiszteletben kell tartanunk. Mindenkit meg kell tudnunk hallgatni. A szólásszabadságnak, a világiakénak is nagy jelentősége van az egyházban...” (Mérleg, 1995/3. 263. old.)

A II. Vatikáni zsinat bizonyos demokratizálást vezetett be az egyházba. De ez nem parlamentáris demokrácia, hanem a kommúnió demokráciája, amit már az Apostol kijelent: „Krisztusban nincs férfi és nő, nincs... hanem mindnyájan egyek vagyunk a mi Urunk Jézus Krisztusban!”

Csak akkor hiteles az egyház, ha megéli ezt a kommúniót!

Mivel pedig a papság és a hívek nagy része nem ismeri a zsinati tanítást, azt javasolom tisztelettel, hogy legelső

feladatunk legyen a II. Vatikánum egyházzsemléletének terjesztése, mert ismerete nélkül nem lehet kérdéseket megérteni, sem éretten és felelősen megválaszolni. Hát mit akarunk kérem katolikus közvélemény-kutatással, ha tájékoztatlanságban élnek papjaink és híveink! Itt nem agymosásról van szó, hanem újraevangélizálásról!

A nők pappá szentelhetőségéről

A távlatok c. jezsuita egyházi folyóirat 1996/3–4. számában Nagy Ferenc S.J. ismertette nézeteit a nők pappá szentelésével kapcsolatosan. Az ok, amiért ennek kapcsán tollat ragadok kettős. Tudomásom van róla, hogy a Távlatoknak ugyan ebben a számában meg kellett volna jelennie egy másik cikknek is, mely kifejezetten arra a felkérésre íródott, hogy az ellenkező álláspontot képviselje. Ez azonban sajnos nem kerülhetett nyomtatásra. Ez az eset arra ösztönzött, hogy valahogy mégiscsak hangot adjak az „ellentábor” véleményének. Másik okom pedig abban rejlik, hogy Nagy Ferenc cikkében olyan teológiai pontatlanságokat és túlhaladott teológiai álláspontot fedeztem fel, amely kiigazítást követel. Ez számomra annál is inkább furcsa, mivel engem is jezsuiták vezettek be a teológia rejtelmeibe és tanítottak meg teologizálni.

Hagyományosan az első helyre állított argument a nők pappá nem szentelhetőségével kapcsolatosan, – amely már-már elcsépelten hangzik – hogy Jézus Egyházát 12 férfi apostolra bízta, s sem női tanítványait, sem anyját¹ nem hívta meg apostolnak.

A 12 férfinek a kiválasztása még nem elegendő bizonyíték a mai szentíráskutatók számára, hogy ebből egy leendő közösség, vagyis az Egyház első szervezeti alapformáját levezessék. Általános elfogadott álláspont, hogy a kiválasztásnál nem a nemiség játsza a döntő szerepet, hanem a 12-es szám. Jézus azzal, hogy 12-t kiválasztott tanítványai köréből (vö. Lk 6,13, Mk 3,13–16) azt akarta kifejezésre juttatni, hogy küldetése Izrael egész házához szól. A 12 kiválasztott férfi szimbolizálta Izrael 12 törzsét, s ezzel Jézusnak azon szándékát, hogy Izrael fiait és leányait összegyűjtse. Ezzel az utasítással küldi útra a kiválasztott 12-t önmagában, mint megnevezést (...), mely megerősíti a szám s egyben a személyek szimbolikus jelentését. Jézus nem választott nőket a 12 közé, mert a 12 pátriárka férfi volt, s mert a nők társadalmi és szociális helyzete ezt nem tette lehetővé. Amennyiben szorosan ragaszkodni akarnánk a szöveg elsődleges értelmezéséhez, úgy nem csak azt kellene figyelembe vennünk, hogy a 12 férfi volt, hanem azt is, hogy zsidók és halászok is voltak. Az apostolság fogalma pedig nem korlátozódott 12-re. A 12 nem azért lett apostol (...), mert Jézus kiválasztotta őket a többi kö-

zül (LK 6,13), hanem mert küldte (...) őket, de ugyanezzel az igével jelzi Lukács a 72 tanítvány küldetését is (LK 10,1). Az igéből lesz a főnév, akit küldenek abból küldött lesz. Ennek értelmében a 72-őt is apostolnak nevezhetjük. Az ApCsel 1,21–22 pedig így fogalmazza meg az postolság kritériumát, amikor Júdás helyére keresnek valakit, hogy a 12-es szám teljes legyen: „Szükséges tehát, hogy valaki azok közül, akik mindig velünk tartottak, amíg az Úr Jézus közöttünk járt-kelt – tudniillik János keresztségétől fogva egészen mennybevétele napjáig – velünk együtt tanúskodjék az ő föltámadásáról.”

Az a megállapítás pedig, hogy Jézus a 12-t papnak szánta volna, az evangéliumok alapján nem bizonyítható. A négy evangélista tanúsága szerint Jézusnak nem volt különösebb kapcsolata a templommal és a zsidó papi hierarchiával, azon kívül, hogy a főpapok őt elfogadták és halálra ítélték. Jézus tanításából és tetteiből nem lehet arra következtetni, hogy Jézus tanítványaira az akkori, vagy más szakrális értelemben papi funkciókat bízott volna.

A második helyen a női papság ellenérveként rendszerint Pál apostolnak a Korintusiakhoz írt első levelének azon sorait idézik, melyek arra vonatkoznak, hogy az asszonynak a gyülekezetben fedett fővel kell imádkozni, s az összejöveteleken hallgatni kötelesek, mert férjüknek alárendelt állapotban vannak (1 Kor 11,3–16; 14,34–40). Ezek a sorok, kiszakítva Pál apostol igehirdetési gyakorlatának összefüggéséből és magának a levélnek a kontextusából, nemcsak hogy hiányos, de valótlan képet festenek az apostolról. Pál apostol teológiájával kapcsolatosan tudni kell, hogy különbséget kell tennünk azon kijelentései között, melyekkel egy adott problémára, egy adott szituációra, vagy a közösségtől érkezett kérdésre válaszol, mint ahogy az az első Korintusi levél esetében is történt. Azon kívül azon kijelentései között, melyek általános érvényűek, társadalmi szociális és a kulturálisan meghatározott környezettől függetlenek, s így igehirdetésének magvához tartoznak, mint például a következő: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindnyájan egy személy vagytok Krisztus Jézusban” (Gal 3,28).

A következőkben szeretnék vázlatosan képet adni az első század keresztény közösségeinek életéről, annak érzékeltetésére, hogy annak idején nem voltak még szigorú szabályok s a spontaneitásnak sokkal nagyobb szerepe volt a keresztények életében.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az őskereszténység missziója nem támaszkodhat konkrétan előre megfogalmazott és írásban lefektetett tanításra és nem állt mögötte egy meghatározott szabályok szerint működő szervezet. Ezek csak a következő generációk során alakultak ki folyamatosan a heretikus tanításokkal való konfrontálódás hatására. Ez az általános helyzet tükröződik vissza a páli levelekben, melyeknek tanúsága szerint Pál apostol egységes egyházi struktúra hiányában, mindig az éppen adott problémára válaszolva próbálja a közösségek egységét megőrizni. Vagy éppen azért, hogy személyeket a közösség figyelmébe ajánl, ezzel nekik tanítói tekintélyt szerez. Erre jó példa a Róm 16,1–16, ahol Pál apostol többek között két hölgyet is megnevez. Az egyik Föbe, a kenkreai egyházból, aki misszionáriusnő és közösségvezető.² A másik pedig Júnia, aki az apostolok között van említve. A könyv szerzője³ felhívja külön a figyelmet arra, hogy a Júniából nem szabad Júniást, vagyis férfi nevet csinálni, mert erre nem található bizonyíték. A felsorolásban azonban több nő névvel is találkozunk, s ez azt bizonyítja, hogy a nőknek korlátozatlan részvételük volt a Pál által alapított, illetve vezetett közösségek életének minden területén. Pál tehát nem csak tanította az egyenlőséget Krisztusban, hanem közösségeinek mindennapi élete is ezt tükrözte vissza.

Hans Bernhard Meyer S.J. írja a következőket az őskeresztények közösségi életével kapcsolatosan: A közösségen belül nem volt különbség a nemek, a rangok és a szociálisan különböző helyzetűek között. Időnként nők is kaptak lehetőséget az igehirdetésben ott, és mindaddig, amíg az a teremtési rendre alapozott zsidó tanítás érvényt nem szerzett magának, miszerint a nő alacsonyabb rendű és a férfinek alá van vetve. A közösség és az eucharisztia vezetésében feltehetően kezdetben nagy szerepük volt azoknak a személyeknek, akik a kis közösségeknek házukban helyet adtak, kik a vezetői, esetlegesen vezetőnői voltak ezeknek a csoportoknak. (Pálnál gyakori, hogy a levelei végén üdvözlí valakinek a háza népét ill. a házában összegyülekező közösséget. Pl. Róm 16,5) Az eucharistiának a vezetése nyilvánvalóan összefüggött a közösség vezetésének a funkciójával, s nem tartozott a még ki nem alakult papi-szentségi hatalom hatáskörébe.⁴

Remélem, hogy ez a pár gondolat segíti abban az olvasót, hogy bele tudja képzelni magát az őskeresztény közösségek spontán világába, s egyet értsen velem abban, hogy Pál apostol

tevékenységére és tanítására hivatkozva nem lehet a nők pappá szentelésének lehetőségét egyértelműen tagadni.

A harmadik oszlopfő az ellenérvek sorában az egyházi hagyomány. Ezzel érvelni azonban egy felettébb kényes dolog, hiszen a történelem bizonyítja, hogy az egyház már sokkal súlyosabb kérdésekben is tévedt, mint a nők pappá nem szentelhetőségének problémája.

Hadd hozzam első példaként Galileo Galileinek az esetét. Tanítsa miatt, hogy a világegyetem nem föld- hanem napcentrikus és a Föld forog a Nap körül, a katolikus egyház invíziós pert indított ellene, tanítását visszavonattatta, s élete végéig a „szent” inkvizíció házfogságában élt. Tudományos világképünknek évszázadok óta Galilei felfedezése képezi az alapját, s minden kisiskolás gyerek ismeri a tételét. S ezt a Galileit a katolikus egyház csak 1983-ban rehabilitálta.

Gondoljunk például a vallásszabadság általánosan elismert normájára. Aki a II. Vatikáni Zsinatig ennek az elvnek megfelelően formálta véleményét és erre alapozta embertársi kapcsolatait, azt a katolikus egyház hivatalosan kiátkozhatta (anathema sit!). Ehhez kapcsolódik a katolikus egyháznak azon dogmaként kimondott tanítása, mely szerint a katolikus egyház kötelékein kívül nincs üdvösség. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy aki nem katolikus, az könnyörtelenül és rövid úton a pokolra jut. Ehhez a tanításhoz is évszázadokon keresztül, egészen a II. Vatikánumig tartotta magát az egyház. Erről a privilégiumról való lemondás azért is volt egy kényes feladat, mert a dogmákról azt tanítja az egyház, hogy megváltoztathatatlanok, örök isteni igazságok és így tévedhetetlenek.

Végül pedig az az egyháztani érvelési mód sem állja meg a helyét, melyet a szerző mainak nevez. Ahol Krisztus férfi és ennek megfelelően a pap férfi mivolta már-már túlhangsúlyozott, ott egyértelműen az egyház hierarchikus férfi-társadalmának önigazolásával állunk szemben. Az érvelésben felfedezzük Pál apostol egyszerű hasonlatának túlszakralizált változatát, ami-ben Krisztus egyházához való kapcsolatát a férj és feleség egymás iránti megnyilvánuló odaadó szeretetével és ragaszkodásával hasonlítja össze (Ef 5,22-33). Ez a teológiai álláspont azon páli tanításnak sem felel meg, ahol Pál apostol nyomatékosan kijelenti, hogy Krisztusban nincsenek különbségek és megkülönböztetés. Itt pedig pontosan Krisztus férfiúi mivoltának hangsúlyozása használ arra, hogy kijelentsük: „a krisztusi családban nincs mindenkinek bármihez egyformán feltétlen joga”. Az a ki-

jelentés pedig, hogy „a feleségi jellegű közösségben a férfi pap, atya és hitves, a férfi Krisztusnak szimbóluma (jele és hatékony munkatársa)”, a XX. század végén nem állja meg a helyét, már csak azért sem, mert pap személye már rég mitosztalanítva lett.

Gondolom e három példa alapján egyértelmű, hogy a Nagy Ferenc által felsorolt egyházi dokumentumoknak a nők pappá szentelésével kapcsolatban nem lehet végleges, csak ideiglenes érvényességet tulajdonítani. Természetesen erre válaszként azt szokták mondani, hogy az egyház előjárói is csak emberek, s az egyház a pusztában vándorló, tökéletességét még el nem ért közösség. Ez az érv önmagában igaz és helyes, csak az a furcsa, hogy el nem döntött kérdések esetében, mint jelen esetünkben a nők pappá szentelhetőségének lehetősége, nem alkalmazzák, illetve nem veszik figyelembe a tévedés lehetőségét. Arról a tanításról, hogy aki nem katolikus az a pokolba jut, is azt hitték, hogy Krisztus akarata.

Ámbár a tanítás eléri célját: mert ennek alapján meg lehet magyarázni a nőknek, hogy ők Krisztus által nincsenek arra méltatva, hogy rajtuk keresztül szóljon, hogy a szentségekben rajtuk keresztül osszon kegyelmet, hogy az áldozatban szavaikra vállják jelenvalóvá. Őket is nagyon szereti Krisztus, sőt egyenlők Krisztusban, de nem most, hanem majd az idők végeztével, itt a földön hálával kell elfogadniuk alárendelt szerepüket, s hinniük kell, hogy egyenlők.

A nők emancipációs törekvésének a leszólása abban csúcspontba ér, hogy Nagy Ferenc e törekvés eredményének tekinti a homoszexualitást. Pedig homoszexualitás már akkor is létezett, amikor a nők még nem akartak emancipálódni, pl. a görögöknél, rómaiaknál, sőt a zsidóknál is. S ezen kívül elfelejti, hogy nem csak a nők között vannak homoszexuálisok, hanem a férfiak között is. Vagy talán a férfiak homoszexualitásáért is a nőket akarja felelőssé tenni? Nekem az az érzésem, hogy e mögött a megjegyzés mögött nem csak fogalmak zavara húzódik meg, hanem egy nagyon eltorzított kép a női emancipációról. Különösen furcsának találom, hogy női, családot érintő kérdésekben olyan papok, szerzetesek nyilatkoznak, akik életük nagy részét egy zárt rendszer keretén belül élték le, s a nőt mind a mai napig nem tartják másra jónak, mint aki a nálánál egyáltalán nem felsőbbrendű férjét a legtagabb értelemben kiszolgálja (ide értem a szexualitást is). A legszebb ha egymás után szüli a gyerekeket, ne-

veli őket, s boldog, hogy önmagát megtagadva feláldozhatta magát. Én azonban vallom, hogy a nő és a férfi egyenlő, nem differenciálatlan ugyan, de a szerepek vallásában felcserélhető, csak jó szándék kell hozzá.

Záró soraiban értetlenül áll a probléma előtt, hogy ha Krisztus nőknek is szánta volna a papi hivatást, akkor mi magyarázata annak, hogy majdnem két évezreden keresztül nem szenteltek nőket pappá. Először is nem bizonyítható, hogy Krisztus az apostolokat szakrális értelemben papoknak szánta-e. Másodszor pedig Krisztus nem úgy vezeti az egyházat, ahogy régen a sugalmazást gondolták, hogy egy angyal vezeti az evangélisták tollát, s az emberek csak tehetetlen eszközök Isten kezében. Így az embert felelősség sem terhelne, ill. az emberi butaságnak és tévedésnek a következményeiért Istenre lehetne a felelősséget hárítani. A dolog azonban nem ilyen egyszerű és kényelmes. Krisztus egyházát emberekre bízta, így ez az egyház emberi arcot mutat és története van, melyben ki van szolgáltatva az egyes időkben az ember önmagáról alkotott képének. Az egyház nem egy idő és történelem felett álló absztraktum, hanem társadalmi szociális és kulturális adottságoktól meghatározott, mint az ember maga. Nőket azért nem szenteltek még eddig pappá, mert az idő ezidáig nem volt rá érett. S az a tény, hogy a XX. század második felében keresztény egyházak sorra szentelnek nőket pappá, a római katolikus egyházat is arra kellene hogy készítse, hogy felülvizsgálja önmagát, s tanítását. A kereszténység az első században szociális forradalmat vitt végbe azért, hogy megszüntette soraiban a nemi, szociális és társadalmi különbségeket. A kereszténység államvallássá való kinevezése a római birodalomban, az ott uralkodó általános társadalmi berendezkedéshez alkalmazkodva, befagyasztotta ezt a folyamatot. Most azonban fordított a helyzet: a nők társadalmi és szociális helyzete követeli meg az egyháztól, hogy legyen hű gyökereihez és engedje önmagát felrázni, gazdagítani azon keresztül, hogy a nők mássága által új színfoltot, új lelkeséget, új és tágabb perspektívákat enged érvényesülni. Én hiszem, hogy Krisztus katolikus egyházát úgy „irányítja”, hogy nem engedi, hogy az egyház a nők pappá szenteléséből származó nyereségtől megfossza önmagát.

Komáromi Marianna
Teológus és valláspedagógus

Jegyzetek

1. A szerző megjegyzi, hogy Máriát az istenanyaság és a megváltás művében való társi szerepe messze az apostolok fölé emeli. Ehhez a kijelentéshez annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy Máriát társmegváltónak nevezi csak a II. Vatikánumig volt teológiailag elfogadott. A *Lumen Gentium* nem használja ezt a megjelölést, amit Dr. Kelemen Vendel bevezetőjében meg is jegyez. Mária szerepe a megváltásban azóta mint közreműködő van jelezve abban az értelemben, hogy Jézus földi életét lehetővé tette és életében is mellette állt.

2. Vö.: Helmut Köster: *Einführung in das Neue Testament* (Berlin, 1980. 574. l.

3. Tudniillik Helmut Köster.

4. Vö.: Hans Bernhard Meyer: *Eucharistie. Geschichte, Theologie, Pastoral* (GdK 4). Regensburg, 1989. 77–78.

KURT KOCH

Az 1950-ben született teológus a luzerni és a zürichi egyetemen volt dogmatika és fundamentálteológiai professzor. Idén szentelték püspökké és nevezték ki a bázeli egyházmegye élére. Alábbi előadását, amelyet kissé rövidített formában közlünk, a „sokféleség zárándoklatához” kapcsolódóan 1996 szeptemberében tartott Aflenzben.

Hatalom az egyházban

Akire az egyházban hatalmat és tekintélyt bízunk, annak figyelemreméltó embernek kell lennie. Pontosabban olyan-
nak, aki figyelemre méltatja a rábízottak emberi méltóságát. A II. Vatikáni Zsinat teljes joggal hangsúlyozta, hogy a kato-
likus egyházban a hivatalok és szolgálatok közötti különbsé-
get megelőzően „az összes krisztushívők között méltóságuk
és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik, így
mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére”.
Ezt a szöveget szinte szószerint átvette az 1983-ban hatály-
ba lépett új egyházjogi törvény is (208. kánon). Ha ezt a zsi-
nati kijelentést komolyan vesszük amit csak ajánlani lehet,
akkor valakinek az ordinációja nem vonja maga után auto-
matikusan a többiek szub-ordinációját. Sokkal inkább el-
sőbbiség illeti a felszenteltek és a laikusok egységét, amely
arra az isteni meghívásra alapul, hogy mindannyian Isten
népéhez tartozunk. Ezért az úgynevezett „fő-tisztelendők-
nek”, akikre az egyház hatalmat és tekintélyt ruházott, fi-
gyelemre méltóknak kell lenniük.

Hatalom és testvéri engedelmesség

A lelki hatalom az egyházi lelkipásztorkodásban konkréti-
zálódik. Egybehangzó tapasztalatok szerint azonban a ha-

talom problémája sehol sem olyan súlyos, mint a vallási szférában. Ezért a lelkipásztorkodásban tevékenykedő férfiaknak és nőknek rendszeres önkritikával számot kell adniuk arról, hogy mennyi hatalmat bíztak rájuk és azzal hogyan bánnak. A lelkipásztori hatalom ugyanis az embereket szolgálatára való, éltető lényege pedig nem az uralkodás, hanem a lelkesítés. Csak így jelenítheti meg a jó pásztort. A lelkek azon pásztorai azonban, akik hatalmukat öncélúan használják, azokról nagyon hamar kiderül, hogy valójában anti-pásztorok.

Ez ott érhető tetten, ahol valaki ugyan másokat akar szolgálni, de ezt a szolgálatot titkos hatalomgyakorlássá változtatja. A tapasztalat azt mutatja, hogy bizony az emberek szolgálata is lehet az uralkodás szubtilis és szublimált formája. Ez az eset vagy inkább bal-eset akkor történik meg általában, ha a szolgálat már nem önmagáért van, hanem egyéb célok szolgálatába áll. Ekkor mindenfajta szolgálat könnyen és gyorsan a többi emberen való uralkodás rejtett formájává alakul.

Innen érthető meg az egyházi engedelmesség keresztény lényege, amelynek megkövetelését ma általában tévesen a hierarchikus hatalom gyakorlásaként fognak fel és magyaráznak. Az egyházi engedelmesség azonban elsősorban mindenki laikusok és felszenteltek közös engedelmessége Isten szavával és ennek élő egyházi hagyományával szemben. Erre a közös engedelmességre alapul a közös szabadság az egyházban.

A „hierarchia” nem keresztény fogalom

Az igazi lelkipásztorkodás csak a dialogikus-testvéri engedelmisségben gyakorolható. Ebből következik, hogy a „hierarchia” semmiképpen sem jelenhet „szent uralkodást”, méghozzá azért nem, mert a „szent uralkodás” fából vaskarika. Az uralkodás ugyanis sohasem szent. Nyilván nem véletlen, hogy az újszövetségi örömhírben ez a fogalom nem csak nem fordul elő, hanem a szerzők tudatosan

kerülik is. Teszik ezt azért, mert ezzel a fogalommal semmiképpen sem írható le az a hatalom, amit az apostolok és utódjaik gyakoroltak.

A „hierarchia” fogalma egyáltalán nem az újszövetségi örömhírben gyökeredzik, hanem a újplatonizmusban. Az újplatonikus Dionüsziosz Areopagita volt az, aki az ötödik században ezzel a fogalommal osztotta be a földi és az égi rendet. Így vált a hierarchia fogalma az egyházi szókinsz részévé. Ezt követően kezdték az egyházat piramisként értelmezni, amelynek a csúcsán a hierarchia, alján pedig a laikusok állnak.

Teológiaiilag kétségtelen, hogy a „hierarchia” ilyen felfogása nem biblikus és nem keresztény, s itt az ideje, hogy az újszövetségi szolgálat szemlélet erejében revideáljuk és revizionáljuk. Az Újszövetség a világi hatalom helyébe a lelki szolgálatot állítja, Jézus Krisztus példája és mércéje szerint: „Tudjátok, hogy akiket a világ urainak tartanak, azok zsarnokoskodnak a népeken, s vezető embereik éreztetik velük hatalmukat. De a ti körötökben ne így legyen. Ha valaki közületek első akar lenni, legyen mindenkinek a szolgálja. Hisz az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért” (Mk 10,42-45).

Egyházi szolgálat Jézus mintája

A hierarchia szó keresztény jelentése nem „szent uralkodás”, hanem „szent kezdet”. A hierarchia elsődleges és elsőrangú küldetése az, hogy a Krisztus-esemény „szent kezdetét” óvja és garantálja, hogy felszabadító erejét ma is kifejtse. Magától értetődőnek kell lennie, hogy a hierarchia ezt az elemi feladatot nem láthatja el egyedül. Az a hivatása és kötelessége, hogy ezen az úton együtt járjon minden hívővel és megkeresztelttel. Az együtt járás az egyháznak a hit közösségében megtett „szün-hodoszát” jelenti. A hierarchia és a szidódus kölcsönösen feltételezik és támogatják egymást. Ha a hierarchia szolgálatának

mintája, Jézus Krisztus szolgálata, akkor arra is hivatott és köteles, hogy hivatalviselésével tapasztalhatóvá tegye Jézusnak ezt a szolgálatát.

A szolgálat e forradalmi stílusát azon lehet a legjobban leolvasni, hogy Krisztus, az Úr és Mester, megmosta tanítványainak a lábát, amivel a közösségben a rabszolga hivatalát gyakorolta. Ha belegondolunk ennek a Jézusra visszamenő jelképes cselekedetnek a jelentőségébe, akkor megérthetjük, hogy szent Ambrus, Milánó püspöke, miért tekintette a lábmosást szentségnek, pontosabban olyan cselekménynek, amely eltörli a bűnöket. Bár clairvauxi szent Bernát még úgy tekintett a lábmosásra, mint a bocsánatos bűnöket eltörő szentségre, a későbbi időkben a lábmosás jelképe egyre elhomályosodott a keresztény tudatban, aminek az lett a fatális következménye, hogy a keresztények a kölcsönös lábmosás helyett inkább egymás fejét mossák.

Elsősorban azt a kérdést kell megválaszolni, hogyan illik össze az isteni mindenhatóság, amelyet Jézus Krisztus önkiüresítése közvetít, a hivatalviselők emberi korálattal? Ebben foglaltatik az egyházi hatalom problémájának a magva, amelyet nyilván nem lehet evilági módon megoldani, csak a hit szellemi mélyrétegeiben. Magától értetődik, hogy az egyházi tekintély emberi tekintély. De éppen ennek az emberi tekintélynek feladata, hogy érvényre juttassa az isteni tekintélyt, nevezetesen Jézus Krisztus tekintélyét, méghozzá ne csak esetenként, hanem „akár alkalmas, akár alkalmatlan”. Az egyházi tekintélynek tehát az isteni tekintélyt az emberi tekintély eszközével kell érvényesítenie.

E komplex feladatot két oldalról fenyegeti veszély. Vagy az isteni tekintélyt súlyeszti emberi szintre, vagy az emberit emeli istenivé. Ez a két veszély csak akkor kerülhető el, ha a két tekintélyt először jól megkülönböztetjük egymástól, s csak utána rendeljük egymáshoz.

Róma gyengíti a helyi egyházakat

A hatalommegosztás története az egyházban egyre inkább afelé halad, hogy Róma gyengíti a helyi egyházakat és a megyéspüspököket. Ez a helyzet még a II. Vatikáni Zsinat óta sem változott, mert és amennyiben a püspöki kollegialitás zsinati szelleme máig nem találta meg a hatékony és gyakorlatias struktúrákat. Ebbe a hiányba tolult be gyorsan a római kúria, amely nyomban magához vonzott minden „kollegialitást” és azt központosító módon kezdte gyakorolni.

König bíboros nemrégiben joggal állapította meg, hogy megrekedt a II. Vatikáni Zsinat által erősen hangsúlyozott kollegialitás; hogy eddig nem sikerült megvalósítani a pöspökök, püspöki szinódusok általi együttműködését; hogy a római kúria „a világ püspökeinek kollegialitását a saját pápával való együttműködésében gyakorolja”, aminek az lett a következménye, hogy a kúria magához ragadta a püspöki együttműködés feladatait.

Ennél is találóbban diagnosztizálta John Quinn, San Francisco nyugalmazott püspöke a katolikus egyház tulajdonképpeni problémáját, miszerint a pápa és a püspöki testület dogmatikusan megalapozott strukturáját a pápa kúria püspökök hármass struktúrája háttérbe szorította. Ennek az lett a következménye, hogy a kúria ugyan a pápának alá van rendelve, de a püspöki kollégiumnak fölé, amivel tekintélyi és ellenőrző szerepet játszik a püspökökkel szemben.

Szubszidiaritás

A katolikus egyház átfogó kommunió jellegének visszaállításához mindenekelőtt három dologra van égetően szükség:

– teológiailag felértékelni és az egyházi gyakorlatban megerősíteni a püspöki karokat, ami a legelső megteendő lépés a régió-egyházi köztes együttműködési szintek felélesztéséhez;

– a megyéspüspökök vállaljanak egyre több egyetemes egyházi felelősséget és tegyék intenzívebbé egymás között a szolidaritást, elsősorban is a regionális és kontinentális püspökkari konferenciák szintjén, amire egyik szerencsés példa az Európai Püspöki Karok Tanácsa (CCEE);

– e folyamat sikerének nélkülözhetetlen feltétele a katolikus egyház társadalmi tanításában kidolgozott elvek alkalmazása az egyházon belüli életben, különösen a helyi egyházak egymásközi és Rómával való viszonyában. Először is érvényes ez a szubszidiaritás elvére, amely kimondja, hogy amit alacsonyabb szinten meg lehet valósítani vagy el lehet dönteni, azt ne vigyék magasabb szintre.

Szinódusi struktúrákat

Az egyházi élet helyi szintjén újra kell rendezni a püspöki vezetői hatalom egészséges viszonyát az egyházközségekhez, egyéb egyházmegyei intézményekhez valamint ezek vezetőihez, továbbá a laikusok és a hivatalviselők egymáshoz való viszonyát. Ez utóbbi tárgyalásánál szembeötlő, hogy bár a katolikus egyház teológiai lényegéből fakadóan elvileg nem lehet demokráciává, a demokráciához hasonló szinódusi struktúrák egyáltalán nem inadekvátak hozzá. Ellenkezőleg, éppen a római katolikus egyháznak van sokkal több szinodusiságra szüksége, mint amennyit az újkori történelmében megvalósított.

A katolikus egyház szinódusi struktúrájának megerősítéséhez sürgetően szükség van a konszenzus keresés hívő kultúrájának gyakorlatára. Ennek előmozdítása érdekében a tanítóhivatalnak újra meg kell tanulnia különbséget tenni az igazság keresésének és az igazságról való döntés folyamata között. Előbbiben minden hívő szinódusi módon részt vesz és itt a tanítóhivatal is az egyház hallgató tagja. Utóbbi pedig delegálhatatlanul a hierarchia ekkleziológiai illetékességébe tartozik.

Ahol a hierarchia erre a különbségtételre képtelen, ott az a veszély fenyeget, hogy a Szentlélek működését a tanítóhivatal monopolizálja, aminek következtében delegálhatatlan felügyeleti szolgálatát tudáلكéosságra cseréli. Ahol ellenben finom érzéssel sikerül különböztetni a két folyamat között, ott küldetését Isten népének szolgálatára valósítja meg és illenek rá Pál apostol szavai: „Nem uralkodni akarunk rajtatok hiteteken keresztül, nem, hanem inkább örömetökben szeretnénk közreműködni. A hitetek ugyanis szilárd” (2 Kor 1,24).

A mai egyházi helyzetben az a folyamatos feladat, hogy emlékezetben tartsuk a II. Vatikáni Zsinat által kidolgozott communio-egyházi eszményt, aminek mentén megreformálhatjuk mai struktúráinkat és így gyümölcstözővé tehetjük őket a jövő reformlépései számára. E folyamat következményei a hatalom az egyházban témát illetően széleskörűek. A „sokféleség zarándoklata” az orsztrák egyház számára azonban ígéretes lépés lehet, s remélem, hogy e tekintetben Ausztriában a katolikus egyház a konkrét hétköznapi életében még sok jót fog tapasztalni.

(Ford. dr. Máté-Tóth András)

Mészáros István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, az ELTE nyugdíjas docense fáradhatatlan kitartással munkálkodik azon, hogy minél szélesebb rétegek előtt tudatosuljon: minden tekintetben hamis és torz neveléspolitikát folytat Magyarországon a szocializmus évtizedei alatt.

Mészáros István: *Ateista nevelés*

A Magyar Kurír 1995. december 18-19-i számában ismertette *Kimaradt tananyag* című írásában *A diktatúra és az egyház* I–III. szintén e tárgykörben írt monográfiáját.

Ez a mostani könyve rendkívül gazdag tények, adatok alapján vázolja fel a címben jelzett időhatárok között hazánkban erőszakkal folytatott materialista-ateista nevelés természetrajzát. A neves professzor tényként állapítja meg: 1950–1990 között az ateista nevelés szellemisége érvényesült az élet minden területén, az oktatásban, a művészetben, a sajtóban, a médiában. Az állampárt alapvető céljának tekintette, hogy az ateista ideológia egyeduralmát biztosítsa, s ennek megfelelően az erre irányuló nevelést már az óvodáskorban elkezdték. A kisgyermek az óvodákban sok helyütt előbb hallottak Leninről, mint Arany Jánosról, Jézusról nem is beszélve. Hivatalos helyen a vallásról és az egyházzal szinte kizárólag negatív megközelítésben lehetett csak beszélni. A tankönyvek az ateista világnézet alapján íródtak, annak magasabbrendűségét bizonygatták, a pedagógusok pedig állandó nyomás alatt álltak, hogy ne csak a gyereket, hanem a szülőt is győzzék meg ennek igazságáról. Érdekes, hogy a könyv szerint – s e sorok írójának személyes tapasztalatai is ezt támasztják alá – a tanárok többsége az állandó és folyamatos agymosás ellenére sem lett meggyőződéses marxista, bár az igaz, hogy az erőszakos ráhatás miatt egy életre kiábrándult mindenfajta ideológiából. A kötet alapján egyértelmű: a kommunisták egy lényegében vallásos, keresztény társadalomban kezdték el működésüket, itt kellett megvalósítaniuk elképzeléseiket, ezért erőszakos úton próbálták meg kiiktatni a vallást az életből.

A mindenható állampárt, az MSZMP kettős stratégiát alkalmazott céljai elérése érdekében: egyrészt képmutató módon sűrűn hangoztatta, hogy semmiféle egyházellenes szándék nem vezérli, a teljes vallásszabadság híve, másrészt a gyakorlatban aktív egyházellenes agitációt folytatott, amibe belefért a gúnyolódás, a diszkrimináció, a rágalmozás is. Az is gyakran előfordult, hogy kihasználva a szülők gyerekeik iránt érzett felelősséget, a zsarolás eszközeivel éltek, például figyelmeztették őket, hogy meg kell érteniük: gyermekeik szocialista társadalomban fognak felnőni, ezért csemetéjük ellen cselekednek, ha nem ebben a szellemben nevelik őt. Ilyen körülmények között természetesen csak torz vallásszabadság érvényesülhetett Magyarországon a kommunista uralom alatt. Az MSZMP célja egyértelműen az volt, hogy az egyházakat a legteljesebb függésbe hozza. A párt Politikai Bizottsága 1958. július 22-i határozata egyértelműen kimondta: „A vallásos világnézet és a marxizmus-leninizmus között kibékíthetetlen ellentét van. A vallásos ideológia elleni harcot a marxizmus-leninizmus fegyvereivel vívjuk mindaddig, amíg a vallásos világnézet az emberek tudatából el nem tűnik.”

Mészáros István konkrét példákon keresztül bizonyítja, hogy ez az álláspont lényegében 1989 nyaráig meghatározta az MSZMP egyházpolitikáját. Ennek megfelelően törekedtek az egyházak háttérbe szorítására, figyelmen kívül hagyva egy sor, a magyar kormány által is aláírt nemzetközi szerződést, ami kimondja a teljes vallásszabadsághoz való jogot, lásd például az 1975-ben megkötött Helsiniki egyezmény erre vonatkozó pontjait.

A szerző könyvében kitér arra is, hogy az idén ünnepeljük a magyar iskolarendszer millenniumát. Rámutat: hazánkban 950 évig vallásos nevelés folyt, s az utóbbi másfél évszázad fokozatos elvilágiasodása ellenére is ezt tiszteletben tartották az oktatáspolitikai mindenkori irányítói. Az ateista nevelés 1950-ben jelent meg hazánkban. Bár mindvégig idegen test maradt, azáltal, hogy erőszakos

úton törekedett kizárólagosságra, óriási károkat okozott több generáció lelkében is. Ahhoz, hogy rombolásának káros következményeit fel lehessen számolni, alighanem hosszú, évtizedekig tartó fáradságos munkára lesz szükség. Ebben segíthetnek bennünket a tudós professzor könyvéhez hasonló kiadványok, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az emberek tisztábban lássanak egy sor olyan fontos kérdésben, amelyről „hála” az évtizedekig tartó ateista nevelésnek, csak homályos, hamis fogalmaik lehetnek.

(Mészáros István: *Ateista nevelés iskoláinkban 1950, Eötvös József Könyvkiadó 1990.*)

A jungi lélektanban árnyék a neve: „ő” mindaz, amit önmagunkról nem tudunk, talán mert kitagadtuk magunkból –

Bodrog Mklós:
Sötét testvérünk

lehet, hogy mások gyanítják bennünk lakozását, hiszen bizonyos jelek szerintük erre utalnak, de jellemző vonásai nem férnek rá az önarcképünkre, mivel eltérnek fennkölt eszményeinktől, mindattól, amit szűkebb-tágabb környezetünk is jobbra helyesel. Az ilyesmit illik tagadni. Megtagadni, vagy letagadni? Előbbiben felismerem a bennem mocorgó veszedelmet, s ezért nemet mondok rá. Utóbbiban hiúságom becsap, s kényelmesen nem létezőnek tekintem azt, ami épp ezért kikerül ellenőrzésem alól, s előbb-utóbb hátbatámad.

Más egyénekről és kisebb-nagyobb kollektívumokról minden nehézség nélkül el tudjuk hinni, hogy valamilyen tekintetben önámítók. S magunkról? Ez bizony szörnyű kényes műfaj. G. B. Shaw *Az ördög cimborája* című színművében a környék fenegyereke az észak-amerikai függetlenségi harc bonyodalmi közt, s nem kevésbé a sors fölöttébb érdekes iróniája révén „összecserélődik” a helyi lelkésszel, aki őt a kivégzéstől menti meg szabadcsapata élén. Vadonatúj szerepükben azonban olyan jól érzik ma-

gukat mindketten, hogy meg is maradnak benne! Mi lehet e fura csoda titka Shaw csúfondáros éleslátásán túlmenően? „Pap és csibész a villámok szeretője” – vallotta magáról az ifjú József Attila. Így megférne egymás mellett, egyazon szívben vagy lélekben ez a kettő? Tudtunkkal bajosan. *Tudtunk nélkül* azonban igen, csak éppen más szinten. Büszke tudatos énünk az alagsorba száműzi fekete alteregónkat, de olyan titkosan, hogy nyomban el is felejtí. Szimbólumnak véve a *pap és csibész* polarizációt: egyik sem óhajtja észrevenni önmagában a másikat, hiszen az kész kacaj vagy botrány lenne. Rendkívüli körülmények azonban kiugraszthatják belőlünk „kontraszemélyiségünket”, aminek következményei kiszámíthatatlanok. Tudta ezt Victor Hugo is: *A nyomorultakban* a rangos rendőr, Javert nem képes elviselni, hogy egy szökött fegyenc, Jean Valjean külön embernek bizonyul nála, s ezért megöli magát. Anatole France *Thaisában* az önmagát, vészterhesen rosszul ismerő szerzetes megtéríti ugyan a bűnös nagyváros *legszebb* utcalányát, ám a saját magában sötétlő „árnyékot” annyira nem akarja észrevenni, hogy maradéktalanul áldozatául esik.

Jót tesz egy színműnek, ha alakjai kontrasztikusak, s van a darabban egy olyan fennkölt alak, mint Shakespeare *Viharjában* Prospero, ám egy „vagy és időtlen sehonnai” is: Caliban. A közönség az eszményeinek megfelelő alakban éli bele magát, s nemigen gondol arra, hogy saját lelke színpadán sem hiányoznak a negatív figurák: önnön kitagadott tendenciái, nézeteinek ellentételei; bár jobb híján ebben az „árnyékvilágban” honol mindaz a kedvező lehetőség, külön életlátás, változás képessége stb. is, ami eddig még nem léphetett pályára, mert gazdája vak, vagy gyáva, netalán bénítóan hatnak rá feldolgozatlan gyermek- és ifjúkori élményei.

(Részlet Bodrog Miklós kísérő tanulmányából, in: C. G. Jung: *Álom és lelkiismeret*, Európa Kiadó, 1996.)

Nyolcvan éves lenne. Nagyon rövid idő adatott számára. Mindössze tizenkilenc évet élt. Szenvedések között, szentség hírében halt meg. Kaszap Istvánnak hívták.

**Balássy László:
A szeretet tanúja**

Székesfehérvárott született 1916. március 25-én. A ciszterciek gimnáziumában tanult, majd belépett a jezsuita rendbe. Súlyos betegségétől a halál szabadította meg 1935. december 17-én. Kaszap István életcéljául tűzte ki, hogy „szeretettel és szenvedéssel” szolgálja a szeretet székhelyét, Jézus Szentséges Szívét. Vasakarattal, szorgalommal tanult, tökéletesítette magát. Társai példaképüknek tekintették. Ő megmaradt szerénynek, önzetlennek, szolgálatkésznek és egyenes jellemnek.

1986-ban, Kaszap István születésének 70. évfordulóján jelent meg Balássy István könyve. Idén lenne 80 éves az a fiatalember, akinek élete valamennyiünknek hitet, erőt adhat. Naplójában így jellemzi küldetését: „Egész életem folytonos nagy igen Istennek.”

Balássy István nemcsak Kaszap István életét eleveníti föl, hanem gondolatokat, jegyzeteket is közöl annak naplójából. Érdekes és tanulságos olvasmány. Amint a szerző írja: „Kaszap István jegyzetei, kivonatai, különféle írásai rövid szerzetesi élete alatt is kötetnyi vastagságúra szaporodtak. (...) Jegyzetei közt igen sok apró, sokszor félig tépett cédulát találtak, amit mások bizonyára már eldobtak volna. Még egy cipőpaszta reklámcéduláit is felhasználta, hogy lelki jegyzeteket írjon rájuk. Legkedvesebb gondolatait külön „Libellus aureus”-ban – „Arany könyvecskében” – jegyezte föl. (...) Mindent följegyzett, ami elmélkedései, imái vagy olvasmányai közben eszébe jutott. Ezek a jegyzetek egyszersmind betekintést nyújtanak legbensőbb lelki világába is.”

Lássunk néhány gondolatot a szent életű fiatalember céduláiról: „Többet kell beszélni Istennek a bűnösről, mint a bűnösnek Istenről...”, „Folyton keresd az önmegtaga-

dást, had gazdagodjék a lelked...”, „Az isteni kegyelemnek megvannak a határai, ha visszaél velük az ember, ha hálátlanul felhasználatlanul hagyja őket, méltatlanná teszi magát más kegyelmekre: Isten elfordul tőle, mint Bethszadia városától. A kegyelem kétélű kard, ha hálával elfogadja ez ember, jutalmára, ha visszautasítja vagy semmi-be veszi, büntetésére válik.”

És hogy milyen nagy szeretet töltötte el egész lényét, arról a következő feljegyzés tanúskodik: „El ne feledkezzél imádkozni ellenségeidért, gyűlölőidért, rágalmazóidért, üldözőidért, mert hogy mutatnád meg másképp szeretetedet?!”

Kaszap István rövid életében nem követett el halálos bűnt. Ártatlanul halt meg. De halálának órájában is megtartotta hitét, megerősítette szívét. Utolsó üzenete csupa felkiáltójeles mondat: „Isten veletek! Odafönn találkozunk! Ne aggódjatok, mennyei születésnap ez! A jó Isten áldjon meg benneteket!”

Kaszap István teste meghalt, hisz meghal mindenki, aki erre a világra született. De lelke tovább él. Azoknak a lelkében, akik oly erősen hisznek, és azokéban, akik csodákat várnak sírjának fölkeresésétől. Mécs László írja Kaszap István című versében: „Komor történelmünk / kínzókamrájában borzongunk: ha tisztán / mutat egy kis menylyet egy legenda-ablak, / nyissuk ki! Legendánk legyen Kaszap István.”

Találjunk ablakot, és legyen bár legenda, de emlékezünk meg róla. Mindennap, de legalább születése napján!

Gajdó Ágnes

(Balássy László: A szeretet tanúja – Kaszap István élete Egyházmegyei Hatóság, Székesfehérvár, 1986.)

Beszélgetés Farkas Beátával

A Magyar Katolikus Püspöki Kar nagy sajtóvisszhangot kiváltott Igazságosabb és testvériesebb világot című körlevelének létrehozásában Farkas Béata szerkesztőtársunk is részt vett. A körlevél megszületésének okáról és körülményeiről Máté-Tóth András beszélgetett a József Attila Tudományegyetem docensnőjével.

– A Püspöki Kar szociális körlevele feltűnően nagy érdeklődést váltott ki nemcsak az egyházi, hanem a civil sajtóban is. Mi lehet ennek az oka?

– Bevallom a dokumentum pozitív fogadtatása engem is meglepett, én magam sem számítottam ekkora visszhangra. A körlevél iránt tanúsított nagyfokú érdeklődés számomra azt mutatja, hogy a magyar társadalomban él egyfajta bizonytalanság, bizalmatlanság a jövő alakulásával kapcsolatba. A körlevél annak az össztársadalmi tapasztalatnak a szavakba öntése, hogy az út, amelyen jelenleg járunk sok és lényeges szempontból nem megfelelő. A közvélemény várakozáson felül kíváncsi annak a közösgnek a sajátos nézőpontjára, amelyről feltételezi, hogy megbízható és stabil értékrenddel, illetőleg nagy és gazdag hagyománnyal rendelkezik

– Ez egybevág azzal a tapasztalattal, hogy él az egyházzal szemben az az elvárás – még azok részéről is, akik a vallással nincsenek kapcsolatban –, hogy az egyháznak társadalmi kérdésekben nyilatkoznia kell. Magyarországon az egyház az elmúlt időszakban a politikai szituációból fakadó kényszer miatt keveset nyilatkozott a társadalmi jellegű kér-

désekben. A körlevél miért csak a világegyház társadalmi kérdésekkel kapcsolatos megnyilatkozásaira hivatkozik?

– E dokumentum a világegyházi megnyilatkozásokhoz tudja és akarja magát tartalmilag és szellemiségében kötni, azért mert nincs olyan magyar nyilatkozat, amelyet e körlevél saját hagyományának tudna tekinteni.

– Mi hívta életre ezt a dokumentumot?

– A jól érzékelhető társadalmi szükséglet. Voltak bizonyos kísérletek korábban is, de azok különböző okok miatt zátonyra futottak. A Gyulay püspök úrnak például már korábban is volt kicsit hagyományosabb – hogy úgy mondjam klerikálisabb – kezdeményezése melynek keretében, nagy műveltségű, de nem magyar környezetben élő egyházi embereket próbált megnyerni egy társadalmi kérdésekkel foglalkozó írás létrehozásának céljából. Azonban ezen erőfeszítések nem hozták meg a kívánt eredményt, mivel – bár tartalmi szempontból semmi kifogásolható nem volt bennük – nem a magyar társadalmi tapasztalatokat fejezték ki.

– Azt hiszem merőben új, hogy valamilyen egyházi dokumentum megszövegezéséhez civil szakértők segítségét kéri. Hogy alakult az ki az a szakértői gárda amely a dokumentum összeállításával meg lett bízva? Te hogyan kerültél be ebbe a munkacsoportba?

– Mint már korábban is utaltam rá, Gyulay püspök úr már régóta szívügyének tekintette e dokumentum létrehozását, s az ő kezdeményezése nyomán kötelezte el magát püspöki kar a dokumentum mellett. Ennek megfelelően a végrehajtással és az ügymenet bonyolításával Gyulay püspök urat bízták meg. A csapat úgy állt össze, hogy a püspök úr néhány kompetens ember véleményét kikérte a szakértői gárda leendő tagjainak a személyére vonatkozóan, s e vélemények szinte valószínűtlen módon egybe estek, ami által elég hamar kirajzolódott a csoport összetéte-

le. Az én személyemre azért esett a püspök úr választása, mivel közel 20 éve igen jó és személyes kapcsolatban állok vele és ezidő alatt sok dologban sikeresen működünk együtt.

– Ebbe a csapatban más nő is van?

– Nincs.

– Annak, hogy te nőként vettél részt ebben a munkában, határozottan előremutató jellege van. De te érezted női mivoltod előnyét vagy hátrányát e munka során?

– Hát nekem elég gyakran és különböző helyzetekben eszembe szokott jutni, az hogy nő vagyok, de ebben soha nem jutott eszembe. Itt végig közgazdász voltam.

– Mi volt a csapat összeállítása?

– Tomka Miklós, Farkas Beáta, Horányi Özséb, Csoják János, Lukács László, Paczalai Péter, Könczei György, Kindler József, Becker Pál és Gyulay püspök úr maga.

– Milyen volt a kapcsolat a püspök atya és a szakértőgárda között? Bekapcsolódott e a csoport munkájába, s ha igen mi módon?

– Az egyház és a világiak együttműködésnek Magyarországon semmiféle hagyománya vagy kultúrája nincs. Még az sem gyakori, hogy egy püspök feladatot ad egy értelmiségieknek, s ha mégis megteszi, akkor is legfeljebb gyakorlati dologban ad megbízást valamilyen szakértelmiséginek, pl szerződést írat egy jogással vagy templomot terveztet egy mérnökkel. A püspök úr nemcsak hogy világi értelmiségieket bízott meg egy püspökkari körlevél tervezetének elkészítésével, hanem ő maga partnerként kapcsolódott be a csoport érdemi munkájába úgy, hogy eközben sohasem akarta hivatalából fakadó tekintélyét érvényesíteni. A püspök úr mindvégig értelmiségi partnerként vett részt a kommunikációban: érvelt, vitatkozott, s el tudta fogadni a közösség szakmai meggyőződését is.

– Hogy zajlottak az ülések? Mi volt a dokumentum megfogalmazásának menete?

– A munka első lépésében azt tisztáztuk, hogy a dokumentum milyen témákat öleljen fel, hogyan struktúráldjanak az egyes témakörök. Az alapterületek kirajzolódása után közösen meghatároztuk az egyes témák legalapvetőbb kulcsszavait, majd ezután az adott témakörre kijelölt szerzőpáros készített egy kicsit szisztematizáltabb témajegyzéket. A következő lépésben egy egyeztető ülésen megvitattuk az elkészült tervezeteket, s a téma szakértő párosa ezután elkészített egy fogalmazványt, melyet körbeadtunk, hisz minden szakértő egy szűkebb vagy tágabb értelemben vett társadalomtudományi diszciplinához kapcsolódik. Az egyes fejezeteket a Horányi-Lukács szerzőpáros szerkesztette össze, s ezt az összeszerkesztett változatot adtuk azután oda egyrészt a püspöki karnak, másrészt pedig külső szakértőknek. A külső szakértők – voltak köztük nem katolikusok is – zömmel keresztények voltak. A szakértők észrevételeit a szerkesztők dolgozták be a dokumentum szövegébe, s ezután visszajuttatták az adott szakértőpárosnak, hogy nem változtatta-e meg a külső reflexió beépítése az adott szöveg szakmai tartalmát.

– Eztán a püspöki kar megtárgyalta a dokumentumot és ráadta az áldást?

– Az az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a dokumentumot mindenképpen szerettük volna a tanév kezdetére végleges formába önteni, mivel – a püspök atyának ez volt a legfőbb szempontja – mindenképpen el akartuk kerülni azt a vádat, hogy e dokumentum bármely formában is beakarna kapcsolódni a jövő évi választások politikai korteshadjáratba. Ugyanakkor valószínűleg ez az őszi periódus a magyar társadalom legfogadóképesebb időszaka, mert később az iskolaév beállta, az ünnepek stb. már elterelik a közvélemény figyelmét. A püspöki kar tavaszi ülésszakára még nem tudtunk teljesen kész anyagot adni, ezért azt a megoldást választották, hogy az utolsó kari ülésre kapta meg a püspöki kar az első összeszerkesztett teljes változatot. Ezt a még nem végleges változatot véleményezték, s

ezeket a véleményeket bedolgozták a szövegbe, majd a püspöki kar permanens bizottsága a végleges változatot a nyáron elfogadta.

- A dokumentum az Igazságosabb és testvéribb világot – a magyar katolikus püspöki kar körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a magyar társadalomról címet viseli. Joggal gondolható, hogy ez az irat közgazdászok, szociológusok, szociálpolitikusok, politológusok, tehát alapvetően civil szakértők műve, akik e modern, szekularizálódott világ gondolkodásmódját képviselik. Ugyanakkor számos jel mutat arra, – nemcsak Magyarországon, hanem világszerte-, hogy a püspökök egy sokkal hagyományosabb nézőpontot képviselnek és sok tekintetben le vannak maradva ettől a modern szemlélettől. Ez a tény felveti azt a kérdést, hogy a körlevél a munkacsoport laikus szakértőinek vagy a püspöki kar-nak a véleményét tükrözi?

- Azt hiszem, ha a dokumentum létrejöttének folyamatát vizsgáljuk, akkor nyilvánvaló, hogy mind a püspöki kar mind pedig a civil szakértők munkája benne van. A püspöki kar és a külső szakértők módosító javaslatai a szöveg igazán kardinális kérdéseit nem érintették, mert csak nagyon apró részletfinomításokat kérte. Ugyanakkor ezt a szöveget a püspöki kar végigolvasta, véleményezte, ismerte és megáénak vallva felvállalta. Ily módon tehát ez egyértelműen a Magyar Püspöki Kar szövege.

- Ezt a dokumentumot gyorsan felkapta a nyilvánosság, a példányok gyorsan fogynak. Egy TV riportban Horn Gyula azt nyilatkozta a körlevélről, hogy akár a kormány is kiadhatta volna. Mi erről a véleményed?

- Ha ezt a kormány úgy adta volna ki, hogy utána lelkiismeretvizsgálatot tart és a megfelelő konzekvenciákat le is vonja, akkor ez a kormány számára elég kemény nyilatkozat lenne.

– Most itt – ha a tréfát félre tesszük – tulajdonképpen mi ennek a dokumentumnak a besorolása – szociális enciklika jellegű püspökkari dokumentum, útmutatás? Kötelezi e ez a főpásztorokat, a papokat, a katolikus híveket vagy pedig inkább csak a szemléletformálás dokumentuma?

– A körlevél pontos egyházi jogi besorolását nem tudom, de abban egészen biztos vagyok, hogy egy püspökkari körlevél kötelezi a híveket. Ez a dokumentum semmiképpen sem tekinthető egy jámbor óhajnak, hogyha egy püspöki kar vette a fáradságot és egy 70 oldalas dokumentumot összeállított és azt a maga tekintélyével, nevével ki is adta. Nézetem szerint ez egy olyan nyilatkozat ami a híveknek és a papokat arra kötelezi, hogy ezzel a témával a dokumentum szemléletmódjával megegyezően foglalkozzanak. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi elemzésnek minden mondatával nem kell egyetérteni, hiszen itt az egyház nem tanítóhivatali tekintélyével tanít társadalomtudományi kérdésekről.

– E dokumentumban egy nagyon jól működő, igazságos, a mostaninál testvériesebb társadalomnak a vágya, az abban mozgó, önzetlen, de racionálisan gondolkodó, másra odafigyelő, de az önérdékről nem megfélemedező társadalom képe bontakozik ki. De vajon ez a körlevél az illúziókon túl, esetleg tud programot is nyújtani valamilyen keresztény lobbynak Magyarországon?

– Az egész körlevélen társadalomtudományi beállítottságú és azt vallja, hogy sem önmagában a struktúrák megváltozása, sem önmagában az egyén megtérése nem elegendő a társadalmi változásokhoz. Nap mint nap találkozhatni egyrészt azzal, hogy a társadalmi struktúrát alakítók arra hivatkoznak, hogy egy igaztalanul viselkedő társadalomban nem lehet a nyugati demokrácia, piacgazdaság intézményeit stb. meggyökereztetni, mert úgyse működnek, másrészt az egyén a fennálló struktúrák és

kényszerek (infláció, munkanélküliség, magas adók stb.) meglétével igazolja saját tiszteletlenségeit. E körlevélnek éppen az lenne a fő mondanivalója, hogy a kettőnek együtt kell változnia, tehát ha nincs meg az egyéni felismerés és a struktúra megfelelő alakítása együttesen, akkor nem lesz érdemleges vagy pozitív társadalmi változás. Ehhez azonban sok egyéni, kis tettek kell összekapcsolódnia, de erre programot vagy parancsot adni nem lehet az embereknek. Ez a változás csak akkor következhet be, ha a társadalom valamilyen oknál fogva megelégteli azokat a viszonyokat, amikben él és elkezd ilyen irányba mozdulni.

No most itt az egyház – azonkívül, hogy erre a helyzetre rámutat – annyit tehet, hogy saját illetékességi területein megpróbál a változások irányába hatni. Hogyha az egyházon belül – akár a maga struktúráinak az alakításában, akár az önmagukat kereszténynek nevezők a viselkedésében – nem következik be változás, akkor ez a körlevél 1-2 év múlva hiteltelenné válik, sőt visszaüt magára az egyházra, mivel akkor jel-szerepét nem tudta megmutatni a társadalomnak.)

– Szerinted mi az esélye annak, hogy egy ilyen kiegyensúlyozott és szép illúzió – ami a lelkiismeretre, a józan észre, a humánusra és az összefüggések hosszú távú összjátékára építve, alapvető egyéni gondolkodásmódbeli illetőleg társadalmi és kormányzati struktúra átalakítást kér – meghallgatásra talál egy olyan társadalomban, ahol az egyén és a kormányzat szintjén is a rövidtávú nyereségmaximalizálás a tipikus viselkedés?

– Azt lehet látni, hogy egyes társadalmak rossz helyzetből ki tudtak emelkedni, míg mások meg nem. Ennek szembetűnő példája Svédország, amely a századfordulón még elmaradott országnak számított, s hirtelen fejlődésnek indult. Még egyetlen olyan társadalomtudományi elméletet sem tudtam találni, ami rá tudott volna mutatni valami olyan kritikus pontra, amelyre ezt a jelenséget

egyértelműen vissza lehetne vezetni, tehát hogy mi az, ami miatt egy társadalom képes saját sorsát irányítani. Mivel erre az ember nem tud választ adni, nem tehet mást mint, hogy a számára adott szociokulturális helyzetéből (pl. én katolikusból) próbáljon meg fellépni azért, hogy a társadalom túlléphessen a válságon. S ha a sok az ilyen egyéni kezdeményezés, akkor nő annak az esélye, hogy a magyar társadalom azok közé fog tartozni, amelyek kilábalnak a kátyúból.

- Nézeted szerint van e arra esély, hogy e körlevél szemlélete alapján Magyarországon keresztény értelmiségiek, keresztény jellegű pártok, egyéb ilyen szellemiségű civil szervezetek elkezdjenek egy átképzési és egy lobby-kiépítési folyamatot, hogy aztán a jövő évi választásokon kvázi programként használják ezt az iratot.

- Ez a kérdés soha nem vetődött fel a szakértőgárda diskurzusai során, s én ezt a magam részéről soha nem közelítettem meg így. Igazából én azt szeretném, hogy ez az irat sok különböző meggyőződésű embert abban az érték-felfogásban erősítene meg, ami ezen dokumentum szellemével közös. Nyilvánvaló, nagyon rossz lenne, ha egyvalaki – leltlégyn az párt vagy egyes ember – magát a dokumentum által hirdetett értékek egyetlen és igazi hordozójának kiáltaná ki, mivel ezek magában a humánumban gyökereznek, s ebből következően univerzálisak. Én inkább a dokumentumnak egyfajta ösztönző szerepet tudnék elképzelni, azaz hogy az emberek – akár katolikus körökben akár azon kívül – gondolkozzanak el és lássák be, hogy nem feltétlen determinálnak azok az adottságok, amelyek napjaink társadalmát jellemzik.

- Nyilván, nagyon nehéz lenne megkerülni, hogy 1-2 - önkényesen kiválasztott - pontról ne beszéljünk röviden. Akkor rögtön a ösztönzés fogalmához szeretnék kapcsolódni. A 72. pontban azt hangsúlyozza a körlevél, hogy meg kell tanulni ennek a tár-

sadalomnak a működését és meg kell tanulni az egyház szociális tanításának az egyház egyéb tanításai-
ból fakadó következményeit és belátásait. 1991-ben –
a Rerum novarum századik évfordulóján – már volt
erre kísérlet, de nem sok érdemi dolog történt. Ké-
sőbb megjelent egy dokumentum, amely előírja,
hogy a papnövendékeknek társadalomtudományi
ismereteket kell közvetíteni a képzés során. A doku-
mentum a civil katolikus szervezetek vitáin túl, be-
fog e kerülni a papnevelésbe, papképzésbe, a szerze-
tesei intézmények növendékeinek a nevelésébe?

– Személy szerint az egyházzal kapcsolatos aktív tény-
kedésem legfájóbb kudarca hogy a kapuig még csak sike-
rült mindig eljutnom, de a kapun hiába dörömböl az em-
ber évek óta. Fel kellene ismernie az egyháznak, hogy az
intézményes, profi képzést nem lehet egyesületi, amatőr,
jóindulatú buzgolkodással pótolni. Tehát amíg tömegesen
kerülnek ki a katolikus közéletbe vagy az egyházi életbe
olyanok, akiknek a műveltsége nem kompatibilis a világi
értelmiségi műveltségével, addig itt érdemi szemléletvál-
tás nem lesz.

– Az előbbi felsorolás túlságosan klerikálisra sike-
redett a felsorolás, leginkább talán a hittanárok ma-
radtak ki...

– Én az előbb az egész teológiai képzésre gondoltam,
hisz ebből a szempontból mindegy, hogy ki annak az ala-
nya, világi vagy pap.

– Ez azért is nagyon fontos lenne, mert ezek az is-
meretek nagymértékben növelnék az egyház tanítá-
sa nevében megszólaló egyházi személyek védettsé-
gét.

– Magam is számtalanszor megtapasztaltam, hogy ön-
magában az, hogy nem beszélik ezt a nyelvet, ezáltal az
értelmiségi diskurzusokban nagyon sebezhetőek.

– Azt hiszem az egyháziak elszigeteltség-érzését is
feloldhatná, hogyha az egyház képviselői tudnának

válaszolni vagy legalább meg tudnák érteni a vezércikkeket és a TV híradónak a kijelentéseit mert, azt hiszem itt nem csak egy szemlélet átadására érett meg már nagyon az idő, hanem az alapfogalmaknak az átadására is.

– E dokumentum más egyházi megnyilvánulásokhoz képest feltűnően nagy visszhangja – szerintem – többek között arra vezethető vissza, hogy megértik. A az a nyelv, amin ez a körlevél szól, ugyanaz a nyelv, mint amelyiken bármelyik (világi)értelmiségi kommunikál – ebben a szövegben csak néhány, a szekularizálódott környezetben is befogadható etikai és vallási fogalom van..

– **Rendkívül önkritikus a többes szám első személyt használó dokumentum a 81. pontban. E kultúrával kapcsolatos részben azt mondja, a dokumentum 'hogya nem csak szenvedő alanyai, hanem részei is vagyunk társadalmunk torzulásainak. Akár helytelen tetteinkkel, akár passzív hallgatásunkkal. Mindnyájunknak személyes kötelessége a ránk váró feladatoknak felkutatása és azok elvállalása.' Nagyon érdekes számomra, hogy épp a kultúra területén hangsúlyozza a dokumentum a keresztények bűnrészességét. Ez most azt jelenti, hogy e dokumentum a még meglévő – hát nem szent -, de maradékokat megvádolja valamiféle bűnrészességgel? Mit ért a körlevél ezen?**

– A kultúra szót jelen összefüggésben – ahogy ezt a fejezet próbálja is definiálni – nem a hétköznapi, hanem a lehető legtágabb értelemben, azaz társadalomtudományi értelemben használjuk és mindenfajta emberi cselekvést értünk raja. Tehát itt arra hívjuk fel a figyelmet, hogy azok az emberek is, akik kereszténynek vallják magukat, azok is osztoznak a társadalom hibás cselekedeteinek jó részében, éppúgy mint bárki más. A körlevél hangsúlyozza, hogy ezt az egyház nem kívülállóként mondja, hanem mint ennek a társadalomnak a része, aki minden nyűg-

ben, fájdalmában, bűnében osztozik a társadalom összes többi részével.

– Még két, igen kritikus pontot is szeretnék kiválasztani. Az utolsó előtti pontban, a 111-esben azt mondja a dokumentum, hogy 'az egyház maga is segíti a társadalomban folyó párbeszéd és a kíváncsú egyetértés kialakulását avval, hogy saját közösségén belül is támogatja az őszinte és testvéries párbeszéd különböző módjait'. Ezzel ellentétben az Egyházfórum folyóirat szerkesztése körül ezt a támogatást nem tapasztaljuk, hanem inkább egyfajta bizalmatlanságot érzünk. A mai egyházban hallatlan nehéz megtalálni azokat a pontokat, ahol a párbeszéd, nemcsak szólam, hanem a szólás szintjén is megvalósul. Nem féltő, hogy egy ilyen kijelentéssel éppen a katolikusok fogják összeráncolni a homlokukat, és azt mondani, hogy kár egy dokumentumba bele írni olyan kijelentéseket, amelyek eleve a hiteltelenség látszatát keltik?

– Ez a rész a Szempontok és ajánlások részben van. Ez a szöveg egy normatív szöveg, amelyre az jellemző, hogy – bár nem felszólító formában, de – egy kíváncsú megfogalmazása. Ez a fölszólítás felfogható egyfajta önfelszólításnak is, mivel valóban hiteltelen lenne ez a körlevél, ha ezen elvárását csak a társadalom többi tagjával szemben fogalmazná meg az egyház és önmagával szemben nem.

– Hát biztos hogy ezen a téren elkelhetne egy újabb dokumentum, hogy az egyház szociális tanítása megfogalmazása közben közkinccsé lett felismeréseket az egyház képes legyen felhasználni saját belső megújítására – gondolok itt többek között az egyházi alkalmazottaknak a jogbiztonságára és érdekképviselési kérdésköreire, az egyházi pénzkezelésre... Lehetséges, hogy ugyanezt a szakértőgárdát felkérjük újabb dokumentumok létrehozására?

– Ezt én nem tudhatom. De azt viszont tudom, hogy az egyház ezzel a körlevéllel önmaga számára egy kényszerpályát teremtett, mert itt a püspöki kar nagyon világosan kimondott bizonyos dolgokat, s ennek következtében a szövegben foglaltak megvalósulását vagy meg-nem-valósulását egy bizonyos idő elteltével számon lehet kérni.

– Azt hiszem nagyon fontos lenne leszögezni, hogy az ilyen dokumentumoknak nem az a lényegük, hogy az egyház magas tanítóhivatala, – tehát a püspöki szint – kinyilvánít valamit a társadalom felé, hanem az, hogy ezek segítségével a hívők kisebb és nagyobb közösségei kicsit saját maguk megerősítését is elvégezhetik. Tehát ez nem kioktatás, hanem emlékeztetés arra, amit az embernek tulajdonképpen úgy is kell tudnia. Ugye?

– Egy ismerőssémmel folytatott beszélgetés során felmerült, hogy számomra meglepően jó volt a körlevél sajtó fogadtatása és a vártnál könnyebben emésztette meg. Erre ő nevetve azt mondta: Hát igen, a sajtó megemésztette. De hogy fogja a katolikus egyház a saját körlevelét megemésztetni... Hát azt hiszem ez egy nagyon izgalmas kérdés.

– Félig humorosan, félig komolyan szeretném az utolsó kiválasztott pontot is a hitelesség oldaláról megvizsgálni. A dokumentum az 58. pontban a fekete-gazdaságról és a körülötte lévő szürke gazdaságról is szól. A 61. pontban pedig a dokumentum önkritikusan állapíthatja meg, hogy az erkölcsi nevelésben ezt a területet meglehetősen elhanyagoltuk. S ha a dokumentumot jobban megnézem, akkor meg kell állapítanom, hogy ez a szürke gazdaságban készült, mert nincs a nyomda megjelölve benne, nincs rajta sem ár, sem árkód... Ez az ellentmondás szimbolikus ellentmondás, vagy esetleg csak nyomdahiba?

– Hát valószínűleg nyomdahiba, mert a piaci árat éppen a dokumentum jellege folytán nem kérték meg és a

püspökkari támogatásból finanszírozták. A nyomdára vonatkozóan nem tudom, nem én intéztem ... fogalmam sincs. A felelős kiadóhoz kell fordulni ezzel a kérdéssel.

– Gyulay Endre?

– Igen.

– Befejezésül arra szeretnék kitérni, hogy a dokumentum lehetőséget biztosít arra, hogy az olvasók a püspöki kar tömegkommunikációs irodájához küldött hozzászólásaikkal kinyilváníthassák a dokumentummal kapcsolatos véleményüket és meglátásaikat. Mi lesz ezeknek a hozzászólásoknak a sorsa? Ezen a csatornán futottak e már be hozzászólások?

– Eleve nem akartunk koncepciót kitalálni, mert a dokumentum fogadtatásától akartuk függővé tenni, hogy mit teszünk ezekkel a reagálásokkal. Én annyit tudok, hogy sok levél érkezett; jónéhány elismerő és dicsérő levél érkezett, de jöttek olyan levelek is, amelyek a körlevél szakmai részéhez szólnak hozzá. Ezeknek az érdemi hozzászólásoknak a katolikus folyóiratok helyt is fognak adni. Ebben a részt vállalna szívesen. pl a Vigília és a Távlatok is.

– Hát reméljük, hogy a társadalom tényleg egy kicsit javul majd. Köszönöm a beszélgetést.

*Boldizsár Klára
Máté-Tóth András*

RÉVAY EDIT

Révay Edit Budapesten született 1966-ban. 1988-ban konduktor tanári, majd 1993-ban az ELTE BTK-n szociológusi diplomát szerzett. Jelenleg a Pázmány Péter Egyetem Teológiai Karán államvizsgára, és az ELTE BKE Szociológiai PhD-programjában doktori fokozat megszerzésére készül. Az OLI Vallásszociológiai Központ tudományos munkatársa. Korábbi írásai a Vigiliában és a Teológiában jelentek meg.

Szentbeszéd-e a szentbeszéd? avagy: Politizál-e az Egyház a szószékről?

A keresztény tanítást korszerűen adják elő, vagyis legyen meg szavukban a válasz azokra a nehézségekre és kérdésekre, amelyek leginkább foglalkoztatják és nyugtalanítják az embereket, védjék is meg ezt a tanítást, a híveket is oktattva annak igazolására és terjesztésére.(...) Igyekezzenek felhasználni a napjainkban rendelkezésre álló eszközöket a keresztény tanítás hirdetésére, így főként a szentbeszédet, a hitoktatást, mindig ezeké ugyanis az elsőség.

(Christus Dominus II. fejezet 13. pont)

Az egyházak a rendszerváltást követően szembesültek igazán a reájuk háruló feladatokkal, lehetőségeik és az elvárások közt tatóngó szakadékkal. Miként mindenkit, az egyházakat is készületlenül érte a hirtelen jött, bár rég óhajtott szabadság. Az elmúlt rendszerben az egyházak egyik fő tevékenysége a hatalommal való szüntelen viaskodás volt. A pusztá létért folytatott harc mellett nem tudtak felkészülni a – majdan talán beköszöntő – szabadságban adódó feladatokra. Így amikor valósággá vált az „alig remélt”, az egyházak sem rendelkeztek az új helyzet-

ben is megfelelő öndefinícióval, a minőségileg új életre vonatkozó stratégiával. A vegetálásra kényszerítettség alatt háttérbe szorult az egyházak küldetése, megkopott a megszólíthatóság, s a magukat távoltagekhez elvezető régi utak feledésbe merültek, az újak pedig még alig ismertek. Ilyen koloncokat cipelve van-e erejük az egyházaknak – konkrétan a Katolikus Egyháznak – az idejétmúlt szemléletekből való kitörésre? Keresi-e a Magyar Katolikus Egyház a hívókhöz és a nem hívókhöz vezető személyes utakat? Felhasználja-e ebben az útkeresésben a prédikációt? Ezekből a kérdésekből most csupán az utóbbit kiragadva igyekszünk képet alkotni arról, hogy mennyire tud élni sajátos, ősi vélemény- és magatartásformáló eszköze adta lehetőségeivel az egyház. Kutatásunk eredményeinek értékeléséhez elkerülhetetlen a prédikáció funkciójának és a korábbi, a prédikációval kapcsolatos kutatás főbb tanulságainak felidézése. A prédikáció, mint a legősibb tömegkommunikációs forma a szentmise tanító részében a felolvasott perikópát (szentírási részek) követően elhangzó – általában a napi szentírási részhez kapcsolódó – hittani és erkölcsi tanítás, melynek kettős feladata, hogy a hívek számára érthetővé, az aktuális élethelyzetekre alkalmazhatóvá tegye a Szentírásban megfogalmazott etalont.

Korábbi kutatások

Az előző rendszerben alig nyílt lehetőség ilyen jellegű kutatásokra. A nyolcvanas évek elején mégis napvilágot láthatott az alább idézett felmérés.

Tomka Miklós a Teológia című katolikus folyóirattal 1981-ben közösen végzett kérdőíves vizsgálatában papoktól és világiaktól egyaránt arra próbált választ kapni, hogy milyen az ideális prédikáció. Az összegyűlt anyag ugyan nem volt reprezentatív, hiszen ahogy a kutató fogalmazta: „a kérdés iránt átlagon felül érdeklődők állásfoglalásait kapjuk kézbe”, mégis jelen kutatás szempontjából is rendkívül tanulságos következtetések alapjául szol-

gált. A kérdőívet visszajuttató papok fele több mint két prédikációt tartott, s egyötödük hétköznap is prédikált. A hétköznapi prédikálás vállalásában a földrajzi helynek, életkornak, beosztásnak nem volt meghatározó szerepe, viszont erősen függött a személyes adottságoktól. A vasárnapi prédikálás száma csökkent az életkor előrehaladtával. A prédikációkra való felkészülést a nagy többség egy héttel, vagy fél héttel korábban kezdi meg, de nem ritka az előző napi felkészülés sem. A hosszabb felkészülés a falun élő, illetve a húsz évnél régebben szolgáló papokra volt jellemző, míg a városi, illetve húsz évnél rövidebb ideje szolgálók a hét végén, vagy közepén kezdik a felkészülést. „Ez azzal is jár, hogy akik vasárnap több prédikációt tartanak, azok később fognak hozzá a felkészüléshez, mint akik kevesebb, illetve csak egy prédikációt mondanak. (...) A kérdőívet visszaküldő világiak közel háromnegyede mondja, hogy hetenként, egyötöde, hogy hetente többször egy nem elhanyagolható nagyságú kisebb csoportja naponként hallgat prédikációt. A hetinél rendszeresebb prédikációhallgatásra városban több mód lehet. (...) A kérdőívet visszaküldő felnőttek többsége azt tartja, hogy általában, gyakran, vagy éppenséggel mindig kap valamit a prédikációból. (...) A fiatalabbak közül többen mondják, hogy soha sem, vagy csak ritkán kaptak valamit a prédikációból. (...) A fiatalabbak viszonylag gyakran mondják, hogy ők soha sem, vagy csak néha kaptak a prédikációból valamiféle keresztény cselekvésre indítást, az idősebbek messze átlagon felül állítják, hogy ők sokszor kaptak ilyen indítást, vagy éppen szinte mindig. (...) Magasabb iskolai végzettségűek mindkét esetben az átlagosnál gyakrabban mondják a „ritkán”, illetve a „néhányszor” választ. Az általános iskolát, vagy kevesebbet végzetek viszont kétszer olyan gyakran mondják, hogy „mindig”, vagy „szinte mindig”, mint a közép vagy felsőfokú végzettségűek. A prédikáció ilyen pozitív megítéléséből szinte természetszerűen következik, hogy a felnőttek túlnyomó többsége egy jó szentbe-

széd kedvéért érdemesnek tartja más időpontban menni misére, mint ahogy megszokta. (...) A prédikáció hosszát tekintve a felnőtt világiak közül az alacsonyabb iskolai végzettségűek mondják a leghosszabb időt, s a főiskolai, egyetemi diplomások a viszonylag legrövidebbet. A nem, vagy az életkor nem befolyásolja a megjelölt idő hosszát. A papok között az idősebbek valamivel hosszabb prédikációt tartanak ideálisnak, mint a fiatalabbak (...). A felnőtt világi válaszadók elsősorban azt várják, hogy az igehirdető szentéletű, másodsorban azt, hogy művelt, harmadsorban, hogy okos, negyedsorban, hogy jó szónok és utolsó sorban azt, hogy kedves legyen. A papok véleménye hasonló, csak ők azt tették utolsó helyre, hogy az igehirdetőnek jó szónoknak kell lennie." Ezt a sorrendet az életkor és az iskolai végzettség szerinti eredmények módosították. „A világiak és a papok egyaránt közel kétharmada fogadná el, ha világi hívő, esetleg nő prédikálna. Ezt az arányt papok és világiak esetében is döntően módosította az életkor, illetve világiak esetében az iskolai végzettség is. A prédikáció témák minősítésében a legfontosabbnak minősített beszédtema a Szentírás. (...) Második és harmadik helyre többnyire a krisztusi élet alapelvei, például felebaráti szeretetet és a Krisztussal egyesülő élet útjait sorolták, de itt már több a kivétel. Az egyébként negyedik helyen álló „a hétköznapi élet problémái, például család” témát (...) a középiskolánál alacsonyabb végzettségűek a 2. és a papok 3. helyre állították.”

... és tanulságai

Általánosnak mondható az a szentbeszéddel kapcsolatos elvárás, miszerint a prédikációnak az evangéliumi életre kell vezetnie. Magyarországon a nyolcvanas évek elején az elkötelezett keresztyényekben jelentős volt az elmélyülés-igény. Az, hogy a fiataloknak több, mint 80 százaléka csak ritkán kap indítást a keresztyény cselekvésre, abból is fakadhat, hogy „gyengék vagy elvontak a prédikációk”, hogy

„távol állnak a fiataloktól”, „talán mert időssek a papjaink”, vagy mert „nem eléggé radikálisak és forradalmiak a szó evangéliumi értelmében.” (...) „A hallgatóságnak nem a hosszúság a problémája, hanem a minőség.” A hallgatóság elsősorban szentéletű igehirdetőt és a krisztusi életre szóló buzdítást vár. A világi igehirdetés lehetőségét a II. Vatikáni Zsinat után húsz évvel még a megkérdozettek egyharmada elutasítja. E jelenség hátterében minden bizonyítással a megszokás, az általános papság fogalmának, a világiak krisztusi küldetésének pontatlan értelmezése, a prédikáció lényegének félreértése áll.

Jelen kutatás

A korábbi kutatással szemben most nem a szentbeszédokről alkotott vélemények, hanem maguk a prédikációk álltak érdeklődésünk középpontjában. Az önmagában is fontos téma kutatását különösen aktuálissá tette, hogy az 1994-es választások kapcsán a sajtóban már jó előre támadó jellegű bírálatokkal illették mindazt, amit „szószék-ről való politizálásként” értelmeztek. Csak néhány példát kiragadva érzékeltetjük a választások időszakában e témában megjelent cikkek túlzott félelmeit, feltételezéseken alapuló vádaskodásait. „az ő körzetében legutóbb is előbb templomba mentek az emberek, majd úgy szavaztak, ahogyan a papjuk tanácsolta. Közülük ki a szószékről adott nemes egyszerűséggel keresztényi eligazítást, ki az istentisztelet előtt-után, a templomajtó körüli beszélgetések során.” (Élet és irodalom 1994. február 4. Lázár; Vasárnap) „Lám, most is milyen frissen, katonásan reagáltak az MTI útján a választások időpontjának kitűzésére. S még csak az elején vagyunk! A szokásos lózungok szerepelnek a levél bevezetőjében (...) A végén azonban kilóg a lóláb. (...) Ami tehát a kampányt illeti, kivételesen a püspöki kar volt a legfürgébb.” (Kurír, 1994. február 5., Buják Attila) „Az, hogy az idézett nyilatkozatok a hivatalos katolikus egyházi vezetéstől független orgánumban jelennek meg,

megteremtik a klérus számára azt a lehetőséget, hogy egyrészt tartsák magukat az MKPK nyilatkozat szelleméhez, másrészt mégis eléggé félre nem érthető politikai állásfoglalásokat fogalmazzanak meg.” (Magyar Narancs, 1994. március 3.: S. Ráduly János; Isten velük) „Természetesen a nénit nem lehet hibáztatni politikai tájékozatlanságáért, de azokat igenis el kell marasztalni, akik az egyház hivatalos álláspontjával ellentétben – miszerint ők ne avatkozzanak a politikába és a szavazást mindenkinek a lelkiismeretére bízzák – meg nem engedhető módon, pressziót gyakorolnak az egyszerű, vallásos érzésű hívőkre! Tudjuk, hogy az egyházak milliárdos állami támogatásban részesülnek az adófizetők pénzéből, így jogos az elvárás, hogy távol tartsák magukat a politikától és ne próbáljanak anyagi tőkét kovácsolni az emberek hiszékenységeből.” (Népszava, 1994. június 15., Toll Iván) E néhány önmagáért beszélő idézet tanúsága szerint is akadtak, akik számára a választások említése is „szószékről való politizálásnak” minősült.

Az 1994-es parlamenti választások időszakában, öt egymást követő hétvégén (1994. április 23-24, április 30-május 1, május 28-29, június 4-5, június 11-12), budapesti templomokban végeztük az anyaggyűjtést. A magnetofonnal rögzített, majd szó szerint lejegyzett 147 prédikáció teljes szövegét előre meghatározott szempontok szerint elemeztük. Két esetben a kötelező körlevél felolvasása után nem hangzott el szentbeszéd, ezért ezeket nem vizsgáltuk. Érdeklődésünk egyrészt arra irányult, hogy a mai szentbeszédnek mennyire szólnak hozzá a mindennapok kérdéseéhez, másrészt, hogy „tanítóként”, „prófétaként”, vagy „közös gondolkodásra serkentőként” fordulnak-e a hallgatósághoz, harmadrészt, hogy szóba hozzák-e, és ha igen, akkor miként tesznek említést a parlamenti választásokról.

További közös gondolkodásunkhoz elengedhetelen néhány, a tanulmányban előforduló fogalom tisztázása, me-

lyek tartalma nem magától értetődő. A „tanítóként” prédikáló személytelenül, tárgyyszerűen, tudománya világába zárkózva beszél, nem törekszik hallgatóságának meggyőzésére. Szívesen használ idegen szavakat tudása, műveltsége bizonyítására. A „prófétaként” tanító hivatalából fakadó tekintélyére támaszkodva megkérdőjelezhetetlen útmutatást ad, nem vár hallgatóságától belátást, csupán feltétlen engedelmességet. A próféta szerepe, hogy az egyházzal és az egyénnel szemben kritikát gyakoroljon, miközben szüntelenül meg kell küzdenie a környezet gyanakvásával. A prófétának szerepe vállalásában küldetéstudata ad biztonságot, az a tudat, hogy aki őt küldte, minden gyengesége ellenére őt választotta. A próféta csak hírnök, az üzenet – amely konkrét személyhez, vagy csoporthoz szól – nem az övé, annak még akkor is csupán közvetítője, ha esetenként indulatosan, érzelmileg túlfűtötten közli. Bizonyos tekintetben egy lehetséges további típus az „agitátor” – a prófétához hasonlóan gyakran szenvedélyesen –, egy eszmének elköteleződve a közlendőt általában személyes meggyőződéseként közvetíti, egész magatartása a meggyőzésre irányul, ezért számára elsődleges, hogy megértesse magát a hallgatósággal.

A „közös gondolkodásra serkentő” prédikációban a pap nagykorú keresztényként kezeli, szabadságát meghagyva gondos mérlegelésre, közös végiggondolás utáni, tudatos döntésre ösztönzi hallgatóságát. Itt a kölcsönös tisztelet, szeretet, egymás iránti felelősségvállalás a meghatározó.

Azoknál az igehirdetői magatartásoknál, ahol a közlő valóban célul tűzi ki, hogy megértesse magát, elengedhetetlen az „egy nyelvet beszélés”-re törekvés. Ez az igehirdetőtől állandó önkontrollt, egyfajta öncenzúrát kíván meg, amellyel mondandójából folyamatosan kiszűri az egyházi zsargont, a mindennapi használatból idegen, a hallgatóság számára nehezen vagy tévesen értelmezett kifejezéseket. Az önmagát megértetni, másokat meggyőzni vágyó ige-

hirdetőnek figyelembe kell vennie hallgatósága egyéni adottságait és társadalmi hovatartozása szabta lehetőségeit. Otto H. Pesch O. P. a „Der Ort der Homiletik innerhalb der Theologie” címen a Verkündigen 1967. 1. szám 51. oldalán azt írja a prédikációról, hogy „az alapjában véve nem más, mint kibontása mindannak, ami az igékben sűrítve benne van.” Minthogy pedig a prédikáció az igehirdetésnek az a formája, amikor az igehirdető a „hit bizonyoságtételét látszólagos dialógus” formájában közli hallgatói „hitével”, ezért „a homiletika a hívő bizonyoságtételének virtuális dialógusa, megvalósulásának a tana.” Az igehirdető, mint az ige kibontója – hivatalából fakadóan – hatalommal ruházódik fel. Jóllehet, amint Max Weber rámutatott: ez a hatalom – amely a vélemény és magatartás formálásban testesül meg – a kinyilatkoztatott vallás mindennapivá válása folyamatában erejét tekintve meggyöngyül, s ez az elerőtlenedés egészen odáig mehet, hogy teljesen hatástalanná válhat az életvitelre. E folyamat tapintható megléte ellenére a korábbi, általunk idézett felmérések tanúsága szerint a hívők nagy részének életalakításában még meghatározó szerepet tölt be a prédikációban kapott útmutatás. Az igehirdető szavának, tanításának súlyát elsősorban a hallgatóság által is elfogadott ige adja meg. Amint a korábbi kutatás eredményei mutatják, hagyományosan a papsággal mint pozícióval együtt járó szerepek közül a hallgatóság és a papság is legfontosabbnak ítélte, hogy a pap életpéldájával is tegyen tanúságot az ige mellett, tegye hitelessé az ige megélhetőségét, legyen szent életű. Ez egyben azt is jelenti, hogy tanítását egyfelől a Szentírásra hivatkozva, másfelől a tanítás tettekre váltásával legitimálja. Különösen az idősebb korosztályhoz tartozók és az alacsonyabb iskolai végzettségűek emelték ki, hogy a prédikációkból majdnem mindig merítenek valamiféle keresztény cselekedetre indítást, azaz számukra a pap egyik feladata, hogy konkrét utat mutasson a keresztény életre.

A legfontosabb megállapításaink

– A prédikációk általában tartalmaztak mindennapi életre vonatkozó utalást, de ezeknek csak kisebb részében találtunk mind a közösségi életre, mind az egyéni életvezetésre szóló útmutatást.

– Noha a feldolgozott szentbeszédek a parlamenti választások környékén hangzottak el, csak töredékük hozta szóba a választások kérdését, s akkor is inkább a részvételre buzdítás kapott hangot.

– A tapasztalatok nem támasztják alá azt a vádat, miszerint az egyház bizonyos pártok előnyös, mások elmarasztaló említésével, vagy konkrét választási javaslattal befolyásolja a hívek választási szándékát.

– A szentbeszédek nagy többségében az igehirdető tárgyyszerűen, személytelenül szólt a hívekhez. A közlés módját szinte nem befolyásolta a hallgatóság összetétele.

– A prédikációk nagy többsége az erkölcsi tanításaiban inkább ösztökélte, buzdította a híveket, s kevésbé foglalkozott a kifejezett tiltáshoz.

Ami az eredmények mögött van

Az eredmények részletezve a következően néznek ki

1. A feldolgozott prédikációknak több, mint 90%-a adott a mindennapi életre eligazítást, s ezeknek kevesebb, mint egyharmadában volt mind a közösségi életre, mind az egyéni életvezetésre útmutatás. Az egyéni életvezetésben eligazítást nyújtó szentbeszédek túlnyomó többségében együtt jelenik meg az egyén önmagával, az embertársával és a társadalmi viszonyokkal szembeni felelőssége.

A prédikáció erkölcsi tanítása figyelmeztet	abszolút számban	százalékban (%)
a, – az egyénnek a másik emberrel szembeni felelősségére	9	6
– az egyénnek a társadalmi viszonyokkal szembeni felelősségére	1	1
– az egyénnek mind az egyes emberrel, mind a társadalmi viszonyokkal szembeni felelősségére	104	72
b, – a közösségi felelősségre	2	1
a+b – mind az egyén, mind a társadalom felelősségére	19	13
– nincs erkölcsi felelősségre való figyelmeztetés	10	7
összesen	145	100

1. tábla: A prédikációk erkölcsi tanítás típusa szerinti megoszlása

Az erkölcsi kérdések felvetésében jelentős hangsúlyt kap a másik ember iránti felelősség, kevés szó esik viszont a főparancs, a felebaráti szeretet gyakorlásáról.

A felebaráti szeretet gyakorlására szólít fel	abszolút számban	százalékban (%)
– a felebaráti szeretet bibliai értelmezését adva	29	20
– a felebaráti szeretet profán erkölcsi értelmezését adva	1	1
– a felebaráti szeretet profán és bibliai értelmezését adva	1	1
– nem értelmezi, nem említi	114	78
összesen	145	100

2. tábla: A prédikációk megoszlása a felebaráti szeretet értelmezésének típusai szerint

2. Az erkölcsi kérdést felvető prédikációk együtödében parancs formájában jelentkezik az említett tanítás, azaz nem serkent együtt gondolkodásra, több mint kétötödében a parancs és a keresés egyszerre kap hangot. A szentbeszédnek alig egyharmada tekinthető teljes egészében egyéni és közös végiggondolásra ösztönzőnek. A prédikációk közel 70%-ában nincs tiltás, hanem az érték kidomborításában ütköztetik a keresztény értékrend szerint helyest és helytelent.

Erkölcsi kérdésekben ösztönöz	abszolút számban	százalékban (%)
– helyes erkölcsi magatartásra kötelez (mit és hogyan kell tenni)	27	18
– helyes erkölcsi magatartásra kereséssel, viszonyítással, együtt gondolkodással ösztönöz	49	34
– paranccsal is és együtt gondolkodásra készítve is ösztönöz	59	41
– nincs erkölcsi kérdés felvetve	10	7
összesen	145	100

Erkölcsi kérdésekben tilt	abszolút számban	százalékban (%)
– a helytelen erkölcsi magatartást tiltja (mit nem)	6	4
– a helytelen erkölcsi magatartást a helyessel szembeállítva, az értéket emeli ki	101	70
– a tilalom és érték együtt jelenik meg	28	19
– nincs erkölcsi kérdés felvetve	10	7
összesen	145	100

3. tábla: A prédikációk megoszlása az erkölcsi kérdésekben való tiltás, illetve ösztönzés előfordulása szerint

3. A parlamenti választások időszakában rögzített prédikációk majdnem 90%-a egyáltalán nem foglalkozott a választásokkal. A választásokat szóba hozó prédikációknak több, mint 40%-a kiemeli a választásokon való részvétel fontosságát és ugyanennyi fel is szólít rá. A politikai kérdést említő 18 prédikáció egyharmada az ellenzéki pártokat, valamivel több, mint egytizede a kormánypártokat hozza szóba. A pártokat említő szentbeszédnek fele meg is nevezte a pártokat. A megnevezett pártokat általában negatív jelzőkkel illették. Nincs jelentős különbség az ellenzéki és a kormánypártokat minősítő jelzők használatában. Az esetek 80%-ában a kormánypártok nevéhez is negatív jelző párosult. Az ellenzékieknél ez az arány 100%. A véleményt nyilvánítóknak a kormány- és ellenzéki pártokkal szemben is fenntartásaik vannak.

	érinti-e a választásokat?	kiemeli-e a részvétel fontosságát?	felszólít-e a részvételre?
nem	2	12	12
igen	18	8	8
nem hoz politikai kérdést/	125	125	125
nem érinti a választásokat			
összesen	145	145	145

4. tábla: A prédikációk megoszlása aszerint, hogy szóba hozzák-e a választásokat és kiemelik-e a választásokon való részvétel fontosságát

használ-e jel- zőket, ha em- líti	kormány	ellenzék	egyéb pártok
nem használ	1	-	-
pozitív	-	-	-
negatív	4	5	1
ambivalens	-	-	-
nem említi	140	140	144
összesen	145	145	145

5. tábla: *Prédikációk megoszlása a pártokat minősítő
jelzők használatában*

Következtetések

Noha a prédikációk nagy többségének erkölcsi tanításában inkább a helyes magatartásra buzdító, mintsem fenyegető, vagy tiltó hang dominál, mégis a parancsot vagy tiltást mellőző, kizárólag a közös gondolkodásra serkentő igehirdetői magatartás csak a prédikációk egyharmadában lelhető fel. Úgy tűnik a tárgyyszerű, kevésbé személyes igehirdetői magatartás az általánosabb. A prédikációk alig egyötödében helyezik a hangsúlyt a felebaráti szeretetre. A szentbeszédnek csak töredéke tesz említést a választásokról, politikai pártokról, s a pártokat említő prédikációk csekély száma nem teszi lehetővé a pártok minősítésével kapcsolatos messzemenő következtetések levonását. Elgondolkodtató az egyházat ért vádak nyomán, hogy az egyáltalán véleményt nyilvánító szentbeszédekben mind a kormánnyal mind az ellenzéki pártokkal szemben fenntartás, kritika fogalmazódik meg.

Felhasznált irodalom

1. Boross Géza: A mai katolikus homiletika eredményei és problémái
In: Teológia 1974/2. 83-87.old.
2. Fráter Tamás néven Tomka Miklós: Kommunikációs alternatívák, avagy közléselmélet igehirdetéshez
In: Teológia 1986/2. 82-86.old.
3. Tomka Miklós: Vélemények, igények a prédikációról
In: Teológia 1982/2. 108-115.old.
4. Tomka Ferenc: A prédikáció-felmérés főbb tanulságai
In: Teológia 1982/2. 118-120.old.
5. van Eemeren, F.H.: Argumentációelmélet
In: Síklaki István(szerk.) A szóbeli befolyásolás alapjai
Tankönyvkiadó, Budapest 1990. 226-267.old.
6. Weber, Max: Gazdaság és társadalom 2/1.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1992.

✓ **Pax Christi - Nyári túra** - A Pax Christi Katolikus Béke-mozgalom tavaly lett ötven éves. Az Olaszországban tartott születésnap ünnepség után a legmozgalmasabb és legszínesebb program a Pax Christi szokásos nyári túrája volt, amely idén először vezetett Közép Európába. Számkra különösen jelentős, hogy a program központja Magyarország lett. Szerettünk volna a tizenhárom országból érkező száz fiatalnak bemutatni az egész régiót, így a túra öt Duna menti országba kalauzolta el a résztvevőket. A budapesti találkozás után rövid bevezetést adtunk a Kárpát-medence történetéről, etnikai és vallási képről, majd tíz csapatra osztott a tábor. A tíz csoport felkészült vezetőkkel különböző útvonalakon járva más-más témákkal, kérdésekkel, problémákkal foglalkozott. A csoport tagjai személyes tapasztalataikat, tudásukat is megosztották egymással, így kitárult Európa képe Portugáliától Litvániáig. A túra alaptémájaként a kisebbségek és többség együttélését választottuk. Ez leggyakrabban az etnikai csoportok életének vizsgálatát jelentette, de vallási, szociális és környezetvédelmi

kérdések is megjelentek a csoportok programjában. Mindezt természetesen kulturális programok és kirándulások tették teljessé. A túra utolsó állomása a Szeged melletti Zöldfás Ifjúsági Központ volt.

A beszámolókból kiderült, hogy a túrázók sokféle emberrel, meglepő helyzetekkel, zavarba ejtő kérdésekkel, megmászhatatlan hegyekkel stb. találkoztak és maradandó élményekkel tértek haza. Nagyon reméljük, hogy a túra mindnyájunkat közelebb hozta Európa álmáshoz felé, hogy szoros kapcsolatok születését segítette elő. Pax Christi Egyesület, 6720 Szeged, Dóm tér 15. tel.: 62/323-955)■

✓ **Internet a Vatikánban II.** János Pál pápa a telekommunikáció vívmányainak felhasználására ösztönzi azokat a papokat, akiket a jubileumi 2000. év eseményeinek előkészítésével bízott meg. A Szent Szék maga kétirányú informatikai sztrádát nyújtott a világ felé az Interneten keresztül. Ha valaki egy bizonyos témában (pl.: női pap-ság, kelet-európai egyházak) a pápa illetve a Vatikán véleményére kíváncsi, akkor csak hívnia kell a

<http://www.vatikan.va>. web-site-ot. A tervek szerint idővel valamennyi pápai beszéd és publikus egyházi dokumentum hozzáférhető lesz, beleértve a korábbi enciklikákat is. Emellett kísérleti jelleggel e-mail boxot nyitottak, ahol a legtöbben személyre szóló pápai áldást kértek, s a szerencsésebbek nyertek is. Ám néhány hónap után bezárták az e-mail boxot, mert megoldhatatlan volt a lelki támaszt kérők seregének segítségét nyújtani. A Vatikánban úgy vélik, ezt egyházmegegyei szinten kell megoldani. Bár hozzátesszik: a hálózat sosem fogja pótolni a helyi papokat.■

✓ **Egyházi vezetők** **Horn Gyulánál, Paskai bíboros** nyilatkozata. A miniszterelnök és a történelmi vallások vezetői között létrejött találkozó egyik témája a Miniszterelnöki Hivatal egyházi kapcsolatok titkárságának felállítása volt. Ezzel a lépéssel az egyházi ügyek a Művelődési Minisztériumból egy magasabb szintre kerültek. (A lépést az SZDSZ kivételével mindegyik párt támogatta.) A titkárság feladata az egyházi ingatlanok visszaadásának kezelése. A bíboros nyilatkozatában szolt az egyházak támo-

gatásáról: „Az egyház működésének több területe szoros kapcsolatban áll az egész társadalommal, például oktatás, beteggondozás, s ezek esetében nem hagyható el az állam felelőssége.” **Horn Gyula** vatikáni látogatása előtt felvetette a két állam közötti konkordátum megkötésének kérdését. **Paskai bíboros**: „A Vatikán és Magyarország diplomáciai viszonya helyreállt, a kapcsolat ki-egyensúlyozott. Pillanatnyilag nem látunk olyan sürgős megoldást igénylő kérdést, amelyet csak konkordátum aláírásával lehetne rendezni.” A bíboros figyelmeztetett még a lengyelországi esetre, ahol a konkordátum szövege már évekkel ezelőtt elkészült, de még mindig nem ratifikálta az ottani parlament.■

✓ **Mise a katolikus lapokért** Május másodikán a katolikus lapokért celebrált misét dr. **Seregély István** égri érsek, Miskolcon, a Szent-Anna templomban. A szertartás után Seregély érsek **Kobold Tamás** polgármester társaságában kerékpárral hajtott a városházára.■

✓ **A katolikus egyház és a romák** „A katolikus egyház fogadókész a cigány kultúra-

ra, s örömmel venné, ha a hívekkel való törődést minél nagyobb számban segítenék roma származású papok.” – mondta **Ternyák Csaba**, a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkára. A magyarországi cigányság többsége katolikusnak vallja magát, ezért az egyház örömmel fogadta az országos cigány kisebbségi önkormányzat találkozó kezdeményezését. Itt a romák arra kérték az egyházat, hogy iskoláikban alkalmazza a pozitív diszkriminációt a cigánygyerekekkel szemben.

Ternyák Csaba elmondta: ez már teljesült is, mert a katolikus egyetemre az átlagosnál magasabb számban vettek fel roma fiatalokat. Azt azonban nem tervezik, hogy lovári vagy beás nyelven tartanak majd szertartásokat, mert „a cigány népesség mintegy hetven százaléka csupán magyarul beszél.”

✓ **Pax Romana Fórum** Idén ismét Siófokon tartott konferenciát a katolikus értelmiség április 8-14. között. A téma a milleszázad évjében *Az egyház és a kultúra* volt. **Kamarás István**, az Egyházfórum szerkesztője kérdőíves felmérést készített arról, hogy a résztvevők mennyire voltak megelégedve a kon-

ferencia színvonalával. A felmérésből kiderült, hogy mintegy harmada a résztvevőknek igen elkeseredett a színvonalcsökkenés miatt, másik egyharmaduk viszonylag elégedett, míg a harmadik harmad semmiféle kritikát nem fogalmazott meg.■

✓ **KEFE Tanulmányi Napok**

A Katolikus Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége idei tanulmányi napját a második évezred végi fejlődésnek szentelte, s Szegeden tartották április 18-20. között. Három szekcióban folytak előadások: pedagógia, informatika, média. Az előadók között szerepelt **Csapó Benő** (József Attila Tudományegyetem), **Horányi Özséb** (Janus Pannonius Tudományegyetem) és **Somfai Béla** is.■

✓ **Ifjúsági konferencia az Esztergom-budapesti Főegyházmegyében** „A kereszténység nem ideológia, hanem elsősorban Istennel való személyes találkozás – ennek a gondolatnak az ifjúsági pasztorációban is meg kell jelennie.” Ezekkel a szavakkal nyitotta meg **Paskai László** bíboros azt a konferenciát, amelyet február 23-24-én tartottak az Esztergom-budapesti Főegyházmegye ifjúsági

referatúrájának szervezésében.

A konferencián mintegy száznegyvenen vettek részt, közöttük huszonnyolc fiatalokkal foglalkozó lelkipásztor és több mint száz világi hívő. Megnyitó beszédében Paskai László kiemelte: Az egyházmegyei zsinat munkájának eredményeképpen jött létre az a munkaközösség, amelynek feladata, hogy felmérje az eddigi ifjúsági munkát, és közös gondolkodással meghatározza az elkövetkező feladatokat. A zsinat után létrehívott pasztorális szakterületnek – amelynek fontos része az ifjúsági pasztoráció – nagy szerepük van a főegyház főegyházmegye életének megújításában. (MK) ■

✓ **Vallástudományi központ.** – Vallásos mozgalmakkal, egyházakkal kapcsolatos tudományos információkat gyűjt a neves szociológusok és más szakemberek részvételével alakult Vallástudományi Információs Központ. A cél az, hogy csökkentsék a tájékozatlanságot és az intoleranciát, amely az alapítók szerint főként a kisegyházakkal szemben érzékelhető.

Az alapító nyilatkozatból kiderül, hogy a Vallástudományi Információs Központ

egyházaktól és politikai szervezetektől független. A központ egyik kezdeményezője, **Csákó Mihály** szociológus lapunknak elmondta, hogy az angol mintára szerveződő intézmény létrehozásában – többek között – **Kamarás István** és **Szántó János** vallásszociológus, továbbá **Popper Péter** pszichológus vett részt. A munkában közreműködik majd **Veér András** pszichiáter, miniszteri biztos is.

Az alapítványi és állami támogatásra számító intézmény várhatóan az ősz folyamán kezdi meg működését. Tevékenysége tudományos információk gyűjtéséből, feldolgozásából és terjesztéséből áll majd. ■

✓ **Kiközösítés – Paskai László** bíboros, esztergom-budapesti érsek 1996 január 25-i keltezésű levélében arra kérte **Gromon András** széphalmi plébánost, hogy mondjon le plébániájának vezetéséről. **Gromon** híveinek megkérdezése után, akik döntő többségében maradására szavaztak, nem teljesítette ezt a kérést. A bíboros 1996 március 21-i hatállyal kiközösítette. Döntését azzal indokolja, hogy **Gromon** feltámadással kapcsolatos nézetei nem

egyeztethetők össze a katolikus egyház tanításával. Aki pedig ilyen súlyú hitigazsággal makacsul szembehelyezkedik (751. kán.), az „a 1364. kán. 1 par. alapján az önmagától beálló kiközösítés, továbbá az 1331. kán. alapján a papi funkciók végzésének a tilalma és az egyházi hivatalok elvesztése” büntetéssel súlytható. **Gromon** vétke, hogy lefordította és a templomában is terjesztette **Karl Herbst**: *A valódi Jézus* c. művét, amely **Paskai** bíboros és **Spányi Antal** helynök egybehangzó véleménye szerint „tagadja Jézus feltámadását és a katolikus egyház több lényeges tanítását”.

Gromon András a bíboroshoz írt leveleiben nem vitatta a döntés jogszerűségét, azt azonban kifogásolta, hogy az egyházban a jog-gyakorlat túlsúlyban van a jézusi szeretet-gyakorlattal szemben. Sajnálattal vette tudomásul, hogy egyházi felettese számára nem esett kellő súllyal latba, hogy a széphalmi hívek a tények és nézeteinek ismeretében is ragaszkodtak papjukhoz.

Az elmozdított plébános nem nyitott teológiai vitát az önmagától beálló kiközösítés alapját képező „feltámadás” problematikáról, sem **Herbst**

könyvének értelmezéséről. **Paskai** bíboros pedig ezt írja: „Tiszteletben tartom mindenkinek a lelkiismereti meggyőződését és szabadságát. Ezért nem folytattam alaposabb teológiai kivizsgálást. **Herbst** munkásságáról ezt eddig más tanítóhivatali grémium sem tette meg.” Hasonlóan nem óhajt a **Bokor Közös Képviselő** „senkivel hitvitába bocsájtkozni” írják április 17-én kelt nyílt levelükben. Az eljárást azonban középkori inkvizíciós hozzáállásnak minősítik, amely távol van Jézus egyházától, amely „valódi szeretetközösség és nem hatalmi szervezet”, s ahol a „kereső értelem és szabad akarat” mint Isten ajándéka virágozhat. A **Gromon András** előtt tisztelettel adózó nyilatkozat szerint a kereszténység lényege „nem az eldönthetetlen hitvitákban, hanem a gyakorlati szeretet megélésében” látható. Sajnálattal veszik tudomásul, hogy „az egyházon belül a hitelvek és nem a morális elvek képviselik a legfőbb értéket”.

Karl Herbst könyvével kapcsolatban eddig teológiai kifogásokat **Szabó Ferenc** jezsuita fogalmazott meg az **Új Ember** hasábjain, valamint **Kocsi György** iharosi plébá-

nos, ószövetségi egzegéta a Bokor közösség belső tájékoztatójában. **Paskai** bíboros és **Spányi András** helynök is kiemelik **Gromon** lelkipásztori érdemeit, miszerint „tisztességes, a plébánia híveinek szeretetétől övezett ember”. A bíboros pedig május 21-én kelt levelében sajnálatát fejezi ki és reményét, hogy ez a most kialakult sajnálatos helyzet” nem tart hosszú ideig. Valamint arról biztosítja az érintettet, hogy „továbbra is megvan bennem a jószándékú készség helyzetének a rendezésére”. **Herbst** és **Gromon** téziseinek komoly teológiai vitájáról és a rendezés irányába tett esetleges lépésekről lapzártáig nem kaptunk információt. (Új Ember/MK/Gromon)■

✓ Pápalátogatás 1996 - egyház a mérlegen

II. János Pál pápa 1996 szeptemberében immár másodszor látogatott Magyarországra. A 91-es látogatáshoz viszonyítva rövid idei útjának két állomása konkrétan és szimbolikusan egyaránt a magyar egyház és a magyar nép megerősítését szolgálta, melynek egyik forrása az Istennel való elmélyült kapcsolat, amit Pannonhalma jelképezett, másik forrása pedig a

szenvedő egyház hűségének példája, amire a győri szentmise börtönviselt papjainak koncelebrációja a pápával emlékeztetett. A pápa peszsimista országba és elbizonytalanodott egyházba jött a Krisztusba vetett remény hírnökeként. Tanúságtétele mérleg készítésre szólított.

1991 óta számos jelentős előrelépés történt a magyar egyházban. **Paskai László** bíboros az egyházmegyei határok átrajzolását, az egyházmegyei zsinatokat, az egyházi kiadók munkáját, az egyházi iskolák gyarapodását, külön is a katolikus egyetem felállítását és az új templomok felépülését emelte ki. **Pápai Lajos** győri püspök a világiak erősödő aktivitásában, a szinódusokban látja az előrelépést. **Platthy Iván** egyházügyi államtitkár, **Horn Gyulával** egybehangzóan meglelégedéssel és büszkeséggel szögezte le, hogy az állam és az egyház között nincs komoly feszültség. Nem hiányoztak a mérlegkészítésből a kritikus elemek sem. **Gyulay Endre** szeged-csanádi püspök kifogásolta, hogy az egyházi iskolák állami támogatása nem folyik a törvénynek megfelelően és át kellett ütemezni az egyházi ingatlanok visszaadásának

eredeti megállapodását is. **Paskai** bíboros szerint növekszik a médiákban a vallás és egyházellenes hangvétel. **Várszegi Asztrik** bencés főapát lassúnak tartja az ökumené előmenetelét, amit annak tulajdonít, hogy a felekezetek az önépítésre helyezik a hangsúlyt.

A mérleg pozitív oldala azoknak a feladatoknak megvalósulását tartalmazza, melyekre a pápa 1991-es látogatása alkalmával hívta fel a figyelmet. Ezekhez az útmutatásokhoz viszonyíthatók a hiányok is, melyekre mostani látogatásakor ismét figyelemztetett. Első helyen áll a világiakkal való együttműködés növelése. Ezt mindkét látogatásakor lelkére kötötte a papságnak és a püspököknek is. Miközben elismeréssel szólt Győrben a Caritas, a katolikus egyesületek és mozgalmak, különösen a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének aktivitásáról, a püspökökhöz intézett szózatában sürgette: „elengedhetetlen az is, hogy az egyház igénybe vegye a komolyan képzett és apostoli buzgósággal eltelt világiak segítségét”. Különösen nagy hiány érzékelhető a közös lelkipásztori terv elkészítésében, amelyben ugyan egyházme-

gyei szinten az Esztergom-budapesti Egyházmegye példát mutat, lényegében követők nélkül maradván.

Mindazonáltal a magyar püspökökről nagy elismeréssel szólt a pápa: „megőriztették az egyház egységét, és az újra kivívott szabadság adta lehetőségeket felhasználva a keresztény élet minden területén fellendítették a missziós tevékenységet. Nem kis nehézségekbe ütköztetek, de nem veszítették el a reményt”.

Az idei pápai látogatáshoz a magyar és a világegyház is fűzött egy-egy nagy reményt, melyek közül egyik sem valósult meg. A győri egyházmegye mártír püspökének, **Apor Vilmosnak**, boldoggá avatása sokak vágya volt. A terv technikai okok miatt csak 1997-ben válhat valóra, ugyanis a felterjesztés előkészítése a tervezettnél több időt vett igénybe. Bizonyos vélemények szerint viszont a látogatást tervező vatikáni egyházpolitikusok a kelet-nyugati csúcstalálkozó reményében helyezték háttérbe a szovjet géppisztolygolyóktól halálra lőtt püspök alakját. **Bóna László** győri egyházmegyei helynök véleménye szerint azonban ez oktalanság, hiszen a pápa

beszédeiben Apor püspököt többször is példaképül állította. A Püspöki Kar a pápalátogatást megköszönő levelében ismételten kérte a szentatyát, hogy 1997-ben avassa boldoggá Apor Vilmos püspököt, amely eseményre hazánkban nemzeti zárándoklat indulna Rómába.

A világegyház csalódása az elmaradt ökumenikus csúcs. Pedig sokáig bízni lehetett ebben a fordulatban. Az erős vatikáni előkészületek és a bencések lobbizása ellenére az orosz szinódus nem támogatta **II. Alexij** pátriárka történelmi találkozását Pannonhalmán **II. János Pál** pápával. A nyugattól való tartás és a pápaság egyetemes szerepének felfogásában beálló változások viszonylagos ereje még megakadályozták a nagy találkozót, holott éppen a bencés rend a keletnyugati szakadás előtti alapításával egy olyan korszakra mutat vissza, amelyben egyáltalán nem az uniformizmus jellemezte az egységes katolikus világot. „Olyan múlt

ez – mondotta a pápa a pannonhalmi bencéseknek –, amely kötelez bennünket és feladatot ad, ugyanakkor azonban jövőtök biztosítéka is.” A nagy szovjet birodalom szétesése után erősödik a pánorthodox irányzat, amely a volt tagállamokban szorgos katolikus missziót rossz szemmel nézi, s csendben leállította a katolikus orthodox párbeszédet. Ebben az átalakulási folyamatban sürgető lenne pedig a keresztény világot megosztó szakadások érdemi feldolgozása. **Várszegi** főapát szerint a katolikus-orthodox csúcstalálkozó „nem várthat sokáig magára”.

II. János Pál második magyarországi útja az elnyúló társadalmi, gazdasági és egyházi átalakulástól „depressziós” (Gyulay püspök) országban a reményt és a „lelki megújulást” (Várszegi főapát) erősítette. Megtört testével, friss szellemével és zárándok makacsságával továbbindult más országok és kontinensek felé. Szemünk utána réved. (VR/MK/KAP)■

OLVASÓI LEVELEK

Hosszú ideig zavart kelt még a „Békemozgalom”!

Nehezen szántam rá magam arra, hogy írjak erről a témáról. Paptestvérem híradása után, hogy Domaszéken a hitoktatói lelkigyakorlaton, elmarasztalóan békepapnak tituláltak – úgy értesültem azok, akik nem ismertek –, kénytelen vagyok e témáról írni. Azért írok erről, mert a bíráló hitoktató ugyanabba a hibába esett, amibe a könyv szerzője, aki anélkül közölte a Katolikus Szó híradását, hogy meggyőződött volna arról, hogy van-e a hírnek igazságtartalma. Sőt a hitoktató, aki bírálatot mondott a hírhez hozzá gondolt káros békepapi tevékenységet és azt bírálta. Ez nem keresztény magatartás. Nagyon szeretnék a hitoktatóval beszélni. De lássuk most már mi is az igazság?

Pál József tanár úr Békepapok című könyvének 246. oldalán a következőket írja: „A Csongrád megyei ifjúsági titkár, Katona Pál ugyan az egyházmegye legfiatalabb esperese volt, de tizenöt éve lelkészkedett már Makón. (Katolikus Szó 1981. május 31.) Amikor a híradásra annak idején felhívták a figyelmem, azonnal mentem Dr. Udvardy József püspök úrhoz és tanácsot kértem: kinél tiltakozzam a híradás ellen. Ő bölcsen azt tanácsolta: ne csináljn semmit, ezek úgyis azt akarják, hogy szóba álljon velük. Tegyen úgy, mintha semmi se történt volna. Úgy tettem és se előtte se utána azóta se szólt a dologról senki. Kivéve a kurzustársak, akik tudták mennyi bajom volt az Állami Egyházügyi Hivatallal, ők ug-rattak a hírrel. Szatymazi káplán koromban Rátkai János ÁEH titkár többször hivatott és azzal fenyegetett, hogy meg-vonja hitoktatási engedélyt, ha nem változtatok magatartá-somon. (Szentképet adtam gyerekeknek és hittanversenyt szerveztem. Ez volt a bűn.) Később amikor Makóról Rad-nára zarándokoltunk hívekkel és könyveket vittem a Ro-mániában élő magyaroknak, följelentett valaki a zarándo-

kok közül, hívtak Szegedre az ÁEH titkár és megfeddtek, hogy magatartásommal megrontom a két állam viszonyát. Ugyanez a titkár 1989 év végén arra kérte – talán utolsó ilyen szereplésekor – a papokat, hogy támogassák sajtótermékek kijuttatásával a romániai magyarokat. Ott fölálltam és azt mondtam: Uraim én már ezt akkor megtettem, amikor Önök üldöztek ezért. Nevettek rajta, viccnek gondolták. Amikor a Mezőkopáncsi műemlék templom renoválását intéztem püspök úr megbízásából és kicsi lelkigyakorlatos házat is építettünk Dr. Sávai János atya jóvoltából, akkor hol Szegedre hivatott Dr. Varga István titkár úr, hol Békéscsábára kellett mennem, hogy Szakács titkár úr az építkezés leállítására fenyegetésével rávegyen. A lakhatási engedélyt utólag, csak azért tudtam megkapni, mert a ház felszentelésére nemcsak Udvardy püspök urat, hanem Barna Gábort is meghívtam, aki az Egyesült Államokból itt tanuló barátját is elhozta az ünnepségre és ott volt Galántai Mária újságíró és több neves személyiség. Hát ennyit ér Pál József tanár úr könyvének állítása, hogy Katona Pál ifjúsági béketitkár volt. Valószínű, hogy zavarkeltés miatt íródott meg így ez a könyv, mert akik a főbűnösök voltak, akik kényszerítették – sokszor ávós módszerekkel a papokat – azokról nincs szó benne.

Természetesen a könyv elolvasása után először a könyv szerzőjét hívtam fel és megkérdeztem: Honnan vette az információt, hogy én a Csongrád megyei fiatal papok béketitkára voltam. A Katolikus Szót jelölte meg. Tovább kérdeztem: ha könyvben leírta ezt az elmarasztaló tény, nem kellett volna utána nézni, hogy ilyen címen tevékenykedett-e valakit Katona Pál. Ő azt kezdte bizonygatni, hogy ez nem elmarasztaló. Láttam, hogy nem egy zsoltárból énekelünk a tanár úrral, ezért csak kifejtettem neki, hogy az én véleményem más és a tények is mást mondanak, de telefonbeszélgetésben úgy sem tudom erről meggyőzni, egy más szellemben nevelődött és más szellemben évtizedekig tanító pedagógust, ezért nem vitatkoztam tovább.

K. P. plébános

MENNYIT ÉRNEK A BÉKEPAPOK C. KÖNYV ÁLLÍTÁSAI?

Egyik este valóban fölhívott lakásomon Katona Pál esperes plébános úr, és ingerült hangos felelősségre vont, hogy egy újságcikk híradása alapján – anélkül, hogy személyes beszélgetés során meggyőződtem volna annak igazságtartalmáról – róla mint az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának (OBKB) megyei ifjúsági titkáráról tettem említést, de békemozgalmi tevékenységéről már semmit sem tudtam írni, mert ilyen nem is volt.

Nem akartam telefonon keresztül szakmai vitát folytatni, ezért csupán nyugtatgatni igyekeztem az érezhetően zaklatott lelkiállapotú esperes urat, hogy végeredményben semmi elmarasztalót nem írtam róla. Szavaim azonban nem nyugtatták meg, és azzal fejezte be a beszélgetést, hogy valószínűleg tiltakozó levelet fog írni az Egyházforum c. folyóiratnak. Én azt válaszoltam, hogy ez jogában áll, de szerintem kár olyan nagy ügyet kavarni egyetlen mondatért.

Teljesen meg is felejtkeztem már az ügyről, mikor megkaptam a szerkesztőségtől Katona Pál esperes úr levelének fénymásolatát, azzal a felszólítással, hogy tessék rá válaszolni, és a két levelet együtt fogják majd közölni. Nem térhettem ki a felszólítás elől, de az esperes úr két állítása is arra készítetett, hogy tollat ragadjak.

Az egyik „*Hát ennyit ér Pál József tanár úr könyvének állítása, hogy Katona Pál ifjúsági béketitkár volt.*”

Ez a mondat szakmai hitelességemet kérdőjelezi meg.

A másik mondat: „*Valószínű, hogy zavarkeltés miatt íródott meg így ez a könyv.*”

Ez pedig emberi tisztességemet vonja kétségbe.

Az eddig publikált több tucatnyi, a katolikus egyház szociális doktrínájával, szociális tevékenységével, a csanádi

egyházmegye történetével foglalkozó tanulmányom egyikének sem volt célja a zavarkeltés.

No, de lássuk Katona Pál esperes úr békemozgalmi tevékenységének dokumentumait.

Az esperes úr 1978-ban lett az OBKB Csongrád megyei Választmányának tagja:

Az 1978. március 14-i választmányi ülésen elfogadott éves munkatervben a jegyzőkönyv tanúsága szerint ez áll:

„1. A választmányt kibővítjük fiatal tagokkal. Ezek: Kovács László, Katona Pál.”

Ettől kezdve rendszeresen részt vett a választmányi üléseken és aktívan bekapcsolódott a munkába.

Ezt bizonyítják hozzászólásai is. Emlékeztetőül ezek közül néhányat:

– Az 1979. október 24-i választmányi gyűlésen az állam és az egyház közötti együttműködés szép példajaként említi a mezőkopáncsi műemlék templom helyreállítását:

„Az együttműködés szép példája volt a kopáncsi műemlék templom.”

– Az 1981. március 11-i választmányi ülésen így értékelte az egyház és az állam kapcsolatát:

„Más az egyház és az állam kapcsolata most mint 1950-ben, mert most nemcsak elfogadott, megtűrt, hanem együttműködő a viszony.”

Katona Pál békemozgalmi munkáját az államhatalom is elismerte, nagyra értékelte.

– 1984 szeptemberében ő is részt vehetett, 30 paptársával egyetemben, a felszabadulásunk 40. évfordulója alkalmából szervezett szovjet békeúton. Ennek tapasztalatairól az 1984. december 5-i választmányi ülésen számolt be.

– A Katolikus Szó 1987. június 7-i számában megjelent írás arról tudósít, hogy 1987. június 4-én, az OBKB ünnepi ülésén Sztanik B. László az Országos Béketanács elnöke 10 papnak békeoklevelet nyújtott át, köztük volt Katona Pál esperes, püspöki tanácsos is.

– „Katona Pál esperes plébános Makó-Belváros...

Kezdetben csak lojális, ma együttműködésre kész. Különösen jó kapcsolatot alakított ki a város vezetőivel. 1985-től a helyi népfrentbizottság tagja. Szívesen vállal feladatot az ifjúság, a fiatal papok beilleszkedésének segítésében.” (Csongrád megyei Tanács titkársági iratok 2789/1986.)

– A néprfrontbizottságban való ténykedéséről (Ugyanott, 2379/1985.).

Hát erről vallanak a dokumentumok. Elképzelhetetlen, hogy mindez kiesett volna Katona Pál esperes úr emlékezetéből.

Mindezeket azonban – a hitoktatóval ellentétben – én nem megbélyegzésnek szánom, és zavarkeltés gondolata is távol áll tőlem.

Pál József

Kedves Egyházforum!

Alig merem elhinni, hogy ez a csoda velünk történt meg. Nem tudok olyan szavakat találni, amelyek félig-meddig is kifejeznék azt az örömet, amelyet az Önök jóvoltából átélhattunk.

Soha nem juthattunk volna el erre a gyönyörű helyre. Népes baráti körünk is velünk örült és mindenki csodálkozott, hogy a mai világban még megtörténhet ilyesmi. Nagyon meg vagyok hatódva, és biztosan gyerekeim emlékezni fognak felnőtt korukban is erre a nyaralásra.

Ahogy a tavat körbejártuk, egyértelműen arra jutottunk, hogy a legszebb helyen voltunk, magunktól is ezt választottuk volna. Én 16 éves koromtól vágytam eljutni Olaszországba, és ez pontosan olyan volt, mintha ott lettünk volna, talán még jobb is. Férjem nagyon szereti a magas hegyeket, ebben is bőven volt részünk. A gyerekeinknek is hihetetlenül nagy élményt jelentett ez a környe-

zetváltozás, tágult a világképük, sokat tanultak és persze végig nagyon boldogok voltak.

Igyekeztünk, amennyire csak lehetett, spórolni az üzemanyaggal (Morcotében nem is használtuk az autót), a fogyasztásunk szerencsére jól alakult. A számlákat mellékelem.

Még egyszer nagyon-nagyon köszönöm ezt a hihetetlen ajándékot, és sok-sok szeretettel kérem továbbra is Isten áldását munkájukra:

Szigethalom, 1996. július 10.

Gyergyói Gyuláné

* * *

A homo sapiens érdekében

Amikor az *Egyházfórum* előző számában olvastam a népszavazásáról, még nem eléggé éreztem megszólítva magamat. A mostani számban olvasott hozzászólások azonban már arra késztetnek, hogy én is írjak valamit a szóban forgó témáról.

Novemberben a *Zászlónk* című katolikus diáklapban megjelent egy írás a lapnak bedolgozó, az „irodalmi rovatot” gondozó fiatal lány tollából a *Semmiért egészen* című Szabó Lőrinc verssel kapcsolatban. A szerző olyan elképesztő módon kommentálta ezt a verset, s olyan hihetetlen morális következményeket vont le belőle, hogy arra is kénytelen voltam reagálni. Nem volt benne köszönet. A szerkesztőség ugyan teljes terjedelmében közölte írásomat, ám a maga szájíze szerinti kommentárt fűzött hozzá, ahogyan ez már lenni szokott. Kesergésemre egy barátom ezt válaszolta: Amit a szerkesztőség képvisel ebben a tekintetben, azt nevezzük el képletesen a dinoszauruszok világának. Amiről te írtál, az már a homo sapiens világa. S ha te tárgyilagosságot, részre nem hajlást vársz el a *Zászlónktól*, nem kevesebbet kérsz, minthogy a dinosza-

uruszok lapjában közöljön egy írást arról, hamarosan átveszi a világukat egy másik élőlény, olyan, amelyhez képest ők tökéletlenek és tehetetlenek is. Akár tetszik, akár nem, a dinoszauruszok világa le fog tűnni, s az ember hiába látszik erőtlenebbnek náluk, szükségképpen diadalmaskodni fog rajtuk.

(Senki ne értsen félre! Nem a férfiakat tekintem dinoszauruszoknak, szemben a nők homo sapiens-mivoltával, hanem azokat a nőket és férfiakat soroltuk eképpen a dinoszaurusz kategóriába, akik a régi világot biztonságuk, egzisztenciális érdekeik egyedüli biztosítékának vélve tiltakoznak minden új ellen, mégha az égvilágon minden amellett az új mellett szólna is.)

Őszintén megmondom, az *Egyházforum* szerkesztői elvei távol állnak tőlem, de annyi bizonyos, hogy **nem** a dinoszauruszok lapja. Erre a levélre Müller Márta sorai készítenek elsősorban.

Ami a népszavazás egészét illeti, nagyon nagy a valószínűsége, hogy a Müller Márta-képviselte, a *Zászlónk* ifjú rovatszerkesztője-képviselte nézetekről derülne ki, hogy népünk többségében így gondolkozik. Nem bátorságról, annak hiányáról, hanem a dinoszauruszok élniakarásáról van itt szó.

Nekem elsősorban ezekkel a nézetekkel van bajom, tehát főképpen a női papság kérdéséhez szeretnék hozzászólni a homo sapiens eljövendő világát elővételezendő.

Müller Márta női szemmel védelmezi a dinoszauruszok világát. Bizonyos benne, hogy a nők maguk sem fogadnák el társnőik ilyenén szolgálatait. Tudni véli, hogy a férfiak meg aztán végképpen nem fogadnák el ezeket a szolgálatokat nőktől. Megkísérli elképzelni azt a világot, amelyben létezik női papság, de csak azért, hogy a nyilvánvaló lehetlenségét kimutassa. Az elnőiesedett pedagóguspályára céloz, behozza az agyonstrapált dolgozó nő három műszakos leterheltségét is ebbe a képbe, a megesett leányok szégyenét is fölemlíti annak illusztrálására, ha netán cölibá-

tussal egybekapcsolt női papságra kerülne sor. Nem marad ki a képből a csábító nő veszélyeinek felmutatása sem, halványan érzékeltetve azt is, hogy egy nő szép lehet, de okos semmiképpen.

Hálás vagyok az *Egyházforum*nak ennek a véleménynek a közléséért, mert tanulságokkal szolgál mindnyájunknak. Arra gondolok, mégis módosíthatna ezen a közhelyekkel megterhelt, féligazságokon megélő, a múltat konzerválni akaró jelen valóságán, ha megismerkednék egy, az Isten teremtetten két nemű ember egyenlő méltóságában makacsul reménykedő másik nő tapasztalataival is.

Nem könnyű rászánni magamat arra, hogy ezekről a tapasztalataimról írjak. A dinoszauruszokat említő barátom ettől is óvott: nem tudsz nekik példákkal előhozakodni, mert legfőlőbb a saját életedet mutathatod fel, az pedig védtelenné, kiszolgáltatottá tesz akkor, amikor még hírehamva sincsen a homo sapiensnek. Igen, tartok ettől is.

Tizenegy éves koromban elkezdtem lelkivezetőre vadászni. Teljesen hagyományos módon, gyónásról-gyónásra másik papot „teszteltem le” abból a célból, hogy valamelyiküknél kikössek. Már akkor is, és azóta hányszor kellett arra az eredményre jutnom, hogy engem férfi soha nem lesz képes megérteni egészen. Én egészen biztosan örülnék, ha női gyóntatóm lehetne. De hallottam így nyilatkozni híres, sokat publikáló szerzetespapot is. Szó szerint ezt mondta: ha női gyóntató érvényes feloldozást adhatna nekem, biztos hogy szívesebben járnék hozzájuk, mint ilyen fafejű férfiakkhoz.

Igen sokféle szolgálatot végzek magam is az egyházban. Mondhatni, minden olyan szolgálatot végeztem már, amit nő a mi egyházunkban egyáltalán végezhet. Sérült gyermekek intézetében hitoktató voltam például. Azok az emberkéek minden további nélkül elfogadtak engem az egyház olyan szolgájának, aki számukra az evangéliumot hirdeti. Sokat próbálkoztam azzal, hogy legalább alkalomszerűen lelkészt kerítsek nekik a szentségek kiszolgálta-

tása céljából. Képtelenség volt, s hogy mégse maradjanak egészen távol minden liturgiától, kénytelen voltam a főváros szívében olyan megoldásokhoz folyamodni, mint ami egy lakatlan szigeten talán indokolt lett volna. De a bűnbánati- vagy igeliturgiáim igazi alkalmai lettek e gyermekek számára az Istennel való találkozásnak. Az pedig egyiküket se zavarta egy másodpercegi se, hogy én nő vagyok. Ugyanezt tapasztalom a kórházakban lelkipásztori kíségetőként végzett szolgálataim közepette is. Az egyik résztvevő – történetesen férfi volt – ilyen szavakkal hálálkodott az igeliturgia után: én voltam már a római Szent Péter bazilikában is szentmisén, de ez a mostani sokkal nagyobb élmény volt nekem. Tisztában vagyok azzal, hogy ezekben az esetekben arról van szó, hogy kiszolgáltatott, határhelyzetben lévő emberek fogadnak el lelki szolgáltatásokat nőktől, s ráadásul nincs is lehetőségük mást választani.

Bennünket vajon megkérdezett-e valaha valaki, akarjuk-e, hogy csakis férfiak tanítsanak bennünket, hogy kénytelenek legyünk újra meg újra megkísérelni a lehetetlent: megérteni magunkat egy másnemű emberrel, s többnyire kudarcot vallani ebben. Ezeket a tapasztalatokat sorolhatnám oldalakon keresztül, s az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy akiknek mégis kifogásuk volt szolgálataim ellen, azok szerzetsnők voltak. Mert tartottam igeliturgiát beteg papok számára is, amikor a feltételek hiánya (nem volt oltárfelszerlés, kenyér és bor) miatt nem misézhettek, ők azonban, nem tudom, milyen szájjal, de szintén megköszönték, amit nyújtottam, magukat pedig úgy tették hasznossá, hogy felajánlották szolgálataikat a többi beteg számára – gyóntatóként. Úgy vélem, éppen ezek a határhelyzetek vetítik elénk a jövőt, és épp az egészséges emberek nem ennyire toleránsak.

Ahhoz, hogy az ember legalább megpróbáljon igazságosan ítélni ezekben a kérdésekben, sokkal több szolidaritással kellene rendelkeznie a saját nembéliek iránt, mint

amennyivel Müller Márta rendelkezik. II. János Pál pápa visszavonhatatlan nemet mondott ki a nők papságára vonatkozóan, de sokkal szolidárisabb a nők iránt, sokkal megértőbb a nők hivatásbeli gondjai iránt is, mint ez a hölgy. Az iránt az ellentmondás iránt is megértőbb, hogy a nőknek is csak egy életük van, s ebben az egyben törekednek arra, hogy egyrészt utódokat hozzanak a világra, s igényesen fel is neveljék őket, hogy Isten akaratának megfelelően segítőtársai lehessenek a férfinak, a társuknak, aki nélkülük tökéletlen és kiegészítésre szorul: nem alárendeltként, hanem partnerként, mindörökre, s mindezek mellett kihozzák önmagukból is mindazt a jót, amivel a Teremtő elhalmozza őket a többiek, az egész emberi társadalom javára, üdvösségére.

Bizakodom abban, hogy szükségképpen el fog jönni a homo sapiens világa. Bármennyire nagyképűségnek is hangzik, de voltaképpen ezért imádkozunk a Miatyánkban is. Az imádban buzgó dinoszauruszok is ezért imádkoznak.

H. M.

* * *

Ekkora ellenszenvet életem hat évtizede alatt nem tapasztaltam meg irányomba, mint ami tanult barátném nyílt leveléből árad, ömlik, zúdul. Most itt állok ország-világ előtt meztelenül, micsoda nő az ilyen?! Hogy bizonyítom be, hogy nő vagyok? És ráadásul örülök, hogy így működik a bioszféra, hogy mindenkinek kell a másik nem. Csuda nagy titka ez is a létezésnek!

Nincs okom mentegetőzésre, magyarázkodásra, mert többségében olyan állításokkal toldotta meg mondanivalóm, amelyeket én közvetve sem tettem. Aki itt élet, dolgozott, és ma is itt él Magyarországon, és nem a fővárosban, az tudja mi a helyzet valójában. Legalább magunk között

ne szépítsünk. Hegyi Gyula és Morel Gyula okos, higgadt szavai is engem igazolnak.

Mit is mondhatnék annak az emancipált teológiának, aki Pál apostolnál is okosabb? A hit, remény, szeretet közül Pálnak ugyanis a harmadik a legfontosabb, feltételek nélkül!

Az ember roppant nehezen tudja elképzelni saját magáról, hogy ennyire lehet utálni, de ez az egész mégiscsak „verébre ágyúval”! Azt hiszem, én inkább nevetséges vagyok. Legyen mentségemre: „Alles auf Erden ist lyrisch in seinem ideellen Wesen, tragisch in seinem Geschick und komisch in seinem Wirklichkeit.” Ez még Innsbruckban is azt jelenti talán, amit mondani akar.

Egy bizonyos, tőlem többé ne várjanak véleményt. Meg kell tartanom magamnak.

Dombóvár, '96. április 13.

M. M.

* * *

Megerősítem tegnapi telefonomat: kiadványuk érdekel, szeretnék egy kísérleti évre előfizetni és kértém, hogy küldjön csekket.

Egy kis előzmény: 76 éves, műegyetemet végzett és sok évig különböző országokban (Észak- és Dél-Amerika, arab világ, Afrika stb.) dolgozott hívő, de laikus vagyok, annak idején állami reálgimnáziumba jártam. Katolikus hitem megvallása mellett azt is vallom, hogy ahogy a muszlim fatalizmus mellett – úgyis minden előre meg van írva – ugyanúgy azt a szabályozatlan ultraliberalizmust sem tudom elképzelni, mint pl. az indiai hinduizmust: tehát az egyházat elfogadom, sőt kívánom mint útmutatót, de infantilis „együgyűsége” – mindent elfogadó és eltűrő „nyájbirka” létre kárhoztató álláspontokat nem.

A napokban említettem valakinek, hogy az általam nagyon becsült „Távlatok” (és személyesen Pl. Szabó F. S. J.)

egy beintésre abbahagyta a rendkívül gazdag „Gondolatok az Egyházról” sorozatát és múlt évi utolsó számához fűzött egy hivatalos állásfoglalást a laikusok és klérus „párbeszédéről” (u.i. német és osztrák „népszavazás”) hogy ehhez nem kívánok minősítő jelzőket fűzni. Tőle kölcsönöztem a 95/3-as és 4-est. Első nézésre úgy tűnt, végre egy olyan kiadvány, amit vártam: Nyíri Prof. interjúja és Várszegi főapát véleménye megnyugtató. Mást is találtam azonban: amerikai időmben egy ideig a „Christian Science” tett kíváncsivá (Egyesek Scientiologia néven marketingolják) amíg hamarosan rá nem jöttem, hogy új üzletágról, a „media-preaching” millió változatának egyikéről van szó. És ez még a jobbik, van amikor obskurus nagypáholyok döntenek el hogyan lehet judeo-christian „holisztikával” ezreket közös zarándok repülőutakra vinni. Ott voltam Guyanában, mikor Jones „tiszteletes” 960 embere – közte csecsemők és gyerekek „hitük miatt” meghaltak – nagyon könnyű tehát síkos utakon teljesen eltévedni. Ezért egyelőre egy év, amire elő kívánok fizetni. A fejemet ennél a döntésnél is én kívánom használni. Bár össze tudnám egyeztetni lapjuk filozófiáját és mondanivalóját egy alapjában konzervatív, de nyílt és a II. Vaticanum szellemét visszakívánó ember koordinátarendszerével.

Budapest, 1966. márc. 19.

Dr. Cs. F.

* * *

Talán nem is annyira Önnek kellene gratulálnom, mint inkább annak a teológiai fakultásnak, amely a katolicizmusnak az Önök által képviselt – *KERESZTÉNY!* – irányzatát katedrájára – nemcsak, hogy be-*ENGEDI*, hanem – egyenesen meg-*HÍVJA*.

Teológusok és meggyőzés...

Az az érzésem, hogy teológus teológust sohasem volt/lesz képes meggyőzni. Valamely vallás teológusa min-

dig is csak a *SAJÁT* vallása híveit képes meggyőzni a saját hitük – legalább – elfogadható voltáról. (...közben esetleg még saját magát is... Bocsánat!)

A vallásváltoztatások motivációja a legkevésbé értelmezi. Akarati (pragmatikus) vagy – talán leggyakrabban – érzelmi.

A teológus egyháza – pártja – ideológusa. Alapvető feladata a mítoszt – utópiát – az értelmi belátás számára elfogadhatóvá aládúcolni.

Úgy tűnik, hogy *UGYANAZT* az Újszövetséget *MÁSKÉPPEN* körülállványozók nem abban különböznek, *AMIT* megtámogatni szándékoznak, hanem csupán az – ácsolatban...

A kereszténység olyannyira teológiákon felülien, ökonomikusan érvényes, hogy megáll önmagában, akár még dúcoló-állványozó ácsainak torzsalkodásai ellenére is. A Názáreti Rabbí etikája akár még olyasmitől is független, mint, hogy melyik teológus hány szentséget vezet le pl. az Evangéliumból.

Amely ugyan egyetlen egyről sem tesz említést...

Nem elhanyagolható teológusi feladat, erőpróba pl. az istenek antropomorf botlásainak mentegetése sem. Kísérletek bizonyítványuk megmagyarázására. Sub specie aethicae. Mármint az emberi értelem alkotta morális értékek koordinátái határolta síkon.

Jahve, a hamad-, negyedízíglén bosszuló, ijesztően törzsi jellegű héber istenség; aztán pl. Jóh...; s talán a csúcs: az „Éli, Éli, lamma sabaktáni!”

Legutóbb pl. a Párt ideológusait láthattuk ilyesféle nehé helyzetekben, amikor is a Nagy Tanító egy-egy nem, vagy alig-alig „kanonikus” elszólása után kellett bizonyítaniuk, hogy a szerelvénny nem azért rohant bele az állomás épületébe, mert kisiklott, hanem, hogy a sínek igenis oda vezettek.

A teológus – a párt ideológus – ugyanis sohasem adhatja fel a *SÍNEKET*...

Ismét bocsánat! – De hiszen legutóbb a Párt ideológusairól szóltam.

Feltehetően tapasztalta, Főszerkesztő Úr, hogy a váláskritika mindenkor a valláson *BELÜL* kezdődik. Az istenek „viselt dolgai”-val kapcsolatban.

Gyengeségem, hogy a számomra értelmileg-érzelmileg igen közel álló témában mindig el-elkalandozom. Izgalmas a dolgokat továbbgondolni. Olykor egészen ad absurdum.

Szellemiségükkel mélyen egyetértve, kívánok munkásságukhoz sikereket és minél több ihletet, erőt, kitartást.

K. E., Makó

* * *

Munkájuk felett 3-4 éves áttekintésem van. Újító készségükhöz nagy reményeket fűztem – egészen a preegzisztencia, ill. az ebből következő reinkarnáció felfedezéséig, elismeréséig!

De minthogy ez irányban elmozdulást nem tapasztaltam – és anyagi helyzetem is ezt diktálja –, őszinte sajnálattal és veszteség érzéssel, az 1996. évre szóló előfizetést nem újítom meg!

Igaz tisztelettel és áldás kívánással maradok testvérük az Urban.

B. D., Budapest

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az Ökumenikus Tanulmányi Központ az alábbi pályázatot hirdeti meg:

„Az ökumenizmus alakulása a római katolikus egyházban a II. Vatikáni Zsinat óta” (Figyelembe veendő: a II. Vatikáni Zsinat ökumenikus határozatai összehasonlítva a korábbi római katolikus hivatalos állásponttal. A pápák megnyilatkozásai, XXIII. János, VI. Pál, I. János Pál, II. János Pál enciklikái, apostoli levelei és más dokumentumai; Keresztény Egység Pápai Tanácsa állásfoglalásai; az Ökumenikus Direktórium – 1993; a jelentősebb dialógusok eredményei; mértékadó ortodox, protestáns, római katolikus teológusok témával kapcsolatos megnyilatkozásai.)

A kézirat *szabvány gépeléssel* nem lehet több 50 oldalnál, nem lehet kevesebb 20 oldalnál.

Beküldési határidő: 1997. április 30.

A pályázat beküldendő *jeligével*
az Ökumenikus Tanulmányi Központ címére
(Bp., 1114 Bocskai út 15.).

A beküldött pályázatokat *ökumenikus bizottság*
bírálja el 1997. június 30-ig.

Pályadíjak:

I. díj 50.000.- Ft; II. díj 30.000.- Ft; III. díj 20.000.- Ft.

A díjnyertes tanulmányok *közlési jogát*
az Ökumenikus Tanulmányi Központ fenntartja.

TARTALOM

Előszó	3
SÚLYPONT	
<i>Balázs Zoltán: Konzerválni szükséges – de mit?</i>	4
<i>Endreffy Zoltán: A kelet-közép-európai katolicizmus és a modernitás</i>	23
<i>Farkas László: Eljátszott lehetőségek</i>	41
Konzervativizmus szemelvényekben	57
Interjú Helmut Krätzl bécsi segédpüspökkel	69
PERSPEKTÍVA	79
Aggiornamento magyar módra	91
Osztrák fejlemények – Kedves Pápa testvér - hívek levele–Nagy FerencSJ válaszevele az Egyházfórumnak – Bárdosy Éva és Mihályi Gilbert hozzászólása	
<i>Komáromi Marianna: A nők pappá szentelhetőségéről</i>	109
<i>Kurt Koch: Hatalom az egyházban</i>	116
SZEMLE	123
<i>Mészáros István: Ateista nevelés – Bodrog Miklós: Sötét testvérünk – Balássy László: A szeretet tanúja</i>	
EXCLUSIV	129
Interjú Farkas Beátával a Püspöki Kar Szociális Körleveléről	
<i>Révay Edit: Szentbeszéd-e a szentbeszéd</i>	142
FOLYAMATOK	156
Internet a Vatikánban – Egyházi vezetők Horn Gyuláról – Mise a katolikus lapokért – A katolikus egyház és a romák – Pax Romana Fórum – KEFE Tanulmányi napok – Ifjúsági konferencia – Vallástudományi Központ – Kiközösítés – Pápalátogatás '96	
OLVASÓI LEVELEK	164